

Skýrsla

**Katrínar Jakobsdóttur samstarfsráðherra
Norðurlanda um störf
Norrænu ráðherranefndarinnar 2010**

(Lögð fyrir Alþingi á 139. löggjafarþingi 2010–2011)

**Norðurlandaskrifstofa
utanríkisráðuneytisins
Febrúar 2011**

EFNISYFIRLIT

1. Inngangur	4
2. Samstarf forsætisráðherra Norðurlanda	5
3. Störf samstarfsráðherra Norðurlanda	6
4. Norðurlandasamstarf utanríkisráðuneytisins	12
5. Menningarsamstarf.....	14
6. Jafnréttismál.....	20
7. Málefni dómsmálaráðuneytisins	24
8. Menntun og rannsóknir.....	26
9. Vinnumál	30
10. Atvinnumál, orkumál og byggðamál.....	36
11. Félags- og heilbrigðismál	45
12. Efnahags- og ríkisfjármál.....	51
13. Umhverfismál.....	56
14. Sjávarútvegur, landbúnaður, matvæli og skógrækt	62
15. Grannsvæðasamstarf	65
16. Norrænar stofnanir á Íslandi	69
17. Norrænar lánastofnanir	78
Fylgiskjal 1: Styttingar	87

Niðurröðun efnis er í samræmi við fjárhagsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar og skipulag skrifstofu Norrænu ráðherranefndarinnar

Prentun Oddi umhverfisvottuð prentsmiðja

Skýrslan er framleidd hjá prentsmiðju, sem er vottuð norræna umhverfismerkinu Svaninum, ásamt því að vera prentuð á umhverfisvottaðan pappír

1. Inngangur

Í skýrslu þessari er gerð grein fyrir því helsta sem unnið var að í norrænu samstarfi á árinu 2010. Þannig er lýst því samstarfi sem forsætisráðherrar, samstarfsráðherrar og utanríkisráðherrar Norðurlanda áttu á árinu auk starfa þeirra tíu fagráðherranefnda sem skipa Norrænu ráðherranefndina (NMR). Kaflar fagsviðanna byggjast á skýrslum viðkomandi ráðuneyta og eru þeir unnir í nánu samstarfi við þá starfsmenn sem sitja í norrænum embættismannanefndum. Einnig er í skýrslunni fjallað um samstarf ráðherranefndarinnar við grannsvæði og grannríki Norðurlanda og við Evrópusambandið (ESB) og aðrar fjölpjóðlegar stofnanir sem starfa á sama athafnasvæði og Norræna ráðherranefndin. Þá er í skýrslunni greinargerð um starfsemi Norræna hússins og Norrænu eldfjallastöðvarinnar, þeirra tveggja norrænu stofnana sem staðsettar eru á Íslandi. Loks hefur skýrslan að geyma stutta frásögn af störfum Norræna fjárfestingabankans og annarra samnorrænna lánastofnana.

Ísland hafði með höndum formennsku í Norrænu ráðherranefndinni árið 2009 en í lok þess árs tóku Danir við keflinu. Því landi sem fer með formennsku gefst kostur á að setja ákveðið mark á stefnu ráðherranefndarinnar það árið, meðal annars með því að setja á dagskrá verkefni og viðburði til að framfylgja áherslum sínum. Ekki er þó alltaf mögulegt að ljúka slíkum verkefnum á árinu. Því var á árinu 2010 enn unnið að ýmsum mikilvægum íslenskum formennskuverkefnum.

Eitt slíkt var gerð *vákorts* fyrir Norður-Atlantshafið, sem unnið er í samstarfi við Noreg, Færeyjar og Grænland. Lok þess verkefnis hafa dregist en nú er stefnt að því að niðurstöður þess verði aðgengilegar á heimasíðu sem opnuð verður fyrri hluta árs 2011.

Niðurstöður annars slíks formennskuverkefnis, sem var *samanburðarannsókn á viðhorfum norrænna ungmenna*, eftir aldri og kyni, til íþróttar-, félags- og tómstundastarfa, menntunar og væntinga til framtíðar, voru kynntar á ráðstefnu í Reykjavík haustið 2010.

Alþjóðlegt samstarf Norrænu ráðherranefndarinnar var umfangsmikið á árinu og hefur það farið vaxandi frá því að ráðherranefndin hóf starfsemi sína í Eystrasaltsríkjunum árið 1989 bæði hvað varðar samstarfslönd og -svæði og hvað varðar innihald. Það hefur lengi verið Íslandi keppikefli að auka norrænar fjárveitingar til starfsemi sem snýr að málefnum norðurskautsins og styrkja samstarfið við Norðurskautsráðið. Hvort tveggja hefur aukist jafnt og þétt á undanförunum árum. Eins hefur það verið keppikefli að koma á *samstarfi við Kanada*. Því var lýst í formennskuáætluninni og nýsköpun, rannsóknir og sjálfbær auðlindanýting nefnd sem forgangsmál. Í lok árs 2009 fór sendinefnd frá ráðherranefndinni til Kanada til að undirbúa jarðveginn fyrir slíkt samstarf. Í byrjun árs 2010 var síðan skipuð nefnd sem falið var að gera tillögu um stefnumótun fyrir samstarfið við Kanada og önnur vestlæg grannsvæði. Hún hlaut samþykki samstarfsráðherranna um miðjan febrúar 2011.

Fjórða einstaka málið, sem hér er dregið fram vegna þeirrar áherslu sem Ísland leggur á það, er *norrænn málskilningur*. Á formennskuári Íslands var tungumálasamstarfið á vettvangi ráðherranefndarinnar fært undir menntamálaráðherrana og það endurskipulagt. Í tengslum við þessar breytingar beittu Íslendingar sér fyrir átaki til að auka málskilning sem kom til framkvæmda árið 2010 og stendur fram á haust 2011. Ísland mun fylgja því eftir að unnið verði áfram að þessu mikilvæga máli.

Ég vænti þess að skýrslan, sem lýsir meginþáttum í starfsemi Norrænu ráðherranefndarinnar árið 2010, nýtist þingmönnum og öðrum sem vilja kynna sér hið víðfeðma samstarf sem á sér stað milli ríkisstjórna Norðurlanda.

2. Samstarf forsætisráðherra Norðurlanda

Forsætisráðherrar Norðurlanda áttu tvo fundi á árinu. Var sá fyrri í tengslum við hnattvæðingarþing (Globaliseringsforum) sem haldið var í Snekkersten í Danmörku í byrjun maí en sá síðari í Reykjavík í nóvemberbyrjun við upphaf þings Norðurlandaráðs. Einnig ræddust þeir við óformlega í tengslum við leiðtogafundi á alþjóðavettvangi og eftir þörfum.

Efnahagsmál á alþjóðavettvangi voru ofarlega á dagskrá norrænu forsætisráðherranna, sérstaklega hvað varðar áhrif þeirra á nágrannaríki innan Evrópu og evrusvæðisins. Forsætisráðherra gerði grein fyrir stöðu mála á Íslandi, bæði hvað varðar efnahagslega uppbyggingu og niðurstöður rannsóknarnefndar Alþingis eftir að starfi hennar lauk. Forsætisráðherrar hinna norrænu ríkjanna lýstu samkennd með Íslandi í þessum erfiðu aðstæðum og töldu markverðan árangur hafa náðst. Forsætisráðherra þakkaði norrænu ríkjunum sérstaklega fyrir stuðning og samstöðu sem sýnd hefði verið og lagði áherslu á að tvíhliða málefni mættu ekki standa í vegi fyrir eðlilegu ferli á alþjóðavettvangi.

Evrópumálin voru að venju á dagskrá allra fundanna og gangur mála varðandi aðildarumsókn Íslands.

Að venju fjölluðu forsætisráðherrarnir um þau alþjóðamál sem efst voru á baugi hverju sinni. Þannig voru málefni Rússlands og Afganistans meðal þess sem til umræðu var á fundum þeirra, auk þess sem sérstaklega var rætt um norðurslóðir og loftslagsmál.

Forsætisráðherrarnir fjölluðu um hnattvæðingarstarf Norrænu ráðherranefndarinnar og áréttuðu mikilvægi þess að halda því áfram og styrkja það. Áhersla var lögð á forgangsroðun og styrkingu rannsókna og nýsköpunar. Ákveðið var að setja á fót starfshóp til að greina hvar samlegðaráhrif væru og verkefni sem hægt væri að hrinda í framkvæmd á sviði sjálfbærrar orku og nýsköpunar. Hópurinn er skipaður einum fulltrúa frá hverju landi og hóf hann störf í lok október 2010. Ætlunin er að hann skili niðurstöðum fyrir vorkund forsætisráðherranna árið 2011.

Venjubundinn fundur norrænna forsætisráðherra með forsætisráðherrum

Eystrasaltsríkjanna féll niður að þessu sinni en hann átti að halda í tengslum við þing Norðurlandaráðs í nóvember.

Árlegt hnattvæðingarþing, sem forsætisráðherrarnir og Norræna ráðherra-nefndin standa fyrir sameiginlega, var haldið í tengslum við vorfund forsætisráðherranna í maí í Danmörku. Þar var lögð áhersla á að finna leiðir til samstarfs um sjálfbærni á sviði orkumála og nýsköpunar, meðal annars með þátttöku sérfræðinga á sviði orkumála og rannsókna. Áhersla var á grænan hagvöxt með sjálfbæra þróun og nýsköpun í forgrunni á sviði vísinda og nýsköpunar. Kynntar voru niðurstöður nýsköpunarmælikvarða og hnattvæðingarvogar sem ætlað er að meta nýsköpunarhæfni og samkeppnishæfni Norðurlanda í alþjóðlegum samanburði. Þessi viðmið voru fyrst kynnt árið 2009 og varpa ljósi á þróun mála á Norðurlöndum.

Forsætisráðherrarnir tóku þátt í umræðum þingsins og einnig komu tveir sérfræðingar frá hverju landi sem tóku þátt í hringborðsumræðum. Pascal Lamy, framkvæmdastjóri Alþjóðaviðskiptastofnunarinnar, flutti erindi á hnattvæðingarþinginu en meðal frummælenda voru Jeremy Oppenheim, framkvæmdastjóri hjá McKinsey & Co., Christian Ketels frá Harvard háskóla og Jørgen Ørstrøm Møller frá Singapورهáskóla.

3. Störf samstarfsráðherra Norðurlanda

Samkvæmt Helsingfors-samningnum marka forsætisráðherrar Norðurlanda meginstefnuna í samstarfi landanna á vettvangi NMR ásamt *samstarfsráðherrum Norðurlanda (MR-SAM)* sem bera ábyrgð á daglegri framkvæmd þeirrar stefnu og samræmingu hennar. Auk nefndar samstarfsráðherranna fer samstarfið fram í tíu málaflokkum og starfar ráðherra-nefnd og embættismannanefnd að hverjum málaflokki. *Norræna samstarfsnefndin (NSK)* er embættismannanefnd samstarfsráðherranna auk þess sem hún gegnir hlutverki stjórnarnefndar fyrir skrifstofu NMR í Kaupmannahöfn. Undir samstarfsráðherrana heyra ýmis verkefni sem eru í eðli sínu þverfagleg svo sem áætlunin um sjálfbæra þróun, grannsvæðasamstarf og norðurskautssamstarf, afnám stjórnsýsluhindrana, málefni barna og ungmenna, aðgengismál fatlaðra og alþjóðlegt samstarf ráðherra-nefndarinnar. Þá bera samstarfsráðherrarnir ábyrgð á að samræma umfangsmikla stefnumörkun forsætisráðherranna um sameiginleg norræn viðbrögð við áskorunum hnattvæðingar, sem kynnt var til sögunnar árið 2007, en hún snertir í meira eða minna mæli flest fagsvið í norrænu samstarfi.

Skrifstofa NMR í Kaupmannahöfn sér um daglegan rekstur norræna ríkisstjórnasamstarfsins, málefnavinnu og undirbúning funda, auk þess að framkvæma ákvarðanir ráðherra-nefndanna. Mikill hluti norræns samstarfs er í formi afmarkaðra verkefna og framkvæmdaáætlana auk þess sem starfsemin fer fram innan þeirra 25 norrænu stofnana sem reknar eru víðsvegar um Norðurlönd. Ráðherra-nefndin kemur einnig að rekstri upplýsingaskrif-

stofa þar auk þess að reka eins konar sendiskrifstofur í Eystrasaltsríkjunum og Rússlandi.

Formennska Dana í NMR

Danir fóru með formennsku í norrænu samstarfi á árinu og var yfirskrift formennskuáætlunar þeirra „Norden i fremdrift“, eða *Norðurlönd í sókn*. Áætlunin hvíldi á þremur meginstoðum sem voru Norðurlönd og umheimurinn, Norðurlönd á Norðurlöndum og Norðurlönd á fullri ferð. Hún var samin í nánu samstarfi við Færeyjar og Grænland, sem var falin meginábyrgð á þeim samstarfssviðum sem þau hafa mesta sérþekkingu á. Þannig leiddu Færeyingar sjávarútvegssamstarfið og Grænlandingar norðurskauts-samstarfið. Lykilhugtök áætlunarinnar voru hnattvæðing, loftslagsmál og efnahagskreppa, enda eru þetta viðfangsefni sem allir Norðurlandabúar þurfa að takast á við. Einnig lögðu Danir áherslu á að vinna áfram að afnámi stjórnsýslulegra landamærahindrana enda er það talið forsenda þess að Norðurlönd nái markmiðinu um að verða fyrirmyndarsvæði á heimsvísu.

Meðal þess, sem Danir beittu sér fyrir á árinu, var eftirfylgni við skýrslu Thorvalds Stoltenberg um aukið samstarf Norðurlanda í málefnum utanríkisþjónustunnar, efling samstarfs Norðurlanda við grannsvæðin í vestri, norræna verkefnið um skattaskjól og gerð upplýsingaskiptasamninga og tungumálasamstarfið, en haldin var ráðstefna í Kaupmannahöfn á vormánuðum af því tilefni. Þá lögðu Danir áherslu á loftslagsmál, umhverfismál og grænar samgöngur en norræna áætlunin um öndvegisrannsóknir lýtur að því að þróa og efla notkun sjálfbærrar orku og að finna nýjar loftslagslausnir.

Þá beittu Danir sér fyrir ýmsum málum sem varða innra starf ráðherranefndarinnar með það í huga að gera það skilvirkara. Hvatt var til þess í áætluninni að norrænt samstarf yrði pólitískara og að ráðherranefndin einbeitti sér í auknum mæli að stefnumiðum til framtíðar, forgangsröðun og pólitískum samræðum. Liður í því var að dregið var úr fundahöldum bæði embættismanna og ráðherra á árinu og ákvarðanir teknar með skriflegum hætti í meira mæli en áður hefur þekkt. Þessi ráðstöfun mæltist misjafnlega vel fyrir enda ekki öll mál til þess fallin að ákvarðast með slíkum hætti.

Fjárhagsáætlun NMR

Ábyrgðin á fjárhagsáætlun NMR liggur hjá samstarfsráðherrunum sem, að fenginni tillögu framkvæmdastjóra og höfðu samráði við Norðurlandaráð, taka endanlega ákvörðun um heildarupphæð hennar og skiptingu fjármagnsins til fagsviða og annarra verkefna sem heyra undir samstarfsráðherrana. Samvinna og samráð við Norðurlandaráð á að tryggja að fjárhagsáætlunin endurspegli sem best pólitískan vilja í löndunum. Heildarrámmi norrænu fjárhagsáætlunarinnar á árinu 2010 var samtals 910,183 milljónir danskra króna á verðlagi ársins 2009.

Í fjárhagsáætlun koma fram megináherslur fagsviðanna en flest þeirra starfa samkvæmt framkvæmdaáætlunum sem ná yfir nokkur ár og sem samstaða er um hjá löndunum að fara eftir. Ennfremur hefur áætlun formennskulandsins áhrif á þau verkefni sem tekin eru fyrir á viðkomandi ári. Almennt má einnig segja að áherslur fagsviðanna hafi tekið mið af hnattvæðingarstefnunni en sem fyrr segir kemur hún inn á flest samstarfssviðin.

Samstarfsráðherrarnir lögðu sem fyrr áherslu á samstarfið við grannsvæðin, starf til að fyrirbyggja og afnema stjórnsýsluhindranir og hnattvæðingarverkefni. Heildarfjárveiting til hnattvæðingarverkefna var 70 milljónir danskra króna og rann um helmingur upphæðarinnar, eða 33,9 milljónir danskra króna, til nýrra verkefna sem ákvörðun hafði verið tekin um árið áður.¹ Aukið samstarf við grannsvæðin hefur að markmiði að efla sameinaðan styrk Norðurlanda og viðkomandi svæða.² Áfram var unnið að því að afnema stjórnsýsluhindranir fyrir einstaklinga og fyrirtæki en meðal þess sem lögð var áhersla á var að styrkja enn betur norræna samræmingu löggjafar í löndunum og innleiðingu ESB-tilskipana.³

Flutningur ráðherranefndarskrifstofunnar

Skrifstofa NMR fluttist búferlum á árinu en húsnæðið að Store Strandstræde 16–18 þjónaði ekki lengur kröfum nútímalegrar stofnunar af þeirri stærð sem ráðherranefndin er og var það metið svo að það myndi ekki svara kostnaði að ráðast í þær lagfæringar og úrbætur á húsnæðinu sem nauðsynlegar þóttu. Á miðju sumri fluttu því skrifstofurnar, ásamt skrifstofum Norðurlandaráðs og Norræna menningarsjóðsins, í annað og hentugra húsnæði sem er Ved Stranden 18, beint á móti danska þinginu í Christiansborg.

Á ráðherranefndarskrifstofunum starfa nú um 85 manns af norrænu þjóðerni en framkvæmdastjóri er Halldór Ásgrímsson.

Stuðningurinn við Ísland

Sérstakur stuðningur við Ísland vegna efnahagshrunsins hélt áfram á árinu en samstarfsráðherrarnir höfðu ákveðið að styrkja Íslendinga til þátttöku í norrænu samstarfi á árunum 2009 og 2010. Framlagið var 7,2 milljónir danskra króna hvort árið og skiptist þannig að 5,5 milljónir fara í að styrkja íslenska námsmenn, 700 þúsund krónur fara í átak til þess að kynna fyrir Íslendingum þá fjölbreyttu styrkjamöguleika sem er að finna á vettvangi NMR og ein milljón rennur til ráðuneytanna vegna þátttöku starfsmanna í störfum norrænu embættismannanefndanna.

Námsmannastyrkirnir eru annars vegar framfærslu- og ferðastyrkir til ungs fólks í iðn- og starfsnámi, sem hefur hug á að sækja viðurkennda en

1 Sjá nánar um hnattvæðingarverkefni á bls. 9.

2 Sjá nánar um grannsvæðasamstarf á bls. 65.

3 Sjá nánar um stjórnsýslulegar landamærahindranir á bls. 10.

ólaunaða starfsþjálfun á Norðurlöndum, og hins vegar framfærslustyrkir til námsfólks í styrkhæfu námi á Norðurlöndum. Styrkirnir eru ætlaðir námsmönnum sem voru í fjárhagsvanda vegna atvinnuleysis yfir sumarmánuðina og höfðu hvorki möguleika á námslánaþyrri greiðslu né rétt á atvinnuleysisbótum. Auglýst var eftir umsóknum á vormánuðum og var einnig tekið við umsóknum frá námsmönnum sem hófu nám á Norðurlöndum haustið 2010 og höfðu verið án atvinnu um sumarið.

Mikill áhugi reyndist vera fyrir þessum styrkjum og bárust 572 umsóknir sem var nær 43% aukning frá árinu 2009. Flestar umsóknir eða 498 þeirra bárust frá námsmönnum í Danmörku, 65 frá Svíþjóð, 8 frá Noregi en engin umsókn barst frá Finnlandi. Líkt og á árinu 2009 var öllum umsækjendum, sem uppfylltu úthlutunarreglur, úthlutað styrk í allt að þrjá mánuði. Alls reyndust 532 umsækjendur uppfylla skilyrði fyrir styrkveitingu eða um 93% umsækjenda og nam heildarúthlutun styrkja ríflega 155 milljónum íslenskra króna.

Verkefnið um kynningarátak á norrænum styrkjamöguleikum er vistað hjá Impru en verkefnisstjóri er Kjartan Due Nielsen. Á árinu voru haldnir margir kynningarfundir, meðal annars mjög vel sóttir kynningarfundir um stærstu norrænu sjóðina sem haldnir voru í tengslum við þing Norðurlandaráðs í Reykjavík. Þá var opnuð heimasíða, norraentsamstarf.is, þar sem er að finna upplýsingar um fjöldann allan af norrænum styrkjum, leiðbeiningar um hvernig skuli sækja um styrki og umsóknarfresti.

Hnattvæðingarverkefni

Sameiginleg viðbrögð Norðurlanda við áskorunum hnattvæðingarinnar hafa verið efst á baugi ráðherranefndarinnar síðan forsætisráðherrarnir mæltu svo fyrir sumarið 2007. Umfangsmest og mikilvægast þeirra verkefna, sem komin eru til framkvæmda, er öndvegisrannsóknáætlun á sviði loftslags-, orku- og umhverfismála. Markmið hennar er að efla samkeppnishæfni og aðdráttarafl Norðurlanda á sviði vísinda og nýsköpunar. Framkvæmd áætlunarinnar gengur vel og þegar hefur 350 milljónum norskra króna eða u.þ.b. 7 milljörðum íslenskra króna verið úthlutað til nýsköpunar og rannsókna á Norðurlöndum á ofangreindum sviðum. Áfram var unnið að þróun norræna rannsókna- og nýsköpunarsvæðisins en liður í því er að rannsóknaráð landanna opni fyrir umsóknir frá hinum löndunum. Norðmenn breyttu reglum þannig hjá sér að nú tekur norska rannsóknaráðið við umsóknum frá norrænum rannsóknastofnunum. Þá ákváðu menntamálaráðherrarnir að fela NordForsk að hefja fimm ára hnattvæðingarverkefni um rafræn vísindi (eScience), þróun rafrænna rannsóknaraðferða. Heildarkostnaður við verkefnið er áætlaður 110 milljónir norskra króna.

Á Degi Norðurlanda á heimssýningunni í Sjanghæ 25. júní var haldin norræn ráðstefna um loftslagsmál. Hana sóttu kínverskir og norrænir ráðherrar, fulltrúar úr atvinnulífinu og vísindamenn. Meðal annarra viðburða,

sem Norðurlönd stóðu sameiginlega að í Sjanghæ, voru vegleg landslagshönnunarsýning, sem Ísland undirbjó, og málstofur um öryggi matvæla og hönnun hjálpartækja.

Undir formerkjum hnattvæðingarátaksins hleyptu menningarmálaráðherrarnir af stokkunum stefnumótuninni *Skapandi Norðurlönd* sem gilda á frá 2010 til 2012. Helsta markmið hennar er að kynna og markaðsfæra norræna kvikmyndalist, arkitektúr og bókmenntir utan Norðurlanda.

Þá var á árinu undirbúin þverfagleg áætlun á sviði orku- og samgöngumála fyrir tímabilið 2010–2012. Í upphafi tímabilsins verða rafrænar samgöngur í fyrirrúmi og verður tólf milljónum norskra króna varið til verkefna á því sviði. Markmiðið er að Norðurlönd verði leiðandi í þróun sjálfbærra lausna á sviði rafrænna samgangna. Einnig er í undirbúningi norrænt verkefni um umhverfisvænar byggingar sem verður formlega hleypt af stokkunum í lok árs 2011. Markmiðið er að styðja við norrænan byggingariðnað og stuðla að því að Norðurlönd verði í fremstu röð þegar kemur að umhverfisvænum lausnum.

Á árinu hófst vinna við stórt þverfaglegt hnattvæðingarverkefni á sviði velferðar og heilsu. Það snýr að sjálfbærni og samkeppnishæfni norræna velferðarkerfisins.

Auk þess sem að ofan er nefnt voru ýmis verkefni í vinnslu sem meðal annars snúa að kynningu á Norðurlöndum í Asíu, skilgreiningu á áhrifum loftslagsbreytinga á náttúruauðlindir Norðurlanda og alþjóðlegum aðgerðum gegn losun kvikasilfurs.

Stjórnsýslulegar landamærahindranir

Nefnd samstarfsráðherranna um afnám stjórnsýsluhindrana (GF) hélt áfram störfum á árinu. Gerð var úttekt á störfum nefndarinnar sem reyndist jákvæð og var niðurstaðan að ráðherrarnir ákváðu að hún skyldi fá endurnýjað umboð fyrir tímabilið 2011–2013. Umræða um stjórnsýsluhindranir var fastur liður á fundum samstarfsráðherranna á árinu en Norðurlandaráð sýndi þessum málum auk þess mjög mikinn áhuga.

Í nóvember var haldin ráðstefna í Kaupmannahöfn á vegum GF um norræna lagasamræmingu og var hún meðal annars sótt af fulltrúum forsætis-, fjármála- og dómsmála- og mannréttindaráðuneytis. Ragna Árnadóttir fyrrverandi ráðherra var einn af aðalræðumönnum. Fjallað var um leiðir til að koma í veg fyrir að stjórnsýslulegar landamærahindranir rísi milli norrænu landanna vegna ákvæða í löggjöf eða öðrum reglum; ennfremur hvort gera ætti þá kröfu að öllum lagafrumvörpum ætti að fylgja mat á því hvort löggjöf skapi auknar hindranir milli Norðurlanda. Nú þegar gilda á Íslandi þær reglur varðandi stjórnarfrumvörp að áður en þau eru lögð fram í ríkisstjórn skulu ráðuneyti taka afstöðu til þess hvort ástæða sé til að meta þetta sérstaklega, sbr. gátlista ríkisstjórnarinnar um stjórnarfrumvörp. Markmið ráðstefnunnar var einnig að mynda tengslanet þeirra aðila í norrænum ráðuneytum sem fást við frumvarpasmíð en áformað er að halda aðra slíka ráðstefnu árið 2011.

Ýmis mál voru á döfinni á árinu sem vörðuðu hagsmuni íslenskra námsmanna á einn eða annan hátt. Gerðar voru breytingar á inntökureglum í sænska háskóla og tekið upp hæfnispunktakerfi sem felur í sér að einkunnir þeirra, sem hafa lokið námi frá öðrum framhaldsskólum en þeim sænsku, þar með talið einkunnir flestra annarra Norðurlandabúa, eru metnar á öðrum forsendum en nemenda frá Svíþjóð við inntöku í háskóla þar í landi. Umsækjendur, sem eru ekki með sænskt stúdentspróf, geta því ekki keppt við heimamenn þar sem einkunnir annars staðar frá verða ekki metnar samkvæmt þessu hæfnispunktakerfi.

Mál þetta kom til kasta GF sem vakti athygli á því að flokkun nemenda með þeim hætti, sem reglurnar gera ráð fyrir, bryti gegn norrænum samningum, einkum samningi menntamálaráðherranna um aðgang að æðri menntun sem síðast var endurnýjaður 1. janúar 2010 og gildir til 1. janúar 2012.

Töluverð umræða var í norrænum fjölmiðlum um málið eftir að í ljós kom hvernig mati á umsóknum nemenda var háttað. Auk þess að vera brot á norrænum samningum var vakin athygli á því að reglurnar væru heldur ekki í samræmi við reglur ESB þar sem þær mismuna nemendum landa innan ESB. Yfirvöld menntamála í Svíþjóð hafa viðurkennt að reglurnar stangist á við norræna samninga um aðgang að æðri menntun og reglur ESB. Þau hafa málið nú til skoðunar og hafa lýst yfir vilja sínum til þess að leiðrétta hlut norrænna stúdenta þegar kemur að inntöku í háskóla haustið 2012.

Tryggingamál íslenskra stúdenta í Svíþjóð voru einnig til umfjöllunar í GF á árinu. Upp úr miðju ári fóru að berast erindi til sendiráðsins í Stokkhólmi frá íslenskum námsmönnum sem höfðu fengið synjun frá sænsku tryggingastofnuninni, Försäkringskassan, um aðgang að almannatryggingakerfinu. Synjun var rökstudd með vísan í ESB-reglugerðir eingöngu en Norðurlandasamningurinn um almannatryggingar og evrópskar reglur, sem tryggja eiga fólki félagsleg réttindi og bætur, virtar að vettugi. Þannig var viðkomandi námsmönnum synjað um fæðingarorlofsgreiðslur, húsaleigubætur, barnabætur o.fl. með þeim rökstuðningi að réttur viðkomandi væri ekki fyrir hendi þar sem skráningu í Försäkringskassan skorti. Jafnvel voru áhöld um hvort námsmennirnir væru sjúkratryggðir. Viðkomandi námsmenn eiga lögheimili í Svíþjóð en föst búseta sem slík tryggir ekki sjálfkrafa félagsleg réttindi heldur er litið svo á að námsmenn eigi að njóta trygginga þaðan sem þeir fá tekjur sínar.

Helsta röksemd Försäkringskassan fyrir synjun er að reglugerð 1408/71, sem á að tryggja Norðurlandabúum aðgang að tryggingakerfinu, gildi ekki lengur þar sem ný reglugerð 883/2004, sem tók gildi 1. maí 2010, gangi framar og hún gildi ekki fyrir þau EES-lönd sem standa utan ESB og þar með ekki Ísland. Sú reglugerð gangi einnig framar áður nefndum Norðurlandasamningi um almannatryggingar sem er þó í fullu gildi, þar sem honum hefur ekki verið sagt upp.

Eitt málanna hefur verið kært til stjórnarsýsludómstóls, Förvaltningsrätten, en það er talið taka tíu til tólf mánuði að fá úrlausn hans. Tryggingamál íslenskra námsmanna í Svíþjóð eru til skoðunar í velferðarráðuneytinu og

hafa verið rædd í ríkisstjórn Íslands. Ljóst er að tekist er á um túlkun ESB-reglugerða og norrænu samninganna.

Þverfaglegur starfshópur norrænu embættismannanefndanna um félags- og heilbrigðismál (EK-S) og um vinnumarkað og vinnuumhverfi (EK-A) fylgir málunum eftir en hann hefur það hlutverk að fara yfir reglugerðir og lög í öllum norrænu löndunum til að kanna hvort brotið sé á fólki á sviði félags- og heilbrigðismála þvert á lög og samninga.

Samstarf og samráð við Norðurlandaráð

Sem formennskuland í NMR 2009 lagði Ísland ríka áherslu á að efla samráð við Norðurlandaráð á flestum sviðum og einkum að því er varðar gerð fjárhagsáætlunarinnar fyrir 2010. Hún var síðan samþykkt í góðri sátt á þingi ráðsins í Stokkhólmi það ár.

Þing Norðurlandaráðs 2010 var haldið á Grand Hótel í Reykjavík fyrstu dagana í nóvember. Íslandsdeild og starfsfólk Alþingis sá um undirbúning og framkvæmd sem þótti takast með ágætum.

Ríkisstjórn bauð að venju þingfulltrúum og öðrum gestum þingsins til móttöku sem haldin var í Listasafni Íslands.

Samstarfsráðherra átti fund með Íslandsdeild ráðsins rétt fyrir þingið þar sem farið var yfir helstu mál á dagskrá og starfsfólk Íslandsdeildar ráðsins og Norðurlandaskrifstofu átti með sér gott samstarf um það sem að báðum sneri varðandi þingið.

Venju samkvæmt beindi Norðurlandaráð ályktunum um ýmis mál til NMR og ríkisstjórna Norðurlanda. Árið 2010 voru ályktanir Norðurlandaráðs 56 talsins, af þeim voru þrjár frá árinu 2010, 31 frá árinu 2009 en hinar 21 voru frá fyrri árum. Auk þess berast ráðherranefndinni yfir árið fjölmargar skriflegar fyrirspurnir frá ráðinu sem svara þarf innan tilskilins tíma.

4. Norðurlandasamstarf utanríkisráðuneytisins

Utanríkisráðherrar Norðurlanda áttu víðtækt og gott samstarf á árinu. Hefur samstarf ráðherranna aukist og styrkst verulega á síðustu misserum, ekki síst í kjölfar skýrslu Thorvalds Stoltenbergs sem inniheldur tillögur um hvernig löndin geta eflt samstarf sitt á sviði utanríkis- og öryggismála og útvíkkað það til fleiri sviða. Þá áttu norrænu utanríkisráðherrarnir einnig reglubundið samstarf við utanríkisráðherra Eystrasaltsríkjanna.

Segja má að úttekt á utanríkisþólitísku samstarfi Norðurlanda og á samstarfi utanríkisráðherra Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna (NB8) hafi verið efst á baugi á fundum norrænu utanríkisráðherranna á árinu.

Utanríkisráðherrar Norðurlanda átta tvo hefðbundna fundi á árinu, í Kaupmannahöfn 11. mars og í Reykjavík í tengslum við þing Norðurlandaráðs 3. nóvember. Einnig átta þeir fund samhliða allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna í New York. Þá átta utanríkisráðherrar Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna (NB8) reglubundinn fund sem haldinn var 26.-27. ágúst í Ríga. Danmörk var í formennsku á fundum norrænu utanríkisráðherranna en Lettland fór fyrir NB8-samstarfinu á árinu. Árlegur fundur norrænu utanríkisviðskiptaráðherranna var haldinn 3. nóvember og utanríkisráðherrar Íslands, Grænlands og Færeyja komu saman á fundi Vestnorræna ráðsins sama dag. Þá fóru að venju fram reglulegir samráðsfundir embættismanna norrænu utanríkisráðuneytanna og sérstakir fundir með embættismönnum Eystrasaltsríkjanna.

Árið 2008 var Thorvald Stoltenberg, fyrrverandi utanríkisráðherra Noregs, falið að móta tillögur um framtíðarsamstarf norrænu landanna í utanríkis- og öryggismálum og voru þær kynntar utanríkisráðherrunum í febrúarmánuði 2009. Eftirfylgni með tillögum Thorvalds Stoltenberg um norrænt samstarf var meginefni funda norrænu utanríkisráðherranna á árinu 2010. Skýrsla Stoltenbergs hefur beint sjónum að möguleikum þess að dýpka samstarf norrænu landanna í ljósi þróunar í alþjóðamálum sem tengist einnig samstarfi við Eystrasaltsríkin, stefnu ESB í málefnum Eystrasaltsins og starfsemi Norðurskautsráðsins. Almennt var það mat ráðherranna að vinnan við Stoltenbergskýrsluna hafi hleypt nýju lífi í norræna samstarfið í utanríkispolítískum málum, verið afar jákvæð og undirstrikað samstöðu Norðurlanda.

Aukið samstarf norrænna sendiskrifstofa erlendis er meðal þeirra tillagna Stoltenbergs sem eru þegar komnar í framkvæmd. Norrænar sendiskrifstofur hafa í áratugi haft náði en óformlegt samráð sín á milli. Þær hafa nú sett fram sameiginlegar tillögur um aukið samstarf miðað við aðstæður á hverjum stað sem byggjast á hagkvæmni, sveigjanleika og óformlegum vinnubrögðum, þar sem einnig er tekið tillit til ólíkra áhersla og markmiða. Í sumum tilvikum hafa norrænar sendiskrifstofur komið opinberum stefnumálum eða afstöðu sameiginlega á framfæri við gistiríki eða við fjölþjóðastofnanir. Einnig er fjallað um að efla samstarf í ræðismálum og að samræma viðbrögð vegna hættuástands erlendis til að gæta hagsmuna norrænna ríkisborgara.

Á sviði öryggismála eru ýmis lengri tíma verkefni, til dæmis samvinna um netöryggi, friðargæslu og borgaralegan þátt hennar, sameiginlega þjálfun og búnað henni tengdan. Meðal mikilvægra þátta samstarfsins í öryggismálum er eftirlit og björgun á hafi í ljósi þess að búist er við að skipaumferð um Norður-Atlantshaf eigi eftir að aukast verulega.

Eins og áður segir átta utanríkisráðherrar Norðurlanda og Eystrasaltsríkja einn reglubundinn fund á árinu. Á formennskuári Lettlands í utanríkispolítísku samstarfi ríkjanna 2010 var Valdis Birkavs, fyrrverandi forsætis- og utanríkisráðherra Lettlands, og Søren Gade, fyrrverandi varnarmálaráðherra Danmerkur, falið að gera tillögur um framtíð NB8-samstarfsins. Var það gert í ljósi þess að frá því að stofnað var til reglulegra funda utanríkisráðherra NB8 skömmu eftir að Eystrasaltsríkin endurheimtu sjálfstæði sitt, hefur

orðið mikil breyting á alþjóðlegu umhverfi, auk þess sem Eystrasaltsríkin hafa í kjölfarið orðið aðilar að öllum helstu fjölþjóðastofnununum, þ. á m. ESB og Atlantshafsbandalaginu. Skýrsla Birkavs og Gade var kynnt á fundi utanríkisráðherra (NB8) í Ríga í ágústmánuði. Líkt og Stoltenberg-skýrslan fjallar skýrsla Birkavs og Gade um þróun samstarfs Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna á liðnum árum og eru lagðar fram tillögur um hvernig megi auka samstarf ríkjanna á sviði utanríkis- og öryggismála, til dæmis um samstarf sendiskrifstofa, borgaralegt öryggi, netöryggi og orkumál. Áfram verður fjallað um tillögurnar fram að næsta fundi utanríkisráðherra NB8-ríkjanna sem haldinn verður í Finnlandi í ágúst 2011.

Á fundum norrænu utanríkisráðherranna og á sameiginlegum fundi þeirra með utanríkisráðherrum Eystrasaltsríkjanna var fjallað um ýmis alþjóðamál sem voru ofarlega á baugi á árinu. Má þar nefna ástand mála í Mið-Austurlöndum, Afganistan, Íran og Búrma. Einnig var fjallað um Norðurslóðamál, málefni Atlantshafsbandalagsins og Öryggis- og samvinnustofnunar Evrópu (ÖSE) og eftirfylgni vegna loftslagsráðstefnunnar í Kaupmannahöfn. Á fundi sínum í Reykjavík 3. nóvember lýstu norrænu utanríkisráðherrarnir þungum áhyggjum sínum af stöðu mannréttinda í Íran og kröfðust þess að dauðadómi yfir Sakineh Mohammadi-Ashtiani, íranskri konu sem var sökuð um hjúskaparbrott, yrði ekki framfylgt og hann yrði afnuminn þegar í stað.

5. Menningarsamstarf

Norræna ráðherranefndin um menningarmál (MR-K) samþykkti á árinu nýja stefnu og verkáætlun fyrir menningarsamstarfið. Áætlunin er í tveimur hlutum, þ.e. *Det fællesnordiske kultursamarbejde 2010–2012 – mål og vision* og *Det fællesnordiske kultursamarbejde 2010–2012 – handlingsplan*, og er yfirgrípsmikið yfirlit um þá starfsemi sem MR-K hefur ákveðið að sinna næstu árin. Stefnan verður þýdd og gefin út á átta tungumálum en hún hefur þrjú aðalmarkmið:

- Samstarfið á að endurspeglar þau áhersluatriði innan menningar- og listasviðsins sem eru sameiginleg öllum löndunum.
- Samstarfinu er ætlað að efla norræn sjónarmið í menningarlífi landanna.
- Samstarfið á að leggja áherslu á samspilið milli þess norræna og alþjóðlega í menningarsamstarfinu.

Lögð verður áhersla á eftirfarandi sex þemu á næstu tveimur árum og fylgja þeim ákveðin markmið:

- Hin skapandi Norðurlönd – svar við hnattvæðingunni.
- Norrænn málskilningur.
- Menning fyrir börn og ungmenni.
- Menningarleg fjölbreytni.
- Norrænn menningararfur.
- Formennskuáætlun ráðherranefndarinnar á menningarsviðinu.

Þessar áherslur hafa haft áhrif á styrkjaáætlanirnar á menningarsviðinu þar sem nú er lögð meiri áhersla á börn og ungmennt og menningararfinn en áður.

KreaNord hófst á árinu 2008 sem samstarfsverkefni MR-K og ráðherra-nefndarinnar um atvinnu-, orku- og byggðamál (MR-NER) og beinist að því að efla og styrkja skapandi atvinnugreinar á Norðurlöndum. Á vegum starfs-hópsins um *KreaNord* var unnið að kortlagningu á stöðu höfundaréttarmála og hvernig tekið er á frumkvöðlafræðslu í listnámi á háskólastigi. Þá vann hópurinn að stefnumótunartillögum en sett voru fram þrjú stefnumið: a) að efla markvisst samstarf og skoðanaskipti milli skapandi greina í löndunum og efla samstarf við aðrar greinar atvinnulífsins til að stuðla að virðisauka, nýsköpun og vexti; b) að stuðla að nýjum tækifærum fyrir aðgang að alþjóðamörkuðum, fjármögnun og til að laða erlenda fjárfestingu að skapandi greinum á Norðurlöndum; c) að stuðla að því að menning og sköpun verði hluti af norrænni menntun á öllum stigum og að frumkvöðlastarf og fræðsla um viðskipti verði hluti af menntun á sviði menningar og lista. Fjallað var um stefnumótunartillögurnar á fjölmennri ráðstefnu í Kaupmannahöfn í október en jafnframt voru tillögurnar lagðar fyrir ráðherranefndirnar MR-K og MR-NER. Í þeirri umfjöllun var bætt við fjórða stefnumiðinu um sameiginlegan markað á Norðurlöndum fyrir menningu og skapandi greinar.

Undir *KreaNord* falla einnig verkefni um *nýjan norrænan mat og norrænar kvikmyndir á fjarlægum mörkuðum* en bæði verkefni falla undir hnattvæðingarverkefnið *Kultur og kreativitet*. Þá hefur *KreaNord* stutt sérstaklega mótun norræna tónlistarverkefnisins *NOMEX*.

Á árinu 2011 vannur *KreaNord* að tólf verkefnum sem beinast á ýmsan hátt að því að ná þeim stefnumiðum sem nefnd eru hér að ofan og styrkja stöðu skapandi atvinnugreina á Norðurlöndum.⁴

Á árinu voru haldnir tveir ráðherrafundir; annar var í tengslum við norræna málráðstefnu, *Nordiske sprog – Sprog i Norden*, sem haldin var í Danmörku 27.–28. apríl, hinn 3. nóvember í tengslum við þing Norðurlandaráðs. Ráðherra tók þátt í báðum fundum, þeim fyrri þó í gegnum fjarfundarbúnað þar sem gosið í Eyjafjallajökli kom í veg fyrir ferðalög á þeim tíma.

Á fundinum í nóvember fór fram þemaumræða ráðherranna um samstarf ríkisstofnana, svæðisbundinna stofnana og staðbundinna stofnana á menningarsviðinu. Ísland greindi meðal annars frá menningarsamningum við landshluta sem áhugaverðu fyrirkomulagi til að styrkja menningarstarfsemi um land allt.

Undir ráðherranefndinni starfar *norræna embættismannanefndin um menningarmál (EK-K)*.

4 Sjá einnig um *KreaNord* á bls. 38.

Endurskoðun norræns menningarsamstarfs

Nú er unnið að því að endurskoða þann hluta norræns menningarsamstarfs sem var breytt árið 2007. Á síðastliðnu ári voru gerðar nokkrar nauðsynlegar lagfæringar en mikilvægt er að tryggja að hið nýja kerfi geri ráðherrunum kleift að bregðast hratt og vel við nýjum og breyttum aðstæðum. Sérstaklega á að skoða samstarfið við Sama. Norsku ráðgjafarfyirtæki (Telemarkforskning) var falin endurskoðunin og mun skila af sér haustið 2011.

Norræna listamiðstöðin í Róm

Norræna listamiðstöðin í Róm (SFK) hefur verið á norrænu fjárhagsáætluninni lengi og er eitt af þeim verkefnum sem ekki var ákveðið að fella niður þegar breytingar voru gerðar á norrænu menningarsamstarfi 2007. Það stafar fyrst og fremst af því að norrænu sendiráðin auk norrænna listamannasamtaka hafa lagt mikla áherslu á að starfseminni verði haldið áfram. Árangurslaust hefur verið reynt að fá fjármögnun frá löndunum beint en listamannasamtök í löndunum, þar á meðal SÍM og BÍL, hafa greitt aðildargjöld. Ráðherranefndin lét gera úttekt á starfinu og niðurstaðan er að starfsemin sé eins og sniðin fyrir norrænt hnattvæðingarsamstarf. Þar birtist norrænt samstarf í sinni bestu mynd, samstarfið stuðli að kynnum listamanna úr hinum ýmsu listgreinum, framlag ráðherranefndarinnar sé einungis þriðjungur og samstarfið í Róm standi á gömlum merg enda orðið 150 ára gamalt.

Listamiðstöðin er á norrænni fjárhagsáætlun fyrir 2011 en frekari ákvarðanir bíða þar til endurskoðun menningarsamstarfsins liggur fyrir.

Norræna leikjaverkefnið

Stuðningur ráðherranefndarinnar við norræna leikjaverkefnið rennur út í lok árs 2011. Verkefnið var fyrsta menningaráætlunin sem sett var á fót eftir kerfisbreytinguna 2007. Í úttekt sem fyrir liggur kemur fram að verkefnið hafi skilað góðum árangri. Það hafi meðal annars leitt til þess að stuðningur við leikjaframleiðslu sé nú í flestum hinna norrænu landanna og tengist uppbyggingu skapandi greina en verkefnið sé vistað í kvikmyndamiðstöðvum þeirra. Um tímabundið verkefni sé að ræða og því þurfi ráðherrarnir að taka ákvörðun um hvernig stuðningi skuli háttað í framtíðinni. Stuðningur í óbreyttri mynd komi ekki til greina en stuðningur við einstaka þætti verkefnisins ætti hins vegar að skoða, eins og við tengslauppbyggingu og hina árlegu leikjaráðstefnu í Malmö.

Ferða- og dvalarstyrkjaáætlunin

Mikil breyting varð í upphafi árs 2009 á hinni norrænu ferða- og dvalarstyrkjaáætlun, þegar Eistland, Lettland og Litháen gerðust aðilar og hófu þar með að taka þátt í fjármögnun og ákvarðanatöku varðandi áætlunina ásamt norrænu löndunum. Fulltrúar þessara landa tóku frá upphafi virkan þátt í starf-

inu í sérfræðingahópunum. Aðlögunin hefur ekki þótt hnökralaus en minna er vitað um þá einstaklinga, sem sækja um styrki frá þessum löndum, og um það listumhverfi, sem þeir búa við, heldur en um listamenn frá Norðurlöndum.

Það er álit sérfræðinganna að breytingin hafi verið róttæk en hafi orðið til þess að auka verulega samskipti listafólks frá Eystrasaltsríkjunum. Jafnframt sé áhuginn á samskiptum mikill í löndunum þremur. Í umsóknum þaðan sé oft lýst nauðsyn þess að læra af reynslu norrænu landanna, til dæmis við skipulagningu og framkvæmd á hinum ýmsu listasviðum. Norrænu löndin geti líka lært af nágrönnum sínum í austri. Samstarfið sé líklegt til að auðga verulega listalíf beggja vegna Eystrasalts.

Tveir utanaðkomandi aðilar rannsökuðu starfsemi áætlunarinnar á árinu, annar lettneskur og hinn norskur. Sérfræðingahópar menningaráætlanna hafa komið að rannsóknunum og margt athyglisvert komið fram en skýrslur liggja ekki fyrir enn. Komið hefur í ljós að litið er til þessara áætlana sem fyrirmyndar utan svæðisins, einkum innan ESB.

Norræn-baltnesk vinnunefnd

Í tilefni af því að hafið er samstarf Norðurlanda og Eistlands, Lettlands og Litháen í ferða- og dvalarstyrkjaáætluninni hafa löndin þrjú óskað eftir nánara samstarfi á vettvangi embættismanna. Lagt er til að það fari fram undir forsæti formennskulandsins hverju sinni. Nefndin myndi hittast a.m.k. árlega.

Nánara samstarf Norrænu menningargáttarinnar og Norræna menningarsjóðsins

Framkvæmdastjóri ráðherranefndarinnar hefur að ósk ráðherranna tekið frumkvæðið að því að ræða við stofnanirnar um starf þeirra í framtíðinni. Tillagna er að vænta þegar úttekt á skipulagi menningarsamstarfsins liggur fyrir.

Menningarsamstarf á vettvangi Norðlægu víddarinnar

Verkefnið Northern Dimension Partnership on Culture (NDPC) hefur verið í undirbúningi frá árinu 2007 og er samstarfsverkefni milli ESB, Rússlands, Íslands og Noregs um menningu sem atvinnugrein. Í maí var undirrituð viljayfirlýsing landanna og skrifaði fulltrúi utanríkisráðuneytisins í Moskvu undir fyrir hönd Íslands. Norræna ráðherranefndin mun leggja til aðstöðu fyrir skrifstofu fyrir verkefnið en hún tekur til starfa á fyrri hluta ársins 2011 og leiðir verkefnið næstu þrjú árin.

Norræn menningarhátíð

Undanfarin tvö ár hefur ráðherranefndin samþykkt að veita 400 þúsund dönskum krónum af óráðstöfuðu fé til að halda norræna menningarhátíð í tengslum við þing Norðurlandaráðs. Menningarmálanefnd Norðurlandaráðs

hefur óskað formlega eftir að þessar hátíðir fái sinn fasta lið á norrænni fjárhagsáætlun menningarmála sem nemi 1,5 milljónum danskra króna. Á þetta hafa ráðherrarnir ekki fallist en á ráðherrafundinum í nóvember var ákveðið að aðstandendur hátíðarinnar geti átt vísan stuðning gegn því að senda inn umsókn hverju sinni. Norræn menningarhátíð var haldin í tengslum við Norðurlandaráðsþingið í Stokkhólmi 2009 og í Reykjavík 2010 þó með öðru sniði væri. Norræna húsið undirbjó viðburðina í Reykjavík í nóvember.

Bókmenntahátíðin í París – Salon du Livre 2011

Norrænu löndin munu taka þátt í bókmenntahátíðinni í París 2011 og er það hnattvæðingarverkefni þess árs á menningarsviðinu.

Menningarþing

Á formennskuári Dana voru haldin fjögur svokölluð *menningarþing* (kulturforum), í Grænlandi um menningararf og loftlagsbreytingar, í Reykjavík um bókmenntir og í Kaupmannahöfn um höfundarétt annars vegar og um samstarf milli opinberra menningarstofnana á Norðurlöndum hins vegar. Danir hafa boðið á þingin fulltrúum fjölmiðla og hefur það skilað góðum árangri í umfjöllun um menningarmál.

Styrkir:

Norræni menningarsjóðurinn veitti á árinu styrki til 269 norrænna menningarverkefna en þar af voru 14 íslensk. Alls bárust sjóðnum rúmlega 1200 umsóknir sem er fjölgun um 4% og hafa þær aldrei verið fleiri. Umsóknum sem standast kröfur sjóðsins og eru teknar til umfjöllunar hefur fjölgað um 6%.

Öll verkefni sem fá styrki úr sjóðnum eiga það sameiginlegt að fela í sér samstarf tveggja til þriggja norrænna landa sem annað hvort skipuleggja þau, taka þátt eða eru umfjöllunarefni verkefnanna.

Eftirtaldir íslenskir aðilar fengu styrk úr norræna menningarsjóðnum:

		DKK
LungA	Nordic Blind Date	100.000
Listvinafélag Hallgrímskirkju	International Organ Summer	50.000
Vefsíðan www.natturan.is	Verkefni í tengslum við RIFF 2010	80.000
Íslenska vitafélagið	Sail Húsavík 2011	200.000
Mardöll, félag um menningararf kvenna	Vitið þér enn – eða hvað?	100.000
Lókal ehf	International Theatre Festival	250.000
Hönnunarmiðstöð	Design Iceland	150.000
Soffía Guðný Guðmundsdóttir	Íslensk miðalda handrit m.m.	200.000
Saga forlag	Nordisk sagalitteratur	45.000
Reykjavík Jazz Festival	Reykjavíkjazz showcase	100.000
Tinna Þorsteinsdóttir	Progressive Nordic (Norgressive)	25.000

Brúðuheimar: Center for Puppetry Arts	Nordic Puppet Festival in Borgarnes	99.000
Nordurpóllinn	Bergen-Reykjavík-Nuuk	100.000
Félag sagnapula	Nordisk fortellerseminar 2011	50.000

Styrkir úr *menningar- og listaáætluninni* skiptast í styrki til framleiðslumiðaðrar starfsemi annars vegar og styrki til hæfnisþróunar hins vegar. Af 80 styrkjum til framleiðslumiðaðrar starfsemi voru fjórir veittir til íslenskra verkefna auk þess sem íslensk þátttaka var í einu öðru verkefni. Af 33 styrkjum til hæfnisþróunar voru tveir veittir til íslenskra verkefna.

Norræn-baltneska ferða- og dvalarstyrkjaáætlunin á lista- og menningarsviðinu er opin umsækjendum frá Norðurlöndum og Eystrasaltsríkjunum. Áætlunin skiptist í þrennt, þ.e. ferðastyrki til einstaklinga, styrki til tengslaneta og styrki til dvalar. Alls fengu 231 einstaklingur ferðastyrk úr áætluninni og þar af voru 24 Íslendingar. Alls sótti 31 um ferðastyrk til að koma til Íslands.

Norræni kvikmynda- og sjónvarpssjóðurinn veitti 118 styrki til kvikmynda, heimildarmynda og sjónvarpsþátta á árinu. Um er að ræða framleiðslustyrki, dreifingarstyrki, talsetningarstyrki og styrki til kvikmyndahátíða. Átta styrkir runnu til íslenskrar framleiðslu.

Eitt af helstu formennskuverkefnum Íslands 2009 var framkvæmd *samburðarrannsóknar á högum, líðan og lífsstíl meðal norrænna ungmenna*, 16–19 ára. Rannsóknin var gerð í öllum norrænu löndunum. Verkefninu lauk með ráðstefnu sem haldin var 28.–29. október. Þar voru niðurstöður rannsóknarinnar kynntar og fylgt eftir með málstofum og pallborðsumræðum þar sem stjórnáamenn, fræðimenn og aðrir, sem tengjast ungu fólki, fjölluðu um hvernig halda megi áfram að vinna að framkvæmd núverandi stefnu og hvernig hægt sé að auðvelda aukna samvirkni milli stefnu og aðgerða Norðurlanda í málefnum ungmenna. Málstofur á ráðstefnunni fjölluðu um tungumál og menningu, menntun og tölvunotkun, jafnrétti, lífsstíl og þátttöku í íþrótt- og æskulýðsstarfi, áhættu hegðun og vímuefni og andlega heilsu á unglingsárum. Á ráðstefnunni voru settar fram hugmyndir um áframhaldandi vinnu við framkvæmd núverandi stefnu í æskulýðsmálum. Ráðstefnan var vel sótt og margt ungt fólk tók þátt en skýrsla var gefin út um rannsóknina⁵.

Út kom ráðstefnurit, *Frá kálfsskinni til tölvu = Fra kalveskind til „tölva“*, þar sem birtir voru fyrirlestrar frá ráðstefnu um lítil málsvæði, sem var eitt af formennskuverkefnum og var haldin í Reykholti í byrjun október 2009.⁶

5 Sjá skýrsluna á: www.menntamalaraduneyti.is/nyrit/nr/5734

6 Sjá ráðstefnuritið á: www.menntamalaraduneyti.is/nyrit/nr/5802

6. Jafnréttismál

Norræna ráðherranefndin um jafnréttismál (MR-JÄM)

Norrænu jafnréttisráðherrarnir funduðu í Kaupmannahöfn þann 18. október. Meginviðfangsefni fundarins var annars vegar umræða um þema næsta fundar kvennanefndar Sameinuðu þjóðanna í New York (CSW) í febrúar 2011 og hins vegar ný *samstarfsáætlun norræns jafnréttissamstarfs fyrir tímabilið 2011–2014*.

Aðalumræðuefnin á fundinum í New York verða annars vegar *möguleikar kvenna til menntunar, til hvers kyns atvinnuþjálfunar og þátttöku í vísindaiðkunum* og hins vegar *stúlkubarnið*. Bæði viðfangsefnin eru sérstakir kaflar í framkvæmdaáætlun Sameinuðu þjóðanna í málefnum kvenna sem samþykkt var í Peking 1995. Í tilefni þess að fimmtán ár eru liðin frá kvennaráðstefnu Sameinuðu þjóðanna í Peking hafa þjóðir heims verið að fara yfir áætlunina og meta árangurinn í tengslum við þúsaldarmarkmið Sameinuðu þjóðanna.

Umræðan á ráðherrafundinum hófst með fræðilegum inngangi frá Inge Henningsen, lektor við uppeldisfræðideild Háskólans í Kaupmannahöfn, um kynbundið námsval og frásögn Kirsten Raffel Hermansen, formanns félagsins „Børn og Unge i Voldsramte Familier“, af aðgerðum félagasamtaka sem vinna gegn ofbeldi gegn börnum.

Félags- og tryggingamálaráðherra greindi frá helstu áherslum í jafnréttisstarfi á Íslandi og verkefnum sem unnið er að. Í nýrri skýrslu Alþjóðæfnahagsráðsins kemur fram að jafnrétti kynjanna er hvergi meira en á Íslandi. Ísland skipar efsta sæti þegar horft er til aðgengis að menntun og stjórnmaláþátttöku. Einnig skiptir atvinnuþátttaka kvenna miklu máli fyrir heildarniðurstöðu landsins en hún er sú mesta í allri Evrópu. Bent er á að launamunur karla og kvenna á Íslandi er ennþá mjög mikill og jafnrétti hafi ekki verið náð þegar litið er til aðgengis kvenna að stjórnunarstöðum.

Einnig greindi ráðherra frá rannsóknum á Íslandi, sem gerðar hafa verið á ofbeldi í nánnum samböndum, og frá nýrri aðgerðaáætlun gegn ofbeldi í nánnum samböndum, sem unnið er að, en með henni verður meðal annars skoðað samhengi kynbundinna ofbeldisbrota, saksóknar vegna þeirra og meðferðar í dómskerfinu. Í umræðunum vakti athygli setning laga á Íslandi um algjört bann við nektardansi, sem tóku gildi hér á landi 1. júlí 2010, en við setningu laganna var horft til evrópskra rannsókna sem sýndu að stúlkur sem höfðu atvinnu af nektardansi væru oft þolendur mansals og misneytingar.

Undir ráðherranefndinni starfar *norræna embættismannanefndin um jafnréttismál (ÄK-JÄM)*.

Ný samstarfsáætlun

Á fundi jafnréttisráðherranna var samþykkt samstarfsáætlun í jafnréttismálum fyrir árin 2011–2014 sem ber heitið *Jafnrétti skapar sjálfbært þjóð-*

félag. Þar er fjallað um nauðsyn þess að karlmenn taki þátt í jafnréttisstarfi og umræðum um jafnréttismál og að tekið sé tillit til jafnréttissjónarmiða á öllum sviðum samfélagsins. Virk þátttaka karla og drengja í jafnréttisstarfi og samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða verða þannig tvö þverfagleg þemu sem verða fléttuð inn í öll forgangsmál, áherslusvið og samtalsform sem samstarfsáætlunin kveður á um.⁷

Norrænt jafnréttisstarf er afar víðtækt og því hefur verið nauðsynlegt að þrengja og skerpa áherslur og aðferðir. Samstarfið á tímabilinu er þrískipt með mismunandi forgangsmálum og tillögum að aðgerðum, þ.e. samstarf á Norðurlöndum, samstarf við Eystrasaltsríkin Þrjú (Eistland, Lettland og Litháen) og samstarf við Norðvestur-Rússland.

Í samstarfsáætlun til fjögurra ára getur reynst erfitt að sjá fyrir ný og aðkallandi viðfangsefni í jafnréttismálum. Forgangsmál og áherslusvið eru því stöðugt endurmetin og löguð að formennskuáætlunum og árlegum framkvæmdaáætlunum á hverju fagsviði. Á árinu 2012 mun ráðherranefnd um jafnréttismál standa að ítarlegri endurskoðun á formi og innihaldi samstarfsins á sviðunum þremur.

Almenn forgangsmál í norrænu jafnréttissamstarfi eru fjögur: Jafnrétti á vinnumarkaði; jafnrétti í menntun; kyn, uppruni og jafnrétti og að útrýma kynbundnu ofbeldi.

Aðgerðir sem sniðnar eru að aðstæðum á hverjum stað geta verið:

- aðgerðir til að gera stúlkum og drengjum kleift að brjóta upp kynbundið námsval.
- að skapa aðferðir og aðgerðir sem ýta undir gagnrýna hugsun drengja og stúlkna um staðalmyndir kynjanna, til dæmis með jafnréttisfræðslu í leikskólum og grunnskólum og átaksverkefnum fyrir námsráðgjafa sem leiðbeina ungmennum.
- að tryggja kynjajafnrétti og fjölbreytileika í stjórnnum rannsóknastofnana og háskóla, sem og í stjórnnum fyrirtækja, einkageiranum og opinbera geiranum.
- að draga úr kynjaskiptingu á vinnumarkaði og þar með launaójöfnuði kvenna og karla.
- að tryggja fjölbreytileika, jafnrétti og fulla þátttöku allra kvenna og stúlkna og karla og drengja óháð uppruna og menningarlegum bakgrunni. Brynt er að auka jöfnuð og jafnrétti þannig að hæfileikar allra fái að njóta sín. Í því sambandi verði sjónum beint að frumbyggjum á Norðurlöndum.
- að vinna gegn kynbundnu ofbeldi, meðal annars með aðgerðum til að sporna gegn mansali til kynlífsþrælkunar.

Forgangsmálefni í norrænu jafnréttissamstarfi við Eystrasaltsríkin eru: Jafnrétti á vinnumarkaði, jafnréttisfræðsla og jafnrétti og jöfnuður í opinberu rými og fjölmiðlum.

⁷ Sjá samstarfsáætlunina: www.norden.org/no/publikasjoner/publikasjoner/2010-783

Forgangsmálefni í norrænu jafnréttissamstarfi við Norðvestur-Rússland
eru: Jafnréttisfræðsla og verkefni sem snúa að því að útrýma kynbundnu ofbeldi.

Norræna kvenna- og kynjarannsóknastofnunin

Á árinu fór fram umræða í ÄK-JÄM um hlutverk og framtíðarfyrirkomulag Norrænu kvenna- og kynjarannsóknastofnunarinnar (NIKK) sem er norrænu jafnréttisstarfi mikilvæg. Sem norræn stofnun er NIKK bundin markmiðs- og árangurssamningi við NMR til þriggja ára í senn. Ráðgjafarfyrirtækið Ramböll Management Consulting A/S var fengið til að gera úttekt á starfsemi stofnunarinnar og gera tillögur að framtíðarfyrirkomulagi. Tillögur voru lagðar fyrir ráðherrafundinn í október sem ákvað að láta kanna betur tvær af þeim tillögum sem til álita komu á fundinum. Vorið 2011 verður gerð úttekt á stofnuninni áður en ákvörðun verður tekin um umboð hennar, framtíðarhlutverk og tengsl við NMR.

Rannsóknir

Á formennskuári Dana var ráðist í tvö rannsóknarverkefni. Annars vegar ber að nefna verkefni um *fjármálakreppuna og kynjaskiptan vinnumarkað*. Í kjölfar hnattvæðingar og efnahagsþrenginga hefur atvinnuleysi aukist í löndunum með ólíkum áhrifum á stöðu kynjanna á vinnumarkaði. Í verkefninu verður leitast við að kanna hvort mögulegt sé að nýta þessar aðstæður til að brjóta múra á mjög kynjaskiptum vinnumarkaði. Staðan verður kortlögð hjá norrænu þjóðunum og reynsla kynnt af aðgerðum í þessu skyni.

Hins vegar ber að nefna að ein áskorun í norrænu jafnréttisstarfi er að tryggja jafnan rétt allra hópa í samfélaginu. Verkefni undir heitinu *félagslegt taumhald meðal innflytjenda* (sosial kontroll) hefur það að markmiði að safna og miðla upplýsingum um hvernig félagslegt taumhald á konum er til staðar meðal hópa innflytjenda.

Útgáfur

Á árinu komu út fjórar skýrslur um verkefni sem voru unnin á formennskuári Íslands. Fyrst má nefna lokaskýrslur rannsóknarverkefnisins um *kyn og völd* í stjórnámum og atvinnulífi. Þar kemur meðal annars fram að aukin áhersla á jafnrétti og þrýstingur frá kvennahreyfingunni hafi ráðið úrslitum um að konum hefur fjölgað í stjórnámum á Norðurlöndum undanfarin fimmtán ár. Í atvinnulífinu ráði karlar þó lögum og lofum enn sem fyrr. Kyn og völd er fyrsta verkefnið þar sem valdastöður í stjórnámum og atvinnulífi í norrænu löndunum eru kortlagðar og bornar saman. Tuttugu fræðimenn hafa rannsakað þróunina á undanförunum fimmtán árum og lagt mat á aðgerðir sem gripið hefur verið til í jafnréttismálum. NIKK sá um framkvæmd rannsóknarinnar en lokaskýrslur rannsóknarverkefnisins liggja fyrir.⁸

⁸ Sjá lokaskýrslur á: www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2010-525

Ligestilling i Norden er skýrsla sem inniheldur erindi og umræður frá tveimur ráðstefnum sem haldnar voru á formennskuári Íslands 2009 um jafnréttishlutverk skólans, önnur í Færeyjum og hin á Íslandi.⁹

Norræna ráðherranefndin gaf út skýrsluna *Parental Leave, Care Policies & Gender Equalities in the Nordic Countries* sem inniheldur erindi og umræður frá ráðstefnu sem haldin var á Íslandi í október 2009. Ráðstefnan var hluti af rannsóknarverkefni um fyrirkomulag og áhrif foreldraorlofs á Norðurlöndum sem hófst á formennskuári Íslands. Á ráðstefnunni var rætt um hvernig og hvaða fjölskylduform eru viðurkennd í norrænni velferðarstefnu og hvaða fjölskyldugildum og hvernig sambýlisformi er veittur forgangur í fjölmenningsarsamfélagi nútímans.¹⁰

Verkefninu lauk með útgáfu bókarinnar *Föräldraledighet, omsorgspolitik och jämställdhet i Norden* undir lok árs 2010. Í bókinni er fjallað um samspil nokkurra þátta, þ.e. foreldraorlofs, umhyggjustefnu gagnvart börnum, líðan og stöðu barna og jafnréttis kynja. Norrænu löndin eru öll í fararbroddi ríkja heims varðandi aukin og bætt réttindi barna og möguleika beggja foreldra til að vera með börnum sínum við upphaf lífsgöngu þeirra. Við og við koma þó fram raddir um að hagsmunir barna hafi með einhverjum hætti þurft að víkja fyrir ákafanum til að jafna stöðu kynjanna. Í bókinni rekja höfundar þróun laga um fæðingarorlof á Norðurlöndum og hvernig það hefur verið nýtt af foreldrum. Þá er fjallað um umönnunarstefnu gagnvart börnum á Norðurlöndum og vakin athygli á því hvað hún er í reynd fjölbreytt þrátt fyrir svipuð markmið. Sérstakur kafli er helgaður stöðu barna og raktar þær rannsóknir sem aðgengilegar eru varðandi líðan þeirra. Loks er fjallað um pólitísk átök um umönnunarstefnur og vakin athygli á því hvernig áherslur hafa tilhneigingu til að víkja frá hefðbundinni skiptingu í hægri og vinstri flokka.¹¹

Ráðstefnur

Á formennskuárinu 2009 beindu Íslendingar sjónum sínum að jafnréttismálum á Vestur-Norðurlöndum. Danir ákváðu svo að taka við því kefli og lögðu áherslu á norrænt jafnréttissamstarf á Vestur-Norðurlöndum á formennskuári sínu. Í því skyni var haldin ráðstefna í Grænlandi þar sem meðal annars var fjallað um *karla á Vestur-Norðurlöndum og ofbeldi gegn konum*. Maliina Abelsen, félagsmálaráðherra Grænlands, fjallaði um aðgerðir til að stuðla að jafnrétti á Vestur-Norðurlöndum og beindi sjónum að Grænlandi. Þá fjölluðu fyrirlesarar frá Færeyjum, Grænlandi og Íslandi meðal annars um ofbeldi gegn konum, konur og velferð á Vestur-Norðurlöndum og starfsframa, hjónabönd og samskipti kynjanna. Markmiðið með ráðstefnunni var jafnframt að mynda tengslanet á þeim sviðum sem nýst geta Vestur-Norðurlöndum í aðgerðum til að stuðla að kynjajafnrétti.

9 Sjá skýrsluna á: www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2010-522

10 Sjá skýrsluna á: www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2010-539

11 Sjá bókina á: www.norden.org/en/publications/publications/2010-595

Í tengslum við Norðurlandaráðsþingið boðaði embættismannanefndin til hliðarviðburðar undir heitinu *Jafnréttisstefna til framtíðar á Norðurlöndunum*. Markmiðið var að kynna og ræða nýja fjögurra ára samstarfsáætlun um jafnréttismál og tóku norrænir fulltrúar þátt í pallborðsumræðum um áætlunina.

Ráðstefnan *Æskan – rödd framtíðar* var haldin í Reykjavík 28.–29. október. Á ráðstefnunni voru kynntar niðurstöður samanburðarrannsóknar sem var framkvæmd á síðasta ári meðal ungmenna á aldrinum 16–19 ára í öllum norrænu löndunum. Norræna jafnréttissamstarfið var aðili að rannsókninni og var gerð greining á viðhorfum unga fólksins til jafnréttismála.

7. Málefni dómsmálaráðuneytisins

Samstarf um löggjafarmál

Norrænt samstarf dómsmálaráðuneytanna um löggjafarmál byggist að meginstefnu til annars vegar á samstarfsáætlun og hins vegar formennskuáætlunum sem gefnar eru út ár hvert.

Norrænir dómsmálaráðherrar (MR-Lov) hittast árlega. Að öðru leyti fer samstarfið fram undir stjórn *norrænu embættismannanefndarinnar um löggjafarsamstarf (EK-Lov)* þar sem unnið er að samræmingu samstarfsins, sameiginleg hagsmunamál rædd og enn fremur ný eða væntanleg löggjöf. Veitt er fé til einstakra norrænna verkefna auk þess sem fjallað er um einstök réttarsvið eða álitæfni í vinnuhópum sem skipaðir eru embættismönnum eða sérfræðingum í ráðuneytunum. Þá kemur fyrir að embættismannanefndin skipi vinnuhópa sem fá norræna fjárveitingu.

Dómsmálaráðherrarnir starfa samkvæmt *samstarfsáætlun frá árinu 2005* sem var endurskoðuð árið 2009 og framlengd til ársins 2011. Í áætluninni koma fram megináherslur norræns löggjafarsamstarfs og þær meginreglur sem það byggist á. Samstarfið miðar meðal annars að því að styrkja lýðræði í ákvarðanatökkuferli á Norðurlöndum og auka réttaröryggi þeirra sem búa eða dveljast þar. Stefnt skuli að samræmingu löggjafar, þó ekki þannig að reglur eigi endilega að vera þær sömu. Umfang, nauðsyn og eðli samstarfs um löggjöf á Norðurlöndum geti verið mismikið á hinum ýmsu sviðum réttarins. Á sviði einkamálaréttar hafi verið hefð fyrir að ná sérlega víðtækri samræmingu löggjafar. Þessu samstarfi beri að halda áfram og þróa frekar. Auk þess sé vaxandi þörf fyrir norrænt samstarf á sviði refsiréttar og löggæslu. Á þeim réttarsviðum þar sem ekki megi búast við samræmingu löggjafar, til dæmis vegna mismunandi siðferðislegs gildismats eða munar á stjórnskipun, geti eigi að síður verið gagnlegt að skiptast á upplýsingum og miðla reynslu. Loks er í samstarfsáætluninni fjallað um hlutverk norræns löggjafarsamstarfs í evrópsku og öðru alþjóðlegu samhengi en það er í stuttu máli að láta að sér kveða þegar tækifæri gefst og ástæða er til.

Árlegur fundur dómsmálaráðherranna var haldinn 22. júní á Norður-

Sjálandi í Danmörku. Á fundinum var rætt meðal annars um fyrirbyggjandi aðgerðir gegn afbrotum barna og ungmenna, baráttuna gegn innbrotum á heimili og meðferð kynferðisbrotamála. Ákveðið var meðal annars að beina því til norræna ríkislögreglustjóra að skoða þörfina og möguleika á aukinni samvinnu milli landanna við rannsókn og meðferð mála er varða innbrot á heimili og þjófnað sem oft tengjast alþjóðlegri glæpastarfsemi. Var þeim falið að koma með tillögur til úrbóta. Þá var ákveðið að óska eftir því að norræna embættismannanefndin um löggjafarsamstarf skoði möguleika á aukinni skilvirkni í úrlausnum mála svo að dæmdir sakamenn geti aflánað refsingu í sínu heimalandi.

Að venju voru áherslumál rædd í óformlegum starfshópum sem ekki fá norræna fjárveitingu, svo sem sérfræðingahópi um sifjarétt.

Einnig var að störfum starfshópur um samvinnu Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna og er hans helsta hlutverk að undirbúa fundi dómsmálaráðherra þessara ríkja sem að jafnaði eru haldnir annað hvert ár. Í ár hittust dómsmálaráðherrar Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna í mars í Noregi. Á þeim fundi voru meðal annars rædd málefni ungra afbrotamanna, afplánun refsinga utan fangelsis, greiðsluáðlögun einstaklinga og áhrif fjármálakreppunnar á dómstóla og réttarvörslukerfið. Þá var einn fundur haldinn í starfshópnum í september í Ríga í Lettlandi. Í áðurnefndri samstarfsáætlun norrænu dómsmálaráðherranna segir að samstarfið við Eystrasaltsríkin hafi áður fyrr miðað að því að stuðla að þróun í átt að lýðræði í Eystrasaltsríkjunum og efla sameiginlegt réttarfar en það hafi þróast í þá átt að vera samstarf átta jafn rétt-hárna ríkja (NB8), í ljósi þess að áframhaldandi og náíð samstarf á svæðinu sé mikilvægt í stækkuðu ESB og gagnvart ríkjum utan ESB.

Málefni flóttamanna

Samráðsnefnd háttsettra embættismanna um málefni flóttamanna (NSHF) fjallar um stefnumótun í málum flóttamanna. Samráðsnefndin kemur saman tvisvar á ári og er annar fundurinn jafnan haldinn daginn fyrir árlegan fund norræna ráðherra sem fara með útlendingamál og málefni flóttamanna. Upphaflega var eingöngu fjallað um málefni hælisleitenda og flóttamanna en fljótlega þróaðist samstarfið í að vera alhliða samstarfsvettvangur ráðuneyta sem koma að útlendingamálum á Norðurlöndum. Fara þar einnig fram upplýsingaskipti milli stjórnvalda um málefni útlendinga almennt, meðal annars um móttöku flóttamanna, um breytingar á framkvæmd mála er varða flóttamenn, ákvarðanatöku í slíkum málum, heimflutning, tölfræðiupplýsingar o.fl. Samstarf er einnig um að afla upplýsinga vegna aðstæðna í löndum þaðan sem flóttamenn koma, meðal annars með því að miðla skýrslum sem sendinefndir einstakra landa gera. Þá er haft samráð um ýmis atriði er varða útlendingaefirlit, meðal annars með hliðsjón af norræna vegabréfasambandinu og Schengen-samstarfinu, sem kom að fullu til framkvæmda á Norðurlöndum í mars 2001, og þar með atriði er varða framkvæmd Dyflinnarsamnings ESB-ríkja sem Ísland og Noregur eru nú einnig aðilar að. Þá hafa verið rædd á fundunum

atriði sem varða verslun með konur og um innflutning starfsmanna. Á vegum samráðsnefndarinnar starfa nokkrir vinnuhópar sem koma saman eftir þörfum og gera nefndinni grein fyrir vinnu sinni sem felst aðallega í samráði og upplýsingaskiptum. Vinnuhóparnir fjalla um búsetu flóttamanna, brottvísanir og endursendingar, innflutning starfsmanna og þróun útlendingamála í ESB. Á árinu var sóttur einn fundur í vinnuhópi um brottvísanir og endursendingar þar sem sérstaklega var fjallað um endursendingar til Grikklands á grundvelli hinnar svokölluðu Dyflinnarreglugerðar. Að auki var sóttur stuttur fundur um Dyflinnarsamstarfið í september en sá fundur var haldinn fyrir óformlegan SCIFA fund í Antwerpen. Fyrri fundur samráðsnefndarinnar var haldinn í byrjun júlí og fundur norrænna ráðherra sem fara með útlendingamál og mál-efni flóttamanna í beinu framhaldi. Meðal annars var rætt um ólöggráða börn sem sækja um hæli á Norðurlöndum og álitaeftni sem tengjast endursendingum hælisleitenda til Grikklands á grundvelli Dyflinnarreglugerðarinnar.

Björgunarsamstarf

Norræn samvinna um björgunarsamstarf (NORDRED) tekur til samstarfs yfir landamæri og miðar að því að koma í veg fyrir eða takmarka tjón á mönnum, eignum eða umhverfi vegna slysa eða óhappa. Markmiðið er að veita gagnkvæma aðstoð og auðvelda að hjálparlið og búnaður komist sem allra fyrst á vettvang. Íslendingar hafa tekið þátt í þessu samstarfi undanfarin ár en það byggist á rammamarkmiði um björgunarþjónustu frá árinu 1989 milli Danmerkur, Finnlands, Noregs og Svíþjóðar. Ísland er formlegur aðili samningsins.

Almannavarnadeild ríkislögreglustjóra fer með samstarf í leitar- og björgunarmálum er leiðir af aðild Íslendinga. Samnorræn framkvæmdanefnd er vettvangur reglulegra funda fulltrúa Norðurlanda og stýrir hún samstarfinu. Auk tveggja funda á árinu var haldin norræn ráðstefna í Finnlandi.¹²

8. Menntun og rannsóknir

Norræna ráðherranefndin um menntamál og rannsóknir (MR-U) starfaði árið 2010 samkvæmt samstarfsáætlun sem náði yfir tímabilið 2008–2010, *Norðurlönd – leiðandi, kraftmikið svæði þekkingar og hæfni*, en hnattvæðingaráætlunin sem byggist á yfirlýsingum norrænu forsætisráðherranna árin 2007 og 2008 hafði umtalsverð áhrif á framkvæmd áætlunarinnar. Ný áætlun um stefnu á sviði menntunar og rannsókna 2011–2013, *Þekking í þágu græns hagvaxtar og velferðar*, sem undirbúin var árin 2009 og 2010, var lögð fyrir þing Norðurlandaráðs í Reykjavík í nóvember 2010 af íslenska ráðherranum og síðan samþykkt á fundi MR-U í Kaupmannahöfn 8. nóvember. Í hinni nýju stefnu er lögð áhersla á þau mikilvægu mannlegu og efnahagslegu gæði sem

¹² Sjá: www.nordred.org

íbúar á Norðurlöndum búa yfir þann styrk sem er í norrænum velferðarsamfélögum og þeirri sameign sem felst í tungumálum og menningu landanna. Stefnt er að því að fjárfesta í menntun og rannsóknum, með langtímamarkmið að leiðarljósi. Markmiðin endurspeгла að í samspili menntunar, rannsókna og nýsköpunar – í þekkingarþríhyrningnum – verði til bæði ný hugsun og þróun.

Ráðherranefndin ber ábyrgð á um helmingi verkefna á sviði hnattvæðingar og ber að hluta til ábyrgð á flestum hinna.

Samstarf á vegum MR-U tekur til grunn- og framhaldsskólastigs, fullorðinsfræðslu, háskóla og rannsókna. Samstarfið felst einkum í samráði og samanburði milli landanna á sviði stefnumótunar, sem fram fer með úttektum og ráðstefnum, svo og samvinnuverkefnum sem miða að því að hrinda stefnumótun í framkvæmd.

Ráðherranefndin hélt tvo fundi á árinu og á þeim fóru meðal annars fram þemaumræður ráðherranna um aðgerðir gegn atvinnuleysi ungs fólks. Haldinn var sameiginlegur fundur norrænu ráðherranna og ráðherra frá Eyrstrasaltsríkjunum þar sem fylgt var eftir samþykktum ráðherrafundar Norðurlanda og Eyrstrasaltsríkjanna árið 2007 auk þess sem fjallað var um brottfall nemenda úr skólum, samstarf um Nordplus-áætlunina og samstarf á sviði vísindamála.

Tvær ráðherranefndir, MR-U og MR-A, fjölluðu um samhengi milli atvinnuleysis, lítillar menntunar og brottfalls úr námi sem og um hættuna sem felst í því að ungt fólk falli varanlega bæði út úr menntakerfinu og af vinnumarkaði og snúi ekki til baka. Ákveðið var að gera samanburðarúttekt á vandanum milli landanna en jafnframt setja á laggirnar vinnuhóp til að gera sem fyrst tillögur um aðferðir til að laða ungt fólk aftur inn í skólakerfið eða að vinnumarkaðnum. Skýrsla um samanburðarúttektina var til umfjöllunar á fundi MR-U í nóvember og er stefnt að frekari samvinnu beggja ráðherranefnda um málið.

Norræna embættismannanefndin um menntamál og rannsóknir (EK-U)

EK-U undirbýr ráðherrafundi auk annarra verkefna sem henni eru falin. Á vegum ráðherranefndarinnar um menntamál og rannsóknir starfa auk þess þrjár ráðgjafanefndir, ein um skólamál (NSS), önnur um æðri menntun (HÖGUT) og sú þriðja um fullorðinsfræðslu (SVL). Vorið 2008 var skipaður starfshópur til að fjalla um rannsóknir. Auk stjórnarnefndanna starfa vinnuhópar að tilteknum tímabundnum verkefnum.

Fastar ráðgjafanefndir:

Samstarf um skólamál

Verksvið ráðgjafanefndarinnar um samstarf um skólamál (NSS) nær til leik-, grunn- og framhaldsskóla. Tilgangurinn með starfi nefndarinnar er að stuðla að því að bæta skólastarf á Norðurlöndum og því tekur nefndin til umfjöllunar þau mál, sem efst eru á baugi á hverjum tíma, og miðlar upp-

lýsingum um skóla og skólustarf til þeirra sem í hlut eiga. Á árinu fjallaði nefndin meðal annars um norræna tungumálaátakið og brottfall úr framhaldsskólum. Haldið var norrænt málþing um brottfall í Danmörku. Jafnframt fjallaði nefndin um sérkennslu og að tillögu Dana var ákveðið að gera norræna könnun í löndunum um stöðu þess málaflokks.

Norrænt tungumálasamstarf

Norræna tungumálasamstarfið var endurskoðað árið 2008 og fært undir menntamálaráðherrana. Um langt skeið hafði ríkt nokkur óvissa um tilhögun þessa samstarfs, meðal annars vegna þess að viðhorfið hefur verið nokkuð mismunandi eftir löndunum og líta sum á samstarfið sem menningarmál en önnur sem menntamál. Væntingar til samstarfsins voru misjafnar. Menntamálaráðherrum var umhugað um að auka málskilning milli íbúa landanna fimm en á vettvangi menningarmála var meiri áhersla á að skoða mál-sögulegan, málfræðilegan og menningarlegan samanburð. Þá var töluverður áhugi á samstarfi um máltæknileg atriði í tölvusamskiptum.

Norræna tungumálaverkefnið (Nordisk Sprogkampagne) var formlega sett á laggirnar vorið 2010 og kom hugmyndin upphaflega fram á formennskuári Íslendinga en Danir tóku síðan við keflinu. Markmiðið er að efla norræna málvitund og málskilning og auka áhuga barna og ungmenna á dönsku, norsku og sænsku og skilning á þessum málum. Með þessu er ætlunin að styðja við yfirlýsingu um norræna málstefnu frá 2006. Megináhersla verður lögð á að styðja við verkefni þar sem beita þarf dönsku, norsku eða sænsku í gegnum nýja miðla og samskiptaform sem höfða til barna og ungmenna. Verkefnin eiga og að ýta undir gildi norræns samstarfs. Tungumálaverkefnið mun standa út árið 2011.

Háskólasamstarf

Ráðgjafanefndin um æðri menntun (HÖGUT) hefur umsjón með samstarfi á því sviði. Hún á að efla norrænt samstarf um æðri menntun meðal annars með athugunum, verkefnum, ráðstefnum og samráði við háskóla. Gerð var úttekt á samstarfinu um norrænt meistaranám og voru niðurstöður mjög jákvæðar. Ljóst er að verulegur áhugi er á eflingu norræns meistaranáms meðal norrænna háskóla. Samanburðarathugun og kortlagning, sem framkvæmd var meðal norrænna háskóla á styrk háskólanna í alþjóðlegu samhengi, hefur sýnt fram á að Norðurlönd standa í fremstu röð á ýmsum sviðum og eru álitlegur kostur til framhaldsnáms í augum háskólanema frá öðrum heimshlutum. Í tengslum við könnunina var gerð samanburðarathugun á gæðamati og gæðakvörðum norrænna háskóla. Ráðstefna var haldin í Færeyjum í febrúar um gæðamat kennslu og rannsóknna við háskóla. Vaxandi áhugi er á samstarfi norrænna háskóla um alþjóðlega markaðssetningu framhaldsnáms á komandi árum. Ákveðið var að halda áfram með norrænu meistaranámsáætlunina, Nordic Master, meðal norrænna háskóla og var styrkjum til verkefna deilt út í þriðja sinn.

Fullorðinsfræðsla

Stjórnarnefnd um fullorðinsfræðslu (SVL) fjallar um þau málefni er varða menntun fullorðinna, sem efst eru á baugi hverju sinni, að undanskildum þeim málefnum er falla undir verksvið háskólanefndarinnar. Hún hefur yfirumsjón með störfum samstarfsnets um nám fullorðinna (NVL), fjallar um áherslur samstarfsnetsins og forgangsröðun verkefna þess. Á undanförunum árum hefur SVL einbeitt sér að því að skoða færniþróun fullorðinna, gæði í fullorðinsfræðslu, nám fullorðinna í atvinnulífinu, lestrar- og skriftarörðugleika meðal fullorðinna og aðlögun innflytjenda. Þá hefur áhersla verið á að vinna áfram með raunfærnimat og nýlega var ákveðið að vinna sérstaklega með náms- og starfsráðgjöf á Norðurlöndum. Ýmis verkefni hafa notið stuðnings ráðherranefndarinnar á framangreindum sviðum. Verkefni um aðlögun útlendinga í gegnum menntun lauk á árinu. Vinnuhópur skilaði yfirlitsskýrslu um öll löndin, auk skýrslu um hvert land um sig. Þá samþykkti stjórnarnefndin að styrkja umfangsmikla könnun um árangur af náms- og starfsráðgjöf sem stjórnað er af Íslendingum.

Vísindasamstarf

Stærsta einstaka verkefnið í hnattvæðingaráætlun forsætisráðherranna er samnorræn rannsókn- og nýsköpunaráætlun (Topforskningsinitiativet) á sviði umhverfis, loftlags og orku. Áætluninni var hleypt af stokkunum árið 2009 að frumkvæði norrænu forsætisráðherranna. Hér er um að ræða langstærstu áætlun á sviði rannsókna og nýsköpunar sem norrænu löndin hafa komið sér saman um. Samtals eru 400 milljónir danskra króna (um 8,5 milljarðar íslenskra króna) til ráðstöfunar í rannsókna- og nýsköpunarverkefni á fimm ára tímabili. Hvert land á þrjá fulltrúa í stjórn áætlunarinnar en þrjár norrænar skrifstofur hafa komið sér saman um rekstur hennar, þ.e. Norræna rannsóknaráðið (NordForsk), Norræna nýsköpunarmiðstöðin (NICe) og Norrænar orkurannsóknir (NEF). Mikil áhersla er á samstarf háskóla, rannsóknastofnana og fyrirtækja í áætluninni til að stuðla að öflugri nýsköpun fyrir samfélag og atvinnulíf.

Áætlunin hefur sjálfstæða stjórn með fulltrúum allra landa yfir hverri undiráætlun og byggist á eftirfarandi sex stöðum:

- Aðlögun að loftslagsbreytingum og rannsóknir á áhrifum þeirra.
- Víxlverkunum milli loftslagsbreytinga og freðhvolfs jarðar.
- Orkunýtni með örtækni.
- Aðlögun vindorku að raforkukerfinu.
- Sjálfbæru lífoldsneyti.
- Bindingu og geymslu koldíoxíðs (CO₂).

Allar undiráætlanirnar úthlutuðu styrkjum á árinu til rannsókna- og nýsköpunarverkefna, norrænna öndvegissetra, rannsóknánáms og annars sem þær telja nauðsynlegt til að efla rannsóknir og nýsköpun á sviðinu. Starfsemi

áætlunarinnar verður metin jafnhliða og munu óháðir alþjóðlegir sérfræðingar gera úttekt á henni árið 2011.¹³

Annað stórt og ekki síður mikilvægt verkefni undir hnattvæðingaráætluninni er áætlun um rafræn vísindi (eScience). Annars vegar er um að ræða uppbyggingu innviða – tölvuvera og öflugra tenginga milli allra norrænu landanna og út í heim – en hins vegar um rannsóknir sem krefjast mikillar reiknigetu. Áætlunin hefur verið í undirbúningi í nokkur ár á norrænum vettvangi en árið 2010 skuldbundu flest landanna sig til þátttöku í áætluninni.

EK-U og starfshópurinn um rannsóknir héldu áfram vinnu sem Ísland hóf árið 2009 um endurskoðun á skipulagi norræns samstarfs um rannsóknir og nýsköpun. Annars vegar hefur greining á norrænu samstarfi haldið áfram og hins vegar hefur mikið verið gert í að kynna norrænt samstarf á alþjóðlegum vettvangi, einkum hjá ESB. Í nóvember var haldin stór ráðstefna í Brussel um hvað Evrópa getur lært af norrænu samstarfi í rannsóknum og nýsköpun. Kynningarátakið byggist á hugmyndinni um NORIA, sem er norræna rannsókn- og nýsköpunarsvæðið (Nordic Research and Innovation Area), sem dæmi um svæðisbundna samvinnu.

NordForsk kynnti nýja stefnu í lok árs og hefur hafið heildarendurskoðun á styrkjááætlunum. Formaður stjórnar NordForsk er Guðrún Nordal.

9. Vinnumál

Á vegum *Norrænu ráðherranefndarinnar um vinnumarkað og vinnuumhverfi (MR-A)* er unnið í samræmi við *samstarfsáætlun um vinnu- og vinnuverndarmál árin 2009–2012*.

Ráðherrarnir ákváðu í nóvember 2009 að gera skyldi samanburðarskýrsla um aðgerðir sem norrænu ríkisstjórnirnar hafa gripið til í því skyni að bregðast við auknu atvinnuleysi ungs fólks. Sænska fyrirtækinu Ramböll var falið að taka skýrsluna saman og voru helstu niðurstöður kynntar á ráðstefnu í október sem var liður í formennskuáætlun Dana í NMR. Heiti skýrslunnar er *Nordiska länders insatser mot ungdomsarbetslöshet – kartläggning och analys*.

Ráðherrarnir áttu fund þann 25. nóvember og var skýrslan um atvinnuleysi ungs fólks meginumræðuefni fundarins en viðfangsefni landanna á þessu sviði eru hliðstæð. Einstaklingar í þeim hópi sem stendur lakast að vígi og á erfiðast með að finna vinnu eiga það sameiginlegt að hafa að baki takmarkaða skólagöngu umfram hina lögbundnu skólaskyldu. Ráðherrarnir voru sammála um að menntun og starfsþjálfun væru áhrifaríkustu leiðirnar gegn atvinnuleysi ungs fólks. Nauðsynlegt væri að beita á unga fólkið, foreldra þess og atvinnurekendur fjárhagslegum hvata til að ná árangri. Nefndir voru styrkir og lækkuð launategd gjöld. Á sama hátt ætti að haga málum þannig að það hafi fjárhagslegar afleiðingar að hvorki afla sér menntunar né taka boði um starf. Hér

¹³ Sjá: www.toppforskningsinitiativet.org

gegni vinnumiðlunin mikilvægu leiðbeiningar- og stuðningshlutverki. Einnig væri þýðingarmikið að hyggja að gæðum menntunarinnar í nánú samstarfi við heildarsamtök atvinnurekenda og launafólks. Ráðherrarnir voru þeirrar skoðunar að efla þurfi samstarf hlutaðeigandi stofnana til að brúa bilið milli skóla og atvinnulífs. Í þessu sambandi var bent á gildi leiðbeinenda og tengsl grunnskóla og framhaldsskóla við atvinnulífið. Lögð var áhersla á að fulltrúar samtaka aðila vinnumarkaðarins komi að námskrágerð sem gefi færi á að aðlaga menntunina að þörfum atvinnulífsins. Það myndi styrkja stöðu þeirra sem hafi aflað sér menntunar til að fá vinnu að loknu námi. Fleiri tækifæri atvinnulausra til starfsmenntunar gæti verið ein leið þegar við efnahagsörðugleika er að etja. Auk ráðherranna tóku þátt í umræðum fulltrúar norrænna heildarsamtaka atvinnurekenda og launafólks og fulltrúi Norðurlandaráðs æskunnar.

Á ráðherrafundinum var gerð grein fyrir helstu verkefnum sem unnið er að á sviði vinnu- og vinnuverndarmála. Skipaður hefur verið starfshópur um svokallaðan grænan hagvöxt. Verkefnið gæti reynst þýðingarmikið varðandi hnattvæðingarverkefni ráðherranefndarinnar.

Afnám laga- og stjórnisyluhindrana fyrir frjálsa för borgara á Norðurlöndum er viðvarandi viðfangsefni. Gerð var grein fyrir stofnun vinnuhóps sérfræðinga á vegum EK-A og EK-S sem hefur það afmarkaða hlutverk að greina ákvæði í lögum og reglugerðum um almannatryggingar sem hamla frjálsri för um Norðurlönd. Vinnuhópurinn mun skila álitum vorið 2012.

Skipst var á upplýsingum um það sem er efst á baugi í vinnumarkaðsmálum í löndunum. Félags- og tryggingamálaráðherra Íslands greindi frá aðgerðum í þágu ungra atvinnulausra. Áhersla hafi verið lögð á að viðhalda virkni þeirra með því að bjóða þeim upp á leiðsögn og ráðgjöf. Unnið sé að endurskipulagningu starfsendurhæfingar með það að markmiði að fatlaðir og örorkubótaþegar fái vinnu við hæfi og getu.

Málefni ESB og EES er fastur dagskrárliður á fundum norrænu vinnumálaráðherranna. Rætt var um breytingar á tilskipun um fæðingarorlof. Ágreiningur er milli ráðherraráðsins og Evrópuþingsins um málið. Svíar leggja áherslu á að tilskipunin byggist á rétti til að fara í fæðingarorlof en ekki þvingun. Einnig var rætt um tilkynningu framkvæmdastjórnar ESB um bættu framkvæmd á tilskipun um útsenda starfsmenn. Tilskipunin hefur þótt erfið í framkvæmd og ekki koma í veg fyrir undanbrögð og misnotkun á starfsmönnum. Félags- og tryggingamálaráðherra Íslands gerði grein fyrir máli, sem höfðað hefur verið fyrir EFTA-dómstólnum, þar sem íslenska ríkinu er stefnt fyrir brot á tveimur tilskipunum ESB, þ.e. þjónustutilskipuninni og tilskipuninni um útsenda starfsmenn.

Norræna embættismannanefndin um vinnumarkað og vinnuumhverfi (EK-A) hélt tvo fundi á árinu. EK-A undirbýr fundi norrænna vinnumálaráðherra og leggur drög að dagskrá fundanna.

Samtök norrænna alþýðusambanda (NFS) óskaði eftir að fulltrúum norrænna samtaka aðila vinnumarkaðarins verði gefinn kostur á að taka þátt í fundum norrænna embættismannanefnda og vinnuhópa þegar fjallað er

um nánar tilgreind viðfangsefni sem snerta norræna vinnumarkaðinn. Svar EK-A var að embættismannanefndirnar fjalli fyrst og fremst um framkvæmd samþykktu ráðherranefndarinnar, afgreiði umsóknir um styrki og undirbúi ráðherrafrundi. Þannig væri talið að fulltrúar samtakanna ættu takmarkað erindi á slíka fundi. Þó væri ástæða fyrir undirnefndir og vinnuhópa að bjóða norrænum samtökum aðila vinnumarkaðarins að senda fulltrúa til þátttöku í umræðum um afmörkuð málefni þar sem sérfræðikunnátta þeirra komi að liði.

EK-A samþykkti í samvinnu við EK-S að skipa vinnuhóp sem er falið að fara yfir lög og reglur á sviði félags- og vinnumála og kanna hvort einfalda megi eða samræma reglur til að auðvelda norrænum ríkisborgurum að flytjast á milli landanna án þess að réttindi glatist. Gert er ráð fyrir að hópurinn skili niðurstöðum til embættismannanefndanna vorið 2012.

Á árinu fjallaði EK-A meðal annars um fjárhagsvanda Norrænu stofnunarinnar um menntun á sviði vinnuverndar (NIVA). Vandí hennar stafaði að hluta til af banka- og fjármálakreppunni sem olli því að færri sóttu námskeið stofnunarinnar en gert hafði verið ráð fyrir. Þau hafa þar af leiðandi ekki staðið undir sér. Samþykkt var að veita stofnuninni aukafjárframlag að upphæð 450 þúsund danskra króna en tekið fram að stofnunin verði framvegis að halda sig innan ramma fjárhagsáætlunar.¹⁴

Nefnd um vinnurétt

Nefnd um vinnurétt (NAU) hélt tvo fundi á árinu. Rætt var almennt um stöðuna á vinnumarkaði ríkjanna en fram kom að atvinnuleysi hefur almennt aukist. Í því sambandi var meðal annars fjallað um nauðsyn þess að stemma stigu við auknu atvinnuleysi meðal ungs fólks. Ennfremur var rætt um vinnu í tengslum við breytingar á löggjöf ríkjanna hvað varðar vinnumarkaðinn.

Á fundunum var jafnframt rætt um innleiðingu ríkjanna á sameiginlegum evrópskum reglum og réttaráhrif dóma í tengslum við löggjöf einstakra ríkja á sviði vinnuréttar og framkvæmd hennar, sem fallið hafa hjá EFTA-dómstólum, Evrópudómstólum og Mannréttindadómstól Evrópu. Einnig var fjallað um einstök mál sem voru til umfjöllunar hjá Alþjóðavinnuáráðstofnuninni (ILO) og embættismannanefnd sem starfar á grundvelli Félagsmálasáttmála Evrópu. Á síðari fundi nefndarinnar upplýsti fulltrúi Íslands að með stefnu sem lögð var fram í EFTA-dómstólum í ágúst höfðaði Eftirlitsstofnun EFTA (ESA) samningsbrotamál gegn íslenska ríkinu. Fram kom að málið er höfðað á grundvelli 31. gr. samnings EFTA-ríkjanna um stofnun eftirlitsstofnunar og EFTA-dómstóls. Jafnframt kom fram að ESA telur að 5. og 7. gr. laga nr. 45/2007 um réttindi og skyldur erlendra fyrirtækja, sem senda starfsmenn tímabundið til Íslands, og starfskjör starfsmanna þeirra, feli í sér brot á 36. gr. EES-samningsins og tilskipun 96/71/EB.

¹⁴ Sjá nánar um NIVA á bls. 36.

Norræna vinnumarkaðsnefndin

Vinnumarkaðsnefndin er vettvangur fyrir umræðu um norræn atvinnumál, vinnumarkaðsmál og vinnumarkaðsrannsóknir. Innan ramma fyrrnefndrar samstarfsáætlunar 2009-2012 verður meðal annars lögð áhersla á áhrif hnattvæðingar, áhrif alþjóðafjármálakreppu og áhrif innflytjenda á vinnumarkað Norðurlanda. Á formennskuári Dana var lögð áhersla á kosti sem felast í hnattvæðingunni og haldnar ráðstefnur um:

- 1) fjármálakreppuna og jaðarhópa á vinnumarkaði,
- 2) vinnuumhverfismál og aðlögun innflytjenda að vinnumarkaði,
- 3) ráðningar starfsmanna með mikla hæfni og
- 4) mannsæmandi vinnu og aðkeypta vinnu.

Samþykktar voru fjárveitingar til verkefna um:

- 1) aukna þörf fyrir norræna samvinnu við að þróa breytilega umönnun,
- 2) vinnuumhverfi erlendra starfsmanna og tengsl þeirra við norrænan vinnumarkað og
- 3) atvinnusköpun í nýjum starfsgreinum.

Vinnumarkaðsnefndin stóð þar að auki straum af kostnaði vegna ráðstefna í haust um:

- 1) að mæta hnattvæðingunni með menntun, aukinni virkni og aðgerðum gegn félagslegri einangrun í norrænu ríkjunum,
- 2) vinnumarkað í fjölmenningsarsamfélagi og ráðningu starfsmanna utan Norðurlanda,
- 3) viðfangsefni stjórnvalda vinnumála á Norðurlöndum: þversagnir sem upp koma á starfsævinni.

Árið 2011 lýkur rannsókn á því hvernig hópum innflytjenda frá þróunarlöndum, sem hafa tekið sér búsetu í Skandinavíu, hefur gengið að aðlagast breyttum samfélagsaðstæðum.

Nordjobb og Snorraverkefnið

Umfangsmikið norrænt samstarfsverkefni á sviði vinnumála er Nordjobb-verkefnið. Það byggist á atvinnuskiptum ungs fólks milli landanna. Á árinu komu 54 ungmenni til starfa á Íslandi en 87 fóru héðan til starfa annars staðar á Norðurlöndum fyrir tilstuðlan Nordjobb. Á vegum Snorraverkefnisins komu tólf til Íslands.

Norræna vinnuverndarnefndin

Haldnir voru tveir fundir á árinu.

Á fyrri fundinum var fjallað um tillögur nefndarinnar til EK-A um verkefni á sviði hnattvæðingar, heilsu og velferðar. Skipaðir voru fulltrúar nefndarinnar í verkefnum um erlenda starfsmenn, vinnuumhverfi og vinnuskilyrði annars vegar og um vinnuumhverfi, örtækni og samkeppnishæfni Norðurlanda hins

vegar. Norræna vinnuverndarnefndin og vinnumarkaðsnefndin hafa umsjón með framkvæmd verkefnanna og voru þau komin í ákveðinn farveg í lok árs.

Í samræmi við samstarfsáætlunina 2009–2012 voru styrkt verkefni á sviði vinnuverndar með áherslu á vinnumhverfi sem eflir velferð, þátttöku á vinnumarkaði og framleiðni. Við val á verkefnum voru eftirfarandi áherslur lagðar til grundvallar:

- 1) *Vinnuvernd, heilsa og efnahagur.* Stuðla skal að því að mikilvægi vinnumhverfis fyrir framleiðni og fjárhagslega afkomu fyrirtækja verði sýnilegt.
- 2) *Þróun vinnuverndaraðgerða og eftirlits.* Stuðla skal að þróun og aukinni þekkingu á virkni aðgerða í vinnumhverfismálum og á eftirliti með aðbúnaði, hollustuháttum og öryggi í fyrirtækjum.
- 3) *Vinnuvernd og aðbúnaður starfsfólks af erlendum uppruna.* Stuðla skal að þekkingu á því hvernig má koma í veg fyrir að innflytjendur, hvort sem þeir koma í atvinnuleit eða sem flóttamenn, hafni utan vinnumarkaðarins, búi við slæmt vinnumhverfi, mismunun eða félagslegt undirboð á vinnumarkaði.
- 4) *Mikilvægi vinnuverndar og aðgerða á vinnustað til að auðvelda endurkomu á vinnumarkað.* Stuðla skal að aukinni þekkingu á því hvernig megi hindra að einstaklingar hafni utan vinnumarkaðar, með því að skapa heilsueflandi vinnumhverfi, þar sem allir rúmast, og jafnframt stuðla að því að bæta tækifæri fólks sem, vegna fötlunar, þjóðernis, menntunar, kyns, aldurs eða sjúkdóms, hefur átt í erfiðleikum með að ná fótfestu á vinnumarkaði.

Á haustfundinum voru teknar fyrir umsóknir um styrki til vinnuverndarstarfs á Norðurlöndum. Af alls ellefu umsóknum voru fjögur verkefni samþykkt en þau lúta að markaðseftirliti, félagslegum undirboðum, vinnuvernd í landbúnaði og vinnumhverfi, starfsánægju og framleiðni. Ennfremur var ákveðið að veita um eina milljón danskra króna til rannsókna á sálfélagslegu vinnumhverfi og áhættuþáttum því tengdum. Í lok ársins var auglýst eftir umsóknum um stuðning við að hrinda því verki í framkvæmd.

Að ósk ráðherranefndarinnar hefur vinnuverndarnefndin lagt mat á störf sín og samskipti við ráðherranefndina og verður niðurstaðan kynnt EK-A.

Verkefni undir íslenskri stjórn:

- Samanburður var gerður á ákvæðum vinnuverndarlöggjafar á Norðurlöndum og framkvæmd löggjafarinnar. Niðurstöður samanburðarins verða gefnar út og munu nýtast í samstarfinu á sviði vinnuverndarstjórnsýslu. Verkefnið hófst árið 2009 og lauk í árslok 2010.
- Rannsókn var gerð á orsökum banaslysa við vinnu á Norðurlöndum. Slysín eru flokkuð eftir kyni þeirra sem látast, aldri, starfsgrein og fleiri þáttum. Skýrsla með niðurstöðum rannsóknarinnar verður gefin út 2011.
- Íslendingar leiddu verkefnisstjórn og undirbúning norrænnar vinnuverndarráðstefnu sem haldin er árlega til skiptis í löndunum. Fyrirhugað

var að halda hana á Íslandi í október en henni var aflýst vegna dræmrar þátttöku. Talið er að eldgosíð í Eyjafjallajökli hafi valdið en skráning fór fram á þeim tíma sem áhrif þess voru mest á samgöngur í Evrópu.

Verkefni með þátttöku Íslands:

- Ráðstefnan „Arbejds-migranterens arbejdsmiljø og vilkår i Norden“ var haldin í Kaupmannahöfn í nóvember á vegum danska vinnueftirlitsins og dönsku rannsóknastofnunarinnar í vinnuvernd. Hún var liður í formennskuáætlun Dana og var einnig hluti af hnattvæðingarverkefni ráðherranefndarinnar þar sem áhersla er lögð á stöðu erlendra starfsmanna á norrænum vinnumarkaði, vinnuskilyrði og vinnuvernd. Á ráðstefnunni voru kynntar niðurstöður frumrannsóknar um stöðu innflytjenda á vinnumarkaði á Norðurlöndum en þær hafa jafnframt verið gefnar út. Á ráðstefnunni kynntu fulltrúar norrænu vinnueftirlitanna hvernig eftirlit með vinnuumhverfi erlendra starfsmanna í löndunum fer fram og reynsluna af því.
- Lokið var við verkefni um hvernig vinnuumhverfisvottun fyrirtækja geti komið í stað hefðbundins eftirlits með aðbúnaði, hollustuháttum og öryggi á vinnustöðum. Skýrsla með niðurstöðum verkefnisins hefur verið birt á www.norden.org.¹⁵
- Bók á vegum norræns verkefnis um öryggishegðun kom út á íslensku snemma árs 2009 og hefur orðið grundvöllur að námskeiðshaldi um öryggishegðun í íslenskum fyrirtækjum sem nýlega var hleypt af stokkunum hjá Vinnueftirlitinu.¹⁶
- Verkefnið NOVO um samspil hagræðingar í heilbrigðisgeiranum og vinnuverndar er enn í gangi. Gert er ráð fyrir norrænni ráðstefnu á vegum verkefnisins haustið 2011 hérlendis í samvinnu við Háskóla Íslands.
- Skýrsla um rannsóknir á einelti á vinnustöðum og viðbrögð við því kemur út 2011. Á síðustu árum hefur einelti á vinnustöðum verið viðurkennt sem vandamál í atvinnulífinu. Viðfangsefnið er vandmeðfarið og oft snúið úrlausnar. Þess er vænst að niðurstöður verkefnisins verði leiðbeinandi fyrir stjórnvöld vinnuverndarmála um viðbrögð við þessum vanda.

Kynnt var ný stefna NMR varðandi útgáfu á skýrslum og öðru efni. Á fundum vinnuverndarnefndarinnar hafa komið fram áhyggjur af að þessi stefna takmarki miðlun upplýsinga frá nefndinni og óskað var eftir að málið kæmi til umræðu í EK-A.

¹⁵ Skýrslan „Arbejds-miljøcertificering som tilsynsredskab og -strategi – Resultater og anbefalinger“.

¹⁶ Sjá bókina á: www.vinnueftirlit.is/vinnueftirlitupload/files/fraedsluefni/baeklingar/byggt_a_oryggi_net.pdf

Norræna stofnunin um menntun á sviði vinnuverndar

Norræna stofnunin um menntun á sviði vinnuverndar (NIVA) átti eins og fyrr segir við nokkra rekstrarerfiðleika en stofnunin fékk viðbótarfjárframlag sem á að koma rekstri hennar í jafnvægi. Námskeiðshald var með hefðbundnu sniði.

Haldnir voru tveir stjórnarfundir á árinu. Markmið fundanna er fyrst og fremst að vera stefnumótandi um innihald og umfang námskeiða. Áfram er lögð áhersla á að námskeiðin nýtist sérfræðingum og verðandi sérfræðingum á sviði vinnuverndar. Þá er lögð áhersla á að ná til stjórnenda, þeirra sem sinna vinnuverndarstörfum í fyrirtækjum og þeirra sem vinna hjá vinnueftirlitsstofnunum.

Haldið var þriggja daga námskeið á Íslandi með 35 þátttakendum um sálfélagsvinnuumhverfi og áhættumat. Þá var skipulagt farandnámskeið sem haldið var í öllum norrænu löndunum. Um var að ræða eins dags námskeið sem fjallaði um vinnuvernd og öreindatækni. Námskeiðið í Reykjavík var haldið í nóvember með 25 þátttakendum. Öreindatækni er vaxandi grein og mikilvægt að fylgjast vel með henni. Námskeiðið er grunnur fyrir slíkt hér á landi á sviði vinnuverndar og öreindatækni.

Gert er ráð fyrir þrettán námskeiðum á vegum NIVA árið 2011 og verða þrjú þeirra haldin á Íslandi. Vegna fjárhagsstöðunnar var fallið frá því að veita styrki til námsmanna á NIVA-námskeiðum.

Áfram er gert ráð fyrir vissum sveigjanleika í starfsáætlun NIVA þannig að hægt sé að skipuleggja námskeið með stuttum fyrirvara. Áhersla er lögð á samstarf við menntastofnanir á Norðurlöndum sem vinna að hliðstæðum verkefnum.¹⁷

10. Atvinnumál, orkumál og byggðamál

Undir *norrænu ráðherranefndinni um atvinnu-, orku- og byggðamál (MR-NER)* starfa tvær embættismannanefndir um viðkomandi málaflokka, *embættismannanefndin um byggðamál (EK-R)* og *embættismannanefndin um atvinnu- og orkumál (EK-NE)*. Þó um eina embættismannanefnd sé að ræða á sviði atvinnu- og orkumála er þó oftast fundað aðskilið um málaflokkana, þ.e. EK-NE/Næring og EK-NE/Energi, og byggist umfjöllunin hér á eftir á því fyrirkomulagi.

Haldinn var ráðherrafundur í Kaupmannahöfn 25. október, þar sem fjallað var um orkumál og atvinnumál. Á fundinum lögðu orkumálaráðherrarnir meðal annars áherslu á að auka skilvirkni norræna raforkumarkaðarins og að aukin áhersla verði á samstarf um lausnir er lúta að orkunýtni. Atvinnumálaráðherrarnir samþykktu á sínum fundi meðal annars nýja samstarfsáætlun um atvinnu- og nýsköpunarmál fyrir árin 2011–2013.

¹⁷ Nánar um NIVA og fyrirhuguð námskeið á: www.niva.org

Á árinu var fram haldið vinnu við hnattvæðingarverkefnið sem byrjað var að skilgreina árið 2007 samkvæmt ákvörðun forsætisráðherranna. Hnattvæðingarverkefnið hafa nokkuð breytt þeim áherslum sem embættismannanefndirnar hafa starfað eftir og reynt talsvert á þverfaglegt samráð en aukin þverfagleg samvinna var eitt af markmiðum þessara verkefna.

Markvisst hefur verið unnið að auknu samstarfi norrænu stofnanna sem staðsettar eru í Osló, Nordisk Energiforskning (NEF), Nordisk InnovationsCenter (NICE) og NordForsk. Áhersla á aukið samstarf miðar að því að nýta sameiginlegan styrk þjóðanna svo áhrif þeirra aukist á alþjóðavettvangi. Þar hafa norrænu þjóðirnar mikið fram að færa. Á árinu var áfram unnið að fyrstu öndvegisáætluninni um orku-, umhverfis- og loftslagsmál sem var ýtt úr vör á hnattvæðingarþingi norrænu forsætisráðherranna á Íslandi árið 2009. Mikill áhugi hefur verið á verkefnum. NICE stýrir tveimur af sex áherslusviðum áætlunarinnar, þeim sem fjalla um nanótækni og orkunýtingu annars vegar og um bindingu og geymslu koldíoxíðs (CO₂) hins vegar. NEF stýrir einnig tveimur verkefnum, þ.e. þeim sem lúta að sjálfbærni lífoldsneytis og aðlögun vindorku að raforkukerfinu. Hin tvö verkefni fjalla um aðlögun að loftslagsbreytingum og loftslagsbreytingar og freðhvolfið. Íslenskir aðilar taka þátt í stjórnun allra verkefnanna.

Haldnir voru fjórir fundir í EK-R, fimm fundir í EK-NE/Næring og fimm fundir í EK-NE/Energi, auk nokkurra styttri símafunda. Engir sameiginlegir fundir voru haldnir með embættismannanefndum EK-NE þetta árið en EK-NE/Næring og EK-R áttu einn sameiginlegan fund.

Fleiri mál voru afgreidd skriflega en nokkru sinni fyrr. Það hefur bæði kosti og galla. Kostirnir eru þeir að hægt er að afgreiða mál milli funda, sem ella hefðu þurft að bíða afgreiðslu en helsti ókosturinn er að fyrir kemur að mál eru afgreidd án umræðu og jafnframt getur orðið erfitt að ná niðurstöðu ef ekki er fullkomin samstaða.

Atvinnumál

Á vettvangi EK-NE/Næring var á ráðherrafundi í október samþykkt ný samstarfsáætlun um atvinnu- og nýsköpunarmál fyrir árin 2011–2013.

Framtíðarsýn nýju áætlunarinnar er að Norðurlönd verði forystusvæði í nýsköpun á sviði græns hagvaxtar og velferðarmála. Áætlunin byggist á þeim sjónarmiðum að mikilvægt sé að bregðast við þeim áskorunum sem Norðurlönd standa frammi fyrir. Er þar einkum átt við efnahagskreppuna og samkeppni við ný hagvaxtarsvæði, loftslagsbreytingar og aukna eftirspurn eftir grænum viðskiptalausnum og einnig þær lýðfræðilegu breytingar sem felast í því að sífellt hækkanði hlutfall íbúa er eldri borgarar.

Áætlunin gildir nú til þriggja ára í stað fimm áður og er ætlunin að vinnan samkvæmt henni verði markvissari. Mikill vilji er til þess meðal norrænna atvinnumálaráðherra að komið verði á nánun norrænu samstarfi á sviðum þar sem augljóst er að mikill ávinningur er af því að sameina krafta og þekkingu

á Norðurlöndum. Áhersla verður á sex svokölluð „kyndilverkefni“ sem eiga að vera fyrirmyndir fyrir norrænt samstarf um nýsköpun. Hvert landanna mun hafa umsjón með a.m.k. einu slíku verkefni. Kyndilverkefni eru þessi:

Á sviði nýsköpunar:

- Ætlunin að koma á fót norrænum nýsköpunarvettvangi sem getur sett fram metnaðarfulla og öfluga áætlun um þróun nýsköpunar á sviði græns hagvaxtar og velferðar. Ísland hefur umsjón með verkefninu.
- Mörkuð verður norræn stefna um samfélagsábyrgð fyrirtækja (CSR-strategi) með áþreifanlegum verkefnum og raunhæfri sýn á málið.

Á sviði frumkvöðlastarfs:

- Stofnað verður norrænt þekkingarsetur þar sem lögð verður áhersla á frumkvöðlafræðslu.

Á sviði græns hagvaxtar:

- Efnt verður til norrænnar nýsköpunaráætlunar um orku- og loftslagsvænar byggingar.
- Unnið verður að sameiginlegri markaðssetningu norrænna fyrirtækja sem starfa að nýsköpun.
- Unnið verður að samnorrænni markaðssetningu á grænni tækni.

Á sviði heilbrigðismála:

- Unnið verður sameiginlega að nýsköpun í opinberum innkaupum og löggjöf.

Auk kyndilverkefnanna verður áfram unnið að ýmsum verkefnum sem þegar eru í framkvæmd. Má þar nefna *hnattvæðingarverkefni* KreaNord, verkefni um orku og samgöngur ásamt verkefni um nýsköpun og frumkvöðlastarf á heilbrigðissviði.

Á vettvangi norræns samstarfs um skapandi greinar, *KreaNord*, var unnið markvisst starf á árinu og var stefna þar um samþykkt á ráðherrafundi í lok október. Stefnumiðin eru þrjú og byggjast á þeim gildum að menning og skapandi greinar séu hvatar fyrir vöxt, atvinnuþróun og nýsköpun á Norðurlöndum. Norrænt samstarf um menningu og skapandi greinar muni stuðla að styrkingu samkeppnishæfni, bæta hnattræna stöðu greinanna og efla möguleika þeirra sem hluta af verðmætasköpun hefðbundins iðnaðar. Stefnumið eitt er að efla markvisst samstarf og skoðanaskipti milli skapandi greina í löndunum og efla samstarf við aðrar greinar atvinnulífsins til að stuðla að virðisauka, nýsköpun og vexti. Stefnumið tvö er að stuðla að nýjum tækifærum fyrir aðgang að alþjóðamörkuðum, fjármögnun og að laða erlenda fjárfestingu að skapandi greinum á Norðurlöndum. Stefnumið þrjú er að stuðla að því að menning og sköpun verði hluti af norrænni menntun á öllum stigum og að frumkvöðlastarf og fræðsla um viðskipti verði hluti af menntun á sviði menningar og lista. Að auki bættu ráðherrarnir við fjórða stefnumiðinu sem er um sameiginlegan markað á Norðurlöndum fyrir menningu og skapandi greinar. Ofangreind stefnumið verða leiðarljós stýrihópsins árin 2011 og 2012. Á

árinu 2011 verður unnið að tólf verkefnum sem snúa meðal annars að virkara samstarfi stjórnvalda, rannsókn á umfangi skapandi greina á Norðurlöndum, rannsókn á hugverkaréttindum, kortlagningu fjármögnunarmöguleika, samstarfi viðskiptaengla, rannsókn á nýsköpunarkrafti, samstarfi á sviði tónlistar (NOMEX) og mati á starfi KreaNord.

Norræna nýsköpunarmiðstöðin

Norræna nýsköpunarmiðstöðin (NICE) vinnur að framgangi nýsköpunar og atvinnustarfsemi á Norðurlöndum á breiðum grundvelli.

NICE fjármagnar greiningarstarf til að undirbyggja stefnumótun en einnig þverfaglegt samstarf og samstarf atvinnulífs og rannsókna til að efla nýsköpun á Norðurlöndum. Markmiðið er að auka þekkingu og færni í nýsköpun og kynna niðurstöður verkefna miðstöðvarinnar. NICE vinnur að því að Norðurlönd verði virkur innri markaður án landamæra þar sem ekkert heftir frjálsan flutning hugmynda, fjármagns, fólks eða afurða og þannig myndist forsendur fyrir aukinni samkeppnishæfni.

Skrifstofa miðstöðvarinnar er í Osló, starfsmenn eru 19 og koma hvaðan-æva af Norðurlöndum en auk þess starfa tveir við sérverkefni. Velta miðstöðvarinnar var rúmlega 83 milljónir norskra króna á árinu, þar af voru 78 milljónir af norrænum fjárveitingum en 5 milljónir voru sjálfsaflafé.

NICE hefur unnið markvisst að endurnýjun á stefnu sinni með hliðsjón af nýjum samningi við NMR um nýsköpun og uppbyggingu atvinnulífs. Í tengslum við stefnumótunina voru haldnir tveir fundir á Íslandi með hagsmunaaðilum og öðrum áhugasömum til að kalla eftir viðhorfum þeirra og til að kynna hugmyndir að nýrri stefnu.

Í tengslum við þing Norðurlandaráðs bauð NICE til fundar og móttöku í Norræna húsinu í Reykjavík, þar sem starfsemi NICE var kynnt, auk þess sem kynnt voru verkefni sem Íslendingar hafa tekið þátt í. Það var liður í að gera norrænt samstarf sýnilegt fyrir almenningi þar sem takmarkaður aðgangur var að þinginu sjálfu.

Í kjölfar greiningar á stjórnsýslulegum landamærahindrunum á norrænum mörkuðum voru á árinu sett í gang verkefni sem miða að því að samræma staðla og vottanir í þjónustugreinum. Íslensk fyrirtæki sem tengjast stöðlum og vottunum eru þátttakendur í verkefnum.

NICE styrkir nokkur áherslusvið, sem breytast ár frá ári í takt við áherslur formennskulandsins. Danir lögðu á formennskuári sínu fram stefnu um vöxt atvinnulífsins með aukinni framleiðni, grænt atvinnulíf og visthæfi, og þróun velferðarsamfélagsins.

NICE bauð iðnaðarráðherra og fulltrúum tíu íslenskra fyrirtækja á Gulltaggen á ráðstefnu sem haldin var í Osló 27.–29. apríl og fjallaði um að nota upplýsingatækni og miðlun í þágu fyrirtækja.

Íslensk fyrirtæki hafa tekið þátt í fjölmörgum verkefnum á vegum NICE og

má þar nefna „Measuring and Managing“, verkefni sem ætlað er að greina og þróa nýsköpunarhæfni fyrirtækja, og „Nordic cleantech alliances“ en þátttaka íslenskra fyrirtækja hefur meðal annars leitt til stofnunar Clean Tech Iceland, sem eru samtök fyrirtækja í grænni tækni. Verkefni sem snýr að nýsköpunar-tækifærum í sjósókn og vinnslu afurða hafsins er í undirbúningi og munu þar gefast mörg tækifæri fyrir íslensk fyrirtæki og stofnanir til samstarfs.

NICe leggur áherslu á að kynna starfsemi og niðurstöður verkefna sem styrkt eru og voru á árinu gefnar út skýrslur um mörg þeirra. Vegna kostnaðar var ákveðið að takmarka mjög útgáfu á prentefni en leggja áherslu á veflausnir.¹⁸

Orkumál

Starfað var á árinu eftir nýrri *samstarfsáætlun um orkumál fyrir árin 2010–2013* og var lögð áhersla á þá þætti sem eru þungamiðjan í áætluninni, þ.e. norræni raforkumarkaðurinn, endurnýjanleg orka, orkunýtni og orkusparnaður, og sjálfbær orkuöflun á dreifbýlum svæðum. Fjórir vinnuhópar starfa undir embættismannanefndinni EK-NE/Energi á ofangreindum fjórum áherslusviðum.

Við núverandi aðstæður taka Íslendingar ekki virkan þátt í vinnuhópunum en fylgst er með því sem fram fer og þátttaka er í einstaka verkefnum sem sérstaklega eiga við íslenskar aðstæður.

Vinnuhópur um orkunýtni hélt fund og vinnustofu með íslenskum aðilum hér á landi í júní en aukin áhersla er að færast á þann málaflokk, enda undirrituðu norrænu orkuráðherrarnir á fundi sínum í október áskorun til framkvæmdastjórnar ESB þar sem þeir áréttu mikilvægi málaflokksins og hvetja til að tekið sé tillit til þess í stefnumótun ESB.

Í vinnuhópum embættismannanefndarinnar hafa meðal annars verið sett á laggirnar verkefni er miða að því að skoða sameiginlega hagsmuni norrænu landanna varðandi útfærslu einstakra þátta í tilskipunum ESB á sviði orkumála, svo sem varðandi upprunaábyrgð raforku, sveigjanleikaákvæði í tilskipun um endurnýjanlega orku og ákvæði um orkumerkingar. Iðnaðarráðuneytið mun fylgjast með framgangi þeirra verkefna eftir föngum.

Haldin var ráðstefna í Finnlandi þar sem fjallað var um upplýsingar til neytenda um orkumál, einkum hvað varðar orkumerkingar og möguleika til orkusparnaðar. Á ráðstefnunni var flutt erindi um stöðu þessara mála hér á landi.

Fulltrúi Neytendastofu, sem fer með málefni orkumerkinga og upprunaábyrgð á heimilistækjum, tók þátt í verkefni er lýtur að norrænni samvinnu í prófunum heimilistækja.

Orkumál samganga fá nú aukið vægi í norrænu samstarfi og má segja að á

¹⁸ Sjá útgefið efni á www.nordicinnovation.net

formennskuári Íslands árið 2009 hafi línurnar verið lagðar í þeim efnunum. Hinu þverfaglega verkefni „Orka og samgöngur“ var hleypt af stokkunum á árinu en markmið þess er að Norðurlönd verði leiðandi svæði í Evrópu hvað varðar þróun, prófun og notkun sjálfbærra samgöngulausna. Stýrihópur verkefnisins er skipaður einum til tveimur fulltrúum frá hverju landi og er fulltrúi Íslands frá Orkustofnun. Verkefnið er til þriggja ára og heildarfjármögnun er 30 milljónir danskra króna. Megnið af því fjármagni mun fara í að styrkja verkefni eða afmarkaðar rannsóknir, eftir því sem stýrihópur telur áhrifaríkast. Áherslur verkefnisins eru á rafbíla, vishæft eldsneyti og samgöngukerfi. Verkefnastyrkir voru fyrst auglýstir í september og heildarfjármagn var tólf milljónir norskra króna. Að þessu sinni var áhersla lögð á rafbíla en skipt niður á nokkrar mismunandi fjármögnunarleiðir sem flestar gerðu ráð fyrir um 50% meðfjármögnun. Alls bárust 24 umsóknir að upphæð tæplega 38 milljónir norskra króna. Aðeins hefur verið tekin endanleg ákvörðun um fjórar umsóknir að svo stöddu en a.m.k. ein umsókn, sem hefur íslenska tengiliði, verður styrkt. Við næstu styrkauglýsingar úr verkefninu verða ekki gerðar jafn afmarkaðar kröfur um verkefni. NEF og NICE fara sameiginlega með stjórn verkefnisins.

EK-NE/Energi styrkti í annað sinn hina árlegu ráðstefnu „Driving Sustainability“, sem haldin var í Reykjavík í september. Ráðstefnan þótti falla vel að þeim áherslum sem nú eru lagðar í norrænu samstarfi um vistvænar samgöngur. Með því að styrkja ráðstefnuna var tryggð aðild að undirbúningi og jafnframt tryggt að norræn verkefni fengju umfjöllun á ráðstefnunni.

Norrænar orkurannsóknir

Stofnunin Norrænar orkurannsóknir (NEF) er með skrifstofu í Osló og eru starfsmenn fjórtán. Hlutverk NEF er að stuðla að rannsóknum og nýsköpun á sviði orkumála, með því að styðja þróun á nýjum tæknilausnum og nýjum orkukerfum. Horft er til þess að efla samvinnu sérfræðinga og vísindamanna á Norðurlöndum og auka tengsl við iðnaðinn. Á styrktímabilinu 2007–2010 voru 16 rannsóknar- og þróunarverkefni unnin með styrk frá NEF. Þá styrkti NEF sjö verkefni um stefnumótun á sviði orkumála á tímabilinu.

Í núverandi áætlun hefur verið horft til endurnýjanlegrar orku, orkuhagkvæmni, nýtingar vetnis sem orkubera, orkumarkaða og áhrifa loftslagsbreytinga á orkuframleiðslu. Íslendingar voru í forsvari fyrir tveimur verkefnum, annað var um áhrif loftslagsbreytinga á orkuframleiðslu undir stjórn Árna Snorrasonar, forstjóra Veðurstofu Íslands, og hitt um vetni undir stjórn Hannesar Jónssonar, prófessors við Raunvísindastofnun Háskóla Íslands.

Undiráætlanir öndvegisrannsóknaverkefnisins (TFI) í samvinnu við systurstofnanirnar í Osló, NICE og NordForsk, fóru vel af stað og hafa allar sex undiráætlanir samið um verkefnisstyrki. Auglýstir voru styrkir til CCS (bindingar og geymslu koldíoxíðs) í byrjun janúar 2011.

NEF hefur umsjón með áætlunum um vindorku og vistvænt eldsneyti. Stjórnarformaður NEF situr í stýrihópi um Öndvegisrannsóknir.

Starfsárið fór að stórum hluta í stefnumótun fyrir tímabilið 2011–2014 og undirbúning fyrir auglýsingu styrkja. Tveggja þrepa umsóknarferli var sett af stað í september og er fjármagn til úthlutunar alls 100 milljónir norskra króna fyrir tímabilið. Hægt var að sækja um í tvo flokka, annars vegar iðnaðarrannsóknir og hins vegar hagnýtar rannsóknir hjá stofnunum og háskólum. Lögð var áhersla á að verkefnið hefðu skýra framtíðarsýn varðandi þróun sjálfbærra orkukerfa næstu áratugi og horft fram til ársins 2050. Verkefnið þurfa að fjalla um a.m.k. tvö og helst öll þrjú eftirfarandi svið: endurnýjanlega orku, nýjar leiðir í dreifingu orku og orkumarkaði og vistvænar samgöngur. Alls bárust 90 umsóknir, 23 í iðnaðarhlutann og 67 til hagnýtra rannsókna. Eru Íslendingar þátttakendur í 29 umsóknum.

Í stefnu NEF er áfram lögð áhersla á að byggja upp tengsl meðal þeirra er vinna að orkumálum og að styrkja doktorsnema. Jafnframt er nú aukin áhersla lögð á hagnýtar iðnaðarrannsóknir sem og leiðir til að rannsóknarniðurstöður skili sér inn í umræður um orkustefnu landanna. Þá er horft til þróunar á sjálfbærum orkukerfum, breiðrar samvinnu og heildarlausna.

Í október var í Kaupmannahöfn haldið upp á 25 ára afmæli NEF. Þar tóku þátt margir núverandi og fyrrverandi stjórnarmenn, starfsmenn og styrkþegar, sem og áhugasamir aðilar sem ekki hafa komið að NEF áður.¹⁹

Byggðamál

Í gildi er *samstarfsáætlun um byggðamál fyrir tímabilið 2009–2012* sem unnið var eftir á árinu en þess ber að geta að starfið í nefndinni bar þess nokkur merki hve seint verkefnaáætlun ársins var lögð fram.

Umræða fór fram í nefndinni á árinu um hvert eigi að vera inntak byggðastefnu í norrænni samvinnu og hvernig auka megi áhuga stjórnmalamanna jafnt sem almennings á viðfangsefninu. Þessi umræða er meðal annars til komin vegna þess að á sameiginlegum ráðherrafundum um atvinnu-, byggða- og orkumál hefur ekki reynst unnt að koma byggðamálum á dagskrá síðustu árin. Þá hefur reynst þungt undir fæti að koma verkefnum tengdum byggðamálum inn í hnattvæðingarverkefnið.

Vinnunefndirnar fjórar á vegum EK-R störfuðu af krafti. Eins og á árinu 2009 tóku Íslendingar ekki þátt í störfum nefndanna. Skoðað verður hvort mögulegt sé að birta efni frá nefndunum á www.norden.org undir byggðamálum þar sem oft er um að ræða áhugavert efni sem á erindi við marga. Vinnunefndirnar hafa meðal annars fjallað um: borgir og hnattvæðinguna, mælanleika á aðgengi að þjónustu í strjálbýli, norrænt og evrópskt svæðasamstarf, samþættingu byggðastefnu og nýsköpunarstefnu og norrænt samstarf varðandi endurskoðun á byggðastefnu ESB.

Einnig vann EK-R að eftirtöldum verkefnum á árinu:

- Gerð var athugun á þróunarmöguleikum strjálbýlla svæða á sviði

¹⁹ Sjá á heimasíðu NEF rit sem gefið var út í tilefni afmælisins: www.nordicenergy.net/

ferðamála undir yfirskriftinni „sjálfbærar sveitir“. Verkefni sem á að greina þróun ferðaþjónustu á strjálbyggðum svæðum og hvar vaxtar- möguleikar þessara svæða liggja.

- Gerð var greining á svæðastefnu ESB vegna þeirrar endurskoðunar sem nú fer fram á stefnunni af hálfu sambandsins. Er hugmyndin sú að vinna sameiginlegar athugasemdir og koma þeim á framfæri við ESB varðandi bæði svæða- og byggðastefnu sambandsins.
- Veittur var stuðningur til vinnu OECD við úttekt á NORA-svæðinu. Einnig var styrkt verkefni sem snýr að stefnumótun um eflingu samstarfs við nágranna í Vesturheimi og í Norður-Atlantshafi.²⁰
- Gerð var könnun með þátttöku EK-R á hvort líta megi á framleiðslu endurnýjanlegrar orku á strjálbýlum svæðum sem byggðaaðgerð.

Svæðisbundið samstarf verður styrkt á tólf svæðum á Norðurlöndum árið 2011 en þar við bætist Norræna Atlantssamstarfið (NORA). Við úthlutun fjár til svæðisbundna samstarfsins er unnið eftir stefnu sem nær til árána 2009–2012. Bætast þar við svæðin MittSkandia og Østfold-Värmland.

Embættismannanefndin átti sem fyrr náið samstarf við norrænu rannsóknastofnunina í skipulags- og byggðamálum, Nordregio, en nýr samstarfs- samningur sem nær til árána 2010–2012 tók gildi í ársbyrjun.

Nordregio

Nordregio er norræn rannsóknastofnun í skipulags- og byggðamálum. Hún er staðsett í Stokkhólmi og starfsmenn eru 32. Hlutverk stofnunarinnar er að stunda rannsóknir á sviði skipulags- og byggðamála auk þess að þróa og miðla þekkingu um byggða- og skipulagsmál til viðeigandi stofnana innan þessara málaflokka á Norðurlöndum.

Áhersla stofnunarinnar á byggðamál í Evrópu, sem og í málum tengdum Eystrasaltsríkjunum, hefur farið vaxandi undanfarin ár. Reiknað er með að heildarvelta Nordregio 2010 verði 6% hærri en árið 2009 og nemi alls 35 milljónum sænskra króna. Hækkunin stafar meðal annars af betri verkefna- stöðu. Samningur stofnunarinnar nær yfir tímabilið 2010–2012 en samkvæmt samningum á grunnframlag af norrænni fjárhagsáætlun að fjármagna um 30–40% af veltu Nordregio. Í stjórn sitja aðalfulltrúar frá norrænu ríkjunum fimm og áheyrnarfulltrúar frá Færeyjum, Álandseyjum og Grænlandi.

Stofnunin gefur út tímaritið „Journal of Nordregio“ sem kemur út árs- fjórðungslega. Því er dreift ókeypis til áskrifenda og gefið út rafrænt á vefsíðu stofnunarinnar.²¹ Vefsíðan er nú ein helsta fréttaveita Nordregio og hér er að finna rafræna tímaritið „European Journal of Spatial Development“, þar sem fjallað er um skipulagsmál og svæðaþróun.²² Nordregio gaf út fjórar stórar rannsóknaskýrslur og tvær vinnuskýrslur ásamt því að taka þátt í fjórum

²⁰ Sjá einnig á bls. 67.

²¹ Sjá vefsíðu Nordregio: www.nordregio.se

²² Sjá tímaritið á: www.nordregio.se/EJSD

öðrum útgáfum. Í desember gaf Nordregio út skýrsluna „Regional development in the Nordic countries“, þar sem helstu niðurstöður yfir tuttugu rannsóknaverkefna stofnunarinnar eru kynntar. Auk þess er að finna umfjöllun um byggðastefnu og tölfræðiupplýsingar um svæðisbundna þróun hér á landi og annars staðar á Norðurlöndum. Skýrslan er fyrst og fremst ætluð þeim sem vinna við stefnumótun á sviði byggðamála.

Norræna Atlantssamstarfið

Norræna Atlantssamstarfið (NORA) er samstarfsvettvangur Íslands, Færeyja, Grænlands og norður- og vesturhluta Noregs. Aðalskrifstofa NORA er í Þórshöfn í Færeyjum en Byggðastofnun hefur umsjón með starfinu á Íslandi. Ísland á þrjá fulltrúa í nefndinni en iðnaðarráðuneytið á fulltrúa í framkvæmdastjórninni. Aðildarlöndin skiptast á um formennsku, ár í senn, og tók Ísland við formennsku á árinu. Stærstur hluti tekna NORA var af norrænu fjárhagsáætluninni eða tæpar 6,3 milljónir danskra króna, auk verkefnaframlags að fjárhæð 1,4 milljónum danskra króna. Árlegt framlag aðildarlandanna var að þessu sinni einungis rúmar 1,4 milljónir danskra króna í stað 1,7 milljóna vegna þess að íslenska ríkið lækkaði framlag sitt um helming.

NORA veitir styrki til verkefna sem stuðla að eflingu atvinnulífs og byggða með auknu samstarfi atvinnulífs, einstaklinga og stofnana á milli landanna. Málaflokkar verkefnastyrkjanna eru auðlindir sjávar, ferðamál, upplýsingatækni, samgöngur og flutningar og efling fámennra byggðarlaga. Áhersla er lögð á samstarf innan samstarfssvæðisins og á miðlun reynslu og þekkingar í byggða- og atvinnumálum en einnig er lögð áhersla á nýsköpun og sjálfbæra þróun. Samstarfsverkefni sem NORA hefur styrkt hafa skilað góðum árangri, ekki síst hvað varðar þekkingarmiðlun, rannsóknir, samstarf og markaðssókn. Styrkfjárhæðir geta numið allt að hálfri milljón danskra króna á ári. Að hámarki er greitt fyrir 50% af heildarkostnaði verkefnis og skilyrði fyrir styrk er að um samstarfsverkefni á milli NORA-landanna sé að ræða.

Á árinu var tvívegis úthlutað verkefnastyrkjum, í júní og desember. Alls bárust 67 umsóknir en athyglisvert er að aðeins 25 þeirra bárust á síðari umsóknarfresti. Úthlutað var 4,3 milljónum danskra króna til 18 verkefna og eru Íslendingar þátttakendur í 15 þeirra. Íslensk þátttaka í verkefnum NORA er því um 70–90%.²³

Undanfarin ár hefur NORA styrkt tengsl við lönd við Norður-Atlantshaf – Skotland, Hjaltlandseyjar, Orkneyjar og austurströnd Kanada – meðal annars í gegnum ýmis samstarfsverkefni. NORA stóð fyrir tveimur verkefnafundum á árinu. Sá fyrri var haldinn í mars í Kaupmannahöfn þar sem áhersla var lögð á öryggismál á hafi á norðurskautssvæðinu og var sá fundur í samstarfi við Norðurslóðaáætlun ESB. Seinni fundurinn, sem var haldinn í apríl í Reykjavík, nefndist „New Opportunities“ og fjallaði um fiskeldi og orkumál en auk NORA-landanna tóku nokkrir aðilar frá Kanada þátt. Í kjölfar þessara funda

23 Sjá yfirlit yfir ný og eldri NORA-verkefni á: www.byggdastofnun.is

urðu til nokkur samstarfsverkefni. Svæðagreining OECD á NORA-svæðinu var áfram í vinnslu á árinu og má vænta niðurstöðu snemma árs 2011.

11. Félags- og heilbrigðismál

Norræna ráðherranefndin um félags- og heilbrigðismál (MR-S)

Skipulag og málefni heilbrigðisþjónustu voru mikið til umræðu á vettvangi ráðherranefndarinnar um félags- og heilbrigðismál á árinu. Á árlegum fundi sínum 21.–22. júní í Álaborg í Danmörku ræddu ráðherrarnir um samþjöppun og sérhæfingu í heilbrigðisþjónustunni. Sjónum var beint að tengingunni milli nýju hátækni- og sérgreinasjúkrahúsanna og grunnheilsugæslunnar en svo virðist sem margir sem þjást af langvinnum sjúkdómum fái ekki viðhlítandi þjónustu og við því þarf að bregðast með skipulögðum hætti.

Annað meginþema fundarins fjallaði um aðgerðir til þess að koma í veg fyrir að fjölskyldur missi tök á lífi sínu og geti ekki séð sér farborða. Mads Roke Clausen, framkvæmdastjóri hinnar frjálsu dönsku mæðrahjálpar, gerði grein fyrir stöðu mála en blaðamaðurinn Mogens Gyde stýrði umræðunum. Einkum var rætt um samspil hins opinbera og frjálsra félagasamtaka, heildar-mynd og þverfaglegt samstarf og hvernig samskiptum borgaranna við félagsmálakerfið verði best háttað.

Meðal annarra málefna fundarins voru samnorræn stefnumörkun í vímuefnamálum, löggilding lækna og annars heilbrigðisstarfsfólks, heilbrigðisöryggi og varnir gegn farsóttum, skimun fyrir krabbameinum, geðheilbrigðismál og eftirfylgni átaks í málaflokknum, heilsa og velferð og staða norræna sáttmálans um félagslega aðstoð og þjónustu.

Á sviði félags- og heilbrigðismála er unnið samkvæmt *starfsáætlun sem gildir frá 2009*.

Norræna embættismannanefndin um félags- og heilbrigðismál (EK-S)

Embættismannanefndin fundaði fjórum sinnum á árinu. Á fundi í Kaupmannahöfn í mars var meðal annars rætt um samstarf á sviði heilbrigðis- og félagsmála sem tengjast hnattvæðingu, svo sem um heilbrigðan lífsstíl og stuðning við jaðarhópa. Þá var ákveðið að setja niður hóp til að skoða stjórnsýslulegar landamærahindranir varðandi heilbrigðis- og félagsþjónustu og annan hóp til að gera tillögur til MR-SAM um samstarf á sviði fötlunarmála, norræna fötlunarráðið. Ennfremur gerðu fulltrúar frá Norrænu hagskýrslunefndinni á sviði félags- og tryggingamála (NOSOSKO), Norrænu velferðarmiðstöðinni (NVC) og Norræna lýðheilsuháskólanum (NHV) grein fyrir megináherslum í starfsemi sinni.

Á fundi í Kaupmannahöfn í maí var fjallað um tillögu Norðurlandaráðs um átak gegn fíkniefnum, samstarf um viðbúnað gegn heilsuvá, hnattræna sýn

á heilsu og velferð, stjórnsýslulegar landamærahindranir, gagnkvæma viðurkenningu á menntun heilbrigðisstétta, félagslegt öryggi, forgangsroðun og fjárveitingar til verkefna og undirbúning ráðherra fundarins í júní. Ennfremur gerðu fulltrúar frá Norrænu heilbrigðistölfræðinefndinni (NOMESKO) og Norrænu tannlækningastofnuninni (NIOM) grein fyrir starfsemi sinni.

Eftir fund ráðherranna í júní þingaði embættismannanefndin um niðurstöður ráðherra fundarins. Var farið yfir hvernig unnt væri að hrinda ákvörðunum ráðherranna í framkvæmd sem fyrst og var fjallað um aðgerðir til þess að hindra að læknar og annað fagfólk í heilbrigðisþjónustunni gætu sniðgengið gildandi reglur um löggildingu viðkomandi fagstétta.

Á fundi á Borgundarhólmi í október var ákveðið að koma á fót sérfræðingahópi til þess að undirbúa samstarf um hátæknilega meðferð í heilbrigðisþjónustunni. Einnig skyldi ráðist í að kanna forsendur fyrir því að stofna til norræns samstarfs um klínískar rannsóknir. Umboð samstarfsráðs um upplýsingatækni var framlengt. Loks var tekin ákvörðun um að undirbúa fyrir næsta fund umfjöllun um framtíð norræna samningsins um gagnkvæma viðurkenningu á menntun heilbrigðisstétta, svonefnds Arjeplog-samnings.

Starfshópur um hindranir á frjálsri för um Norðurlönd

Embættismannanefndirnar EK-S og EK-A ákváðu að setja á fót sameiginlegan, þverfaglegan starfshóp um hindranir á frjálsri för um Norðurlönd. Starfshópnum er ætlað að greina nánar ætlaðar hindranir á frjálsri för á sviði félagslegs öryggis og almannatrygginga í tengslum við vinnumarkað og félagsmál og gera tillögu að lausn þar sem þess er talin þörf. Vinna starfshópsins er þannig framlag til þeirrar vinnu sem fram fer í nefnd samstarfsráðherra um afnám stjórnsýsluhindrana (GF). Starfshópnum er ætlað að skila skýrslu til embættismannanefndanna tveggja fyrri hluta árs 2012. Fyrstu fundir hópsins voru haldnir haustið 2010.

Stofnanir:

Norræni lýðheilsuháskólinn

Norræni lýðheilsuháskólinn (NHV) er í Gautaborg og starfar samkvæmt samningi sem gerður er til þriggja ára í senn. Háskólinn er stofnun um æðri menntun og rannsóknir á sviði lýðheilsu og býður grunn-, símenntunar- og rannsóknanámskeið í lýðheilsufræðum fyrir starfsfólk í heilbrigðisgeiranum og á sviðum sem tengjast honum á Norðurlöndum.

Nýr rektor háskólans hefur gert ýmsar breytingar á starfsemi skólans í samvinnu við stjórn hans, meðal annars aukið kröfur við ráðningar kennara og lagt áherslu á að verkefni skólans séu fyrst og fremst á sviði þekkingar og þróunar í lýðheilsufræðum.

Norrænu lýðheilsuverðlaunin

Kaare R. Norum, prófessor emeritus, hlaut norrænu lýðheilsuverðlaunin að þessu sinni fyrir framúrskarandi rannsóknir í næringarfræði. Rannsóknir hans hafa beinst að fitusýrum, kólesteróli, A-vítamíni og næringarráðgjöf. Norum starfaði sem prófessor við háskólann í Osló, hefur gegnt ábyrgðarstöðum í fjölmörgum alþjóðlegum samtökum og leitt næringarrannsóknir. Meðal annars hefur hann verið næringarráðgjafi fyrir WHO og formaður í næringarráði norska ríkisins. Hann var rektor Oslóarháskóla 1999–2001 og áður forseti læknadeildar. Árið 1972 hlaut hann læknisfræðiverðlaun Anders Jahres til framúrskarandi unglækna sem starfa að rannsóknum og 1995 fékk hann verðlaun Oslóarháskóla fyrir að miðla á aðgengilegan hátt rannsóknarniðurstöðum.

Norræna velferðarmiðstöðin

Verkefni Norrænu velferðarmiðstöðvarinnar (NVC) er að auka gæði í félagsmálageiranum á Norðurlöndum með rannsóknum, þróunarstarfi, uppbyggingu tengslaneta og alþjóðlegu samstarfi. Miðstöðin hefur verið starfrækt frá ársbyrjun 2009 og hefur aðsetur í Stokkhólmi í Svíþjóð.

Á árinu var skilgreint verklag í samvinnu og samskiptum höfuðstöðvanna í Stokkhólmi við undirdeildirnar, þ.e. NVC Finland og NVC Danmark, sem á að tryggja aukna skilvirkni og árangur starfseminnar. Leitað var leiða við að samþætta verkefni og einfalda alla stjórnarsýslu en starfsfólk starfseininganna tók virkan þátt í breytingunum.

Norræna velferðarmiðstöðin skilgreindi á árinu megináherslur sínar en þær snúa að velferðartækni, félagslegri þjónustu, þátttöku allra í vinnu, fötl-uðum, daufblindum, vímuefnarannsóknum og rannsóknum á sviði velferðar.

Þjónusta á sviði daufblindra var skoðuð í ljósi þeirra breytinga sem hafa átt sér stað á Norðurlöndum og ákveðið að beina áherslum í ríkara mæli að því að styrkja sérhæfða þekkingu á þessu sviði.

Norræna velferðarlíkanið var gert að áherslusviði innan NVC á árinu þar sem þættir eins og tengsl einstaklings og ríkis eru í brennidepli. Fjallað var um greiningu á þeim ógnum sem velferðarþjónustan stendur frammi fyrir í nútíð og framtíð og hvernig hugsanlega megji bregðast við þeim. Í tengslum við þessa umfjöllun var fyrirkomulag félagslegrar þjónustu á Norðurlöndum rætt. Þá var umræða um hvernig NVC gæti bætt upplýsingamiðlun og aukið samstarf við þá hagsmunaaðila í löndunum sem not hefðu af starfsemi stofnunarinnar.

Lýðheilsustöð tók þátt í undirbúningi fyrir ráðstefnu á vegum NVC um rannsóknir á sviði áfengis- og vímuefnamála. Ráðstefnan var haldin hér á landi dagana 23.–25. ágúst. Í framhaldi var einnig haldin norræn ráðstefna um forvarnir um sömu mál.

Samstarfsstofnanir:

Norræna tannlækningastofnunin

Norræna tannlækningastofnunin (NIOM) hefur verið samnorrænt rannsókn- og þekkingarsetur sem hefur rannsakað og fylgst með gæðum og öryggi efna á norrænum markaði, sem notuð eru til tannlækninga, og dreift upplýsingunum til heilbrigðisyfirvalda, tannheilsustétta og almennings.

NIOM var breytt í norskt hlutafélag, NIOM AS, frá og með 1. janúar 2010. Hlutafélagið er í meirihlutaeigu UniRand AS sem er eignarhaldsfélag stofnana í eigu Oslóarháskóla. Þar með lauk 36 ára starfsemi NIOM sem samnorræns rannsóknarseturs. Samstarfssamningur við NMR gerir þó ráð fyrir að starfsemin haldist að mestu óbreytt. Telja verður líklegt að hið samnorræna yfirbragð minnki smám saman og blandist skyldri vísindastarfsemi tannlæknaskólans í Osló.

Á undanförunum árum hefur reynst erfitt að fá hæfa vísindamenn með reynslu og þekkingu á viðfangsefnum stofnunarinnar til starfa í yfirstjórn hennar. Forstöðumaður sagði starfi sínu lausu eftir nokkurra mánaða starf en nýr stjórnarformaður NIOM AS hefur tekið við daglegum rekstri í hlutastarfi uns aftur hefur verið ráðinn forstöðumaður.

Í lok árs flutti stofnunin starfsemi sína í ný húsakynni við hlið tannlækna-deildar Oslóarháskóla.

Norræna hagskýrslunefndin á sviði félags- og tryggingamála

Norræna hagskýrslunefndin á sviði félags- og tryggingamála (NOSOSKO) gaf út ritið „Social trygghet i de nordiske lande 2008/09“. Ritið kemur eingöngu út rafrænt en styttri útgáfa á prenti er í vinnslu. Unnið er að þemahefti um ungt fólk í veikri stöðu á atvinnumarkaði.

NOSOSKO hélt aðalfund sinn í ágúst. Nokkrir fundir eru haldnir í ritstjórnarhópi NOSOSKO á ári og einnig nokkrir fundir fulltrúa hagstofa norrænu landanna um aðferðafræðilega þróun og samanburðarhæfni en fulltrúi Hagstofu tók ekki þátt í fundunum á árinu.

Norræna heilbrigðistölvfræðinefndin

Norræna heilbrigðistölvfræðinefndin (NOMESKO) ber meðal annars ábyrgð á því að samræma staðtölur á Norðurlöndum og að safna tölvfræðilegum upplýsingum um ýmsa þætti heilbrigðisþjónustu, sjúkdóma, dánarorsakir og tengda þætti.

NOMESKO kemur niðurstöðum sínum á framfæri í árlegri útgáfu af „Health Statistics in the Nordic Countries“ en einnig í sérútgáfum og öðrum upplýsingum sem birtar eru.²⁴ Gefin var út ársskýrsla og frekari gögn til

²⁴ Sjá heimasíðu nefndarinnar á: www.nom-nos.dk

úrvinnslu en í viðauka er fjallað um ýmsa mælikvarða á gæði heilbrigðisþjónustu. Ársskýrslan verður framvegis á rafrænu formi.

Þema NOMESKO á árinu var fjármögnun heilbrigðisþjónustunnar. Öll norrænu löndin hafa innleitt SHA-flokkunarkerfið (System of Health Accounts) sem er alþjóðlegur staðall fyrir útgjöld til heilbrigðismála sem hefur verið þróaður af hálfu OECD í samvinnu við Hagstofu ESB (Eurostat) og Alþjóðaheilbrigðismálastofnunina (WHO). Staðallinn felur í sér ítarlegri sundurliðun útgjalda og auðveldar samanburðinn á milli landa. Viðbætur ársskýrslunnar fjallar um fjármögnun heilbrigðisþjónustu á Norðurlöndum.

Helstu verkefni á árinu voru fjármögnun heilbrigðisþjónustunnar, lyfjanotkunarupplýsingar, flokkun aðgerða, kostnaðargreiningar o.fl. Áfram var unnið í samstarfi við Eystrasaltsríkin um útgáfumál og námskeiðshald.

Norræna stofnunin um flokkanir í heilbrigðisþjónustu er í nánú samstarfi við NOMESKO. Samræming flokkunarkerfa og DRG (Diagnostic Related Groups) hefur í auknum mæli verið unnin af stofnuninni.

Norræna ráðið um málefni fatlaðra

Norræna ráðið um málefni fatlaðra (NHR) er stefnumarkandi og ráðgefandi fyrir ráðherranefndina en ráðið sér til þess að málefni fatlaðra séu tekin á dagskrá á norrænum vettvangi og í hverju landi fyrir sig. Árið 2009 var starfsemi ráðsins metin og niðurstaðan var að á Norðurlöndum sé dýrmætt samfélag fatlaðra en að NHR hafi haft takmörkuð pólitísk áhrif og því ekki beitt sér sem skyldi. Á árinu var matinu fylgt eftir og ákvarðanir teknar um þær aðgerðir sem ráðast þarf í til að mæta tillögum matsskýrslunnar.

Vinnuhópar:

Norrænn vinnuhópur um heilbrigðisviðbúnað

Samstarf um heilbrigðisviðbúnað byggist á samningi landanna frá 2002. Framkvæmd samningsins hefur verið í höndum vinnuhóps heilbrigðisyfirvalda á Norðurlöndum sem jafnan er nefndur Svalbarðahópurinn.

Finnland fór með formennsku í Svalbarðahópnum á árinu. Haldnir voru þrjár fundir og árleg norræn ráðstefna um heilbrigðisviðbúnað sem fór fram á Álandseyjum í september.

Á ráðstefnunni var fjallað um eldgosíð í Eyjafjallajökli og heilsufarslegar afleiðingar þess og einnig vandamál í Grænlandi, Finnlandi og öðrum norrænum löndum tengd eldgosinu. Einnig var fjallað um stjórn viðbragða við hamförum, öryggi lífsnauðsynlegrar starfsemi ríkja sem verða fyrir áföllum, geislavirkan úrgang, loftslagsbreytingar o.fl.

Meginverkefni vinnuhópsins á árinu var að skilgreina verkefni framundan. Ákveðið var að mynda tvo starfshópa; annar fjallaði nánar um heildaráætlun vegna áfalla sem snerta norrænu löndin sameiginlega og hinn um mat á

framkvæmdum aðgerða sem gripið var til vegna slíkra áfalla. Þá er ætlunin að útfæra nánar aðgerðaráætlun sem fyrir liggur um aðstoð við Norðurlandabúa sem staddir eru á áfallasvæðum utan Norðurlanda.

Svalbarðahópurinn fjallar einnig um smitsjúkdóma, farsóttir, eiturefni og geislavirk efni og aðgerðir gegn þeim.

Norrænn vinnuhópur um almannatryggingar

Meginverkefni vinnuhópsins er að fylgjast með framkvæmd landanna á sameiginlegum alþjóðlegum reglum um almannatryggingar, einkum Norðurlandasamningnum um almannatryggingar. Hópurinn er jafnframt ráðgefandi um almannatryggingar og metur hvort þörf sé á að endurskoða ákvæði samningsins eða reglur í löndunum, meðal annars vegna breytinga á löggjöf. Vinnuhópurinn fylgist með vandamálum sem tengjast réttindum þeirra sem fara milli norrænu landanna, svokölluðum stjórnsýsluhindrunum, og leggur til lausnir.

Fjallað var um stöðu mála varðandi fyrirliggjandi drög að nýjum Norðurlandasamningi um almannatryggingar, vinnu við gerð framkvæmdasamnings, verklag við undirritun samninganna og fullgildingu, stöðu mála varðandi breytingu á EES-samningnum vegna gildistöku nýrra almannatryggingareglugerða og stöðu Færeyja og Grænlands í tengslum við framkvæmd samninganna. Þá var fjallað um upplýsingagjöf til lífeyrisþega sem búsettir eru í öðrum EES-löndum, um breyttar reglur varðandi útgáfu á evrópska sjúkratryggingakortinu og samstarf sérfræðinga og tengiliða í norrænum stjórnsýslustofnunum um túlkun og framkvæmd nýja samningsins og almannatryggingareglugerðanna. Nauðsynlegt þótti að kalla aftur saman starfshóp sem settur var á stofn árið 2008 til að semja drög að nýjum Norðurlandasamningi. Starfshópurinn fór yfir drögin og athugasemdir frá nefnd samstarfsráðherra um afnám stjórnsýsluhindrana (GF).

Samningur um norræna vinnumarkað fyrir heilbrigðisstéttir og dýralækna

Samningurinn fjallar um gagnkvæmar viðurkenningar prófskírteina ákveðinna starfsstétta innan heilbrigðis- og dýralæknaþjónustunnar og á að tryggja aðgang norrænna ríkisborgara að norrænum vinnumarkaði á þessum sviðum.

Eftirlitsnefnd samningsins tekur saman upplýsingar um flutning heilbrigðisstarfsmanna milli norrænu ríkjanna, svo og um fjölda innritaðra og útskrifaðra nemenda á þeim sviðum er undir samninginn heyra. Nefndin fylgist auk þess með framkvæmd á tilkynningaskyldu vegna sviptingar eða takmarkana starfsleyfa á Norðurlöndum.

Umræða hefur verið um að fella samninginn niður þar sem ósamræmi virðist vera á Norðurlöndum um menntunarkröfur vissra heilbrigðisstétta. Leitað hefur verið eftir sjónarmiði Íslendinga sem vilja að samningurinn verði endurskoðaður með tilliti til menntunarkrafna.

12. Efnahags- og ríkisfjármál

Tveir fundir voru haldnir í *norrænu ráðherranefndinni um efnahags- og ríkisfjármál (MR-Finans)* á árinu. Fyrri fundurinn var haldinn í Kaupmannahöfn 22. mars. Í tengslum við fundinn var haldin ráðstefna vegna útkomu fyrsta tölublaðs af nýju riti á vegum ráðherranefndarinnar, „Nordic Economic Policy Review“. Seinni fundur ráðherranefndarinnar var haldinn í Osló 29. nóvember. Umræður á fundum ráðherranna hafa snúist um venjubundin málefni. Skipst er á upplýsingum um stöðu og horfur í efnahags- og ríkisfjármálum, fjallað er um skattamál og þá sérstaklega um átaksverkefnið um gerð upplýsingaskiptasamninga við skattaparadísir. Fjármálaráðherra Íslands hefur getað notað tækifærið og rætt við kollega sína um stöðu Íslands og samstarfið við Alþjóðagjaldeyrissjóðinn.

Embættismannanefndin og ýmsir vinnuhópar

Meginverkefni *norrænu embættismannanefndarinnar um efnahags- og ríkisfjármál (EK-Finans)* er að undirbúa ráðherrafundi og vera ráðgefandi í öllum málefnum sem varða starf ráðherranna á norrænum vettvangi. Nefndin hefur þannig yfirumsjón með skýrslugerð og greinargerðarskrifum fyrir ráðherrafundina. Jafnframt hafa gjarnan starfað vinnuhópar á vegum nefndarinnar til að sinna ákveðnum verkefnum. Embættismannanefndin hélt sex fundi en tveir þeirra voru símafundir.

Eftirtaldir vinnuhópar hafa verið að störfum:

1) *Norræna efnahagsnefndin*

Helsta verkefni *norrænu efnahagsnefndarinnar* er að fjalla um ástand og horfur í efnahagsmálum, einkum á Norðurlöndum, og hefur hún einnig fjallað um afmörkuð verkefni á sviði efnahagsmála sem eru ofarlega á baugi hverju sinni. Nefndin hittist tvisvar á ári og hana skipa embættismenn úr fjármála- og efnahagsmálaráðuneytum landanna en fulltrúi Íslands kemur frá efnahags- og viðskiptaráðuneytinu. Á hverju hausti skilar nefndin skýrslu (Ekonomiska utsikter i Norden) um efnahagsmál til fjármálaráðherranna. Á síðustu árum hefur skýrslan legið fyrir þegar fjármálaráðherrar Norðurlanda hafa mætt til reglulegs haustfundar. Haustfundur nefndarinnar fór að þessu sinni fram í Kaupmannahöfn og hafði danska fjármálaráðuneytið umsjón með gerð skýrslunnar.

2) *Vinnuhópur um umhverfis- og efnahagsmál*

Vinnuhópurinn um umhverfis- og efnahagsmál starfar á vegum embættismannanefndanna EK-Finans og EK-M. Meginverkefni hópsins eru almenn skoðanaskipti um umhverfismál út frá hagrænu sjónarmiði og notkun á hagrænum stjórnþækjum í umhverfismálum. Hópurinn hittist alla jafna tvisvar á ári. Fulltrúi umhverfisráðuneytis tók þátt í einum fundi en fulltrúi fjármálaráðuneytis engum.²⁵

²⁵ Sjá einnig um vinnuhópinn á bls. 62.

3) *Nefnd norrænna skattahagfræðinga*

Verkefni þessarar nefndar er að fjalla um skattamál sem eru ofarlega á baugi á Norðurlöndum hverju sinni. Haldinn var einn fundur á árinu. Á dagskrá var eftirfarandi: fréttir af skattkerfum Norðurlanda, óbeinir skattar með tilliti til tekjudreifingaráhrifa o.fl., skattlagning óhollrar vöru, langtímaáhrif skattlagningar, skattlagning fjármálageirans og skattaívilnun vegna nýsköpunar í Noregi.

4) *Norræna launa- og starfsmannanefndin*

Norræna launa- og starfsmannanefndin er ráðgefandi fyrir ráðherranefndina (samstarfsráðherra Norðurlanda) og stjórnarnefnd Norðurlandaráðs í launa-, ráðningar- og lífeyrismálum þeirra starfsmanna sem starfa við stofnanir NMR svo og starfsmanna á skrifstofum Norðurlandaráðs og NMR í Kaupmannahöfn. Nefndin fær þau mál sem hún tekur til umfjöllunar frá starfsmannadeild skrifstofunnar í Kaupmannahöfn og annast starfsmannastjóri undirbúning fundanna. Nefndin getur einnig að eigin frumkvæði skotið málum varðandi ráðningar- og starfskjör til ráðherranefndar og stjórnarnefndar. Ennfremur á nefndin að tryggja að um málefni er varða stofnanirnar fari eftir 5. gr. sáttmála þjóðanna frá 9. des. 1988, um réttarstöðu norrænna stofnana, og að starfsmannafélög njóti umsagnarréttar áður en ákvörðun er tekin. Haldnir voru þrír fundir í nefndinni á árinu. Þau mál sem nefndin fjallaði um á árinu eru meðal annars: umsögn um tillögu NSK um frávík frá svokallaðri átta ára reglu, skattaleg meðferð fulltrúa NMR sem vinna hjá Eystrasaltsríkjunum og Rússlandi, hvaða þættir upplýsingalaga eigi að gilda um ráðningar í stöður við NMR, hvort taka eigi upp nýtt launakerfi fyrir þá sem starfa hjá NMR, stjórnarlaun stofnananna á nýju ári og laun forstöðumanna norrænna stofnana. Þá hafa verið haldnir fundir með fulltrúum Norræna hússins í Reykjavík.

5) *Norræn starfsmannaskipti*

Markmiðið með norrænu starfsmannaskiptunum er að auka norræna samvinnu en NMR hefur haft forgöngu um að gera ríkisstarfsmönnum á Norðurlöndum kleift að stunda tímabundið störf eða nám á starfsvettvangi sínum hjá ríkisstofnunum annars staðar á Norðurlöndum. Á árinu stóð til að leggja norrænu starfsmannaskiptin niður og var fjárveiting til þeirra felld niður fyrir árið 2010. Þó var ákveðið að gera úttekt á starfsmannaskiptunum til að meta þann ávinning sem af þeim var – hvernig þau hafi komið að notum fyrir styrkþegana, fyrir stofnanirnar sem senda styrkþega svo og stofnanirnar sem hafa tekið á móti styrkþegum. Niðurstaðan var að norrænu starfsmannaskiptin eru skólabókardæmi um góða norræna samvinnu og hefur nú verið ákveðið að verkefninu verði haldið áfram. Afgangur var af fjárveitingu ársins 2009 og fékk Ísland úthlutað 290.000 danskra króna til ráðstöfunar árið 2010. Styrkþegar voru tíu og hlutu þeir styrk allt frá einum mánuði til sex mánaða dvalar auk greiðslu ferðakostnaðar.

Fjórir fóru til Svíþjóðar, þrír til Noregs, tveir til Danmerkur og einn til Finnlands.²⁶

- 6) *Samstarf yfirmanna skattamála í fjármálaráðuneytum á Norðurlöndum*
Samstarfið er vettvangur fyrir upplýsingamiðlun og skoðanaskipti milli landanna um þróun í skattamálum. Samstarfið er fólgið í einum árlegum fundi yfirmanna skattamála og á milli þeirra er upplýsingum miðlað, meðal annars með því að send eru milli ráðuneytanna frumvörp og skýrslur um skattamál. Á fundinum í ár var gerð grein fyrir helstu breytingum á skattalögum í hverju landi fyrir sig á síðustu tólf mánuðum en þær breytingar markast mjög af efnahagsástandinu í kjölfar bankakreppunnar. Fulltrúi Íslands gerði grein fyrir þeim skattaáðgerðum sem íslensk stjórnvöld hefðu þurft að grípa til vegna ástandsins. Auk þess var rætt um breytingar í skattamálum innan ESB, einkum með tilliti til áhrifa þeirra á norrænu löndin, en sú umræða er orðin fastur liður á þessum fundum. Þá voru kynntar „amnesti“-skattareglur sem nýverið hafa verið lögleiddar í Danmörku og Noregi en þær gilda í tilvikum þar sem einstaklingur hefur frumkvæði að því að gefa sig fram við skattyfirvöld vegna vantalinna tekna, einkum tekna sem koma erlendis frá. Samstarf norrænu landanna við gerð upplýsingasamninga við þekktar skattaparadísir var einnig til umræðu á fundinum. Einnig var fjallað um mál einstakra ríkja og lausnir á þeim, meðal annars með tilliti til reynslu hinna ríkjanna.
- 7) *Norrænn stýrihópur um gerð upplýsingaskiptasamninga við lágskattaríki*
Í stýrihópnum sitja fulltrúar frá öllum norrænu löndunum auk verkefnisstjóra sem sinnir daglegum störfum. Stýrihópurinn hélt fjóra formlega vinnufundi á árinu auk þess sem fulltrúar hópsins sátu samningafund með sendinefnd frá Liechtenstein. Komist var að samkomulagi um gerð samninga við flestalla samningsaðila með tölvu- póstsamskiptum og símtölum þar sem samningsfyrirmynd norrænu landanna er lögð til grundvallar að mestu leyti án athugasemda. Fyrir hönd Íslands voru undirritaðir 16 tvíhliða upplýsingaskiptasamningar við lágskattaríki á árinu og er heildarfjöldi undirritaðra samninga nú orðinn 29.
- 8) *Norræna skattrannsóknaráðið*
Markmið norræna skattrannsóknaráðsins er að stuðla að skattrannsóknnum í lögfræði og hagfræði en ráðið heldur fund árlega. Að þessu sinni féll niður hin hefðbundna ráðstefna þar sem tekin eru fyrir ýmis rannsóknarverkefni á sviði skattamála. Næsta ráðstefna fer fram í Kaupmannahöfn í maí 2011.
- 9) *Norrænn embættismannafundur í skattamálum*
Embættismenn úr fjármálaráðuneytum og frá ríkisskattstjórum landanna hittast árlega til að ræða málefni er varða Norðurlandasamning til að komast hjá tvísköttun. Farið er yfir vandamál sem upp koma við

²⁶ Sjá: www.fjarmalaraduneyti.is/starfsmenn-rikisins/yfirlit/starfsaevin/skiptidvol/

túlkun samningsins auk ýmissa annarra atriða er varða meðal annars alþjóðaskattlagningu.

10) *Samstarf fjárlagastjóra norrænu landanna*

Fjárlagastjórar, það er forstöðumenn þeirra skrifstofa í fjármálaráðuneytum norrænu landanna sem hafa umsjón með fjárlögum, hittast alla jafna tvisvar á ári. Fjallað er um ýmis málefni sem eru efst á baugi í fjárlagagerð landanna hverju sinni. Enn fremur eru tiltekin mál til umræðu sem hafa áhrif á fjárlagagerðina, stjórn ríkisfjármála, ríkisreksturinn og ákvörðun útgjaldaramma til lengri eða skemmri tíma. Tekin eru fyrir ákveðin áherslumál í ríkisrekstri sem efst eru á baugi hverju sinni. Samstarfið er mikilvægur vettvangur til að miðla upplýsingum og reynslu af breytingum í ríkisfjármálum og auðveldar samskipti milli fjármálaráðuneytanna. Vorfundur fjárlagastjóranna var að þessu sinni haldinn í tengslum við árlega ráðstefnu fjárlagastjóra OECD sem fram fór í Aþenu í byrjun júní. Röðin var komin að Íslandi að hafa umsjón með vorfundinum. Kynning fór fram á afleiðingum bankahrunsins og efnahagsáfallsins á Íslandi, mótvægisáðgerðum stjórnvalda, áætlun um jöfnuð í ríkisfjármálum og batnandi horfum á þeim grundvelli. Einnig var farið yfir áhrif fjármálakreppunnar á fjárhag hins opinbera annars staðar á Norðurlöndum.

11) *Sérfræðihópur um norræna fjárhagsáætlanagerð*

Hlutverk sérfræðihópsins um norræna fjárhagsáætlanagerð er að skila faglegri umsögn um tillögu samstarfsráðherra um norræna fjárhagsáætlun, bæði tæknilegri og efnislegri. Hópurinn fjallar einnig um afmörkuð mál sem samstarfsráðherrar vísa til hennar. Auk embættismanna fjármálaráðuneyta landanna sitja starfsmenn frá skrifstofu NMR fundi. Á fundi hópsins í ár var tillaga NMR um fjárhagsáætlun kynnt en auk hefðbundinnar umfjöllunar um fjárhagsáætlunina var meðal annars farið yfir lausafjárstöðu NMR. Hópurinn lagði til að farið verði í ítarlegar greiningar á lausafjárstöðunni en sú spurning kemur stöðugt upp hvort lausafjárstaðan sé óþarflega há. Þá var farið yfir verðlagsreikninga rekstraráætlunarinnar en lagt var til að þar yrðu gerðar breytingar. Lagðar voru fyrir hópinn hugmyndir um að NMR lánaði norrænni undirstofnun fé, sem hópurinn mælti gegn.

12) *Norræna embættisnefndin fyrir Ísland*

Norrænu fjármálaráðherrarnir ákváðu í október 2008 að stofna nefnd með fulltrúum fjármálaráðherra einstakra ríkja til þess að hafa umsjón með og samræma aðgerðir Norðurlandþjóða til að aðstoða Ísland. Nefndin hefur annast ýmis samræmingarverkefni vegna lánveitinga þjóðanna til Íslands.

Norræni fjárfestingabankinn

Norræni fjárfestingabankinn (NIB) var stofnaður 1975 með það að markmiði að bankinn aflaði lánsfjármagns á alþjóðlegum fjármagnsmörkuðum,

veitti því til mikilvægra fjárfestingarverkefna á Norðurlöndum og styddi þannig við efnahagsþróun þeirra. Eistland, Lettland og Litháen gerðust aðilar að bankanum árið 2005 og eru aðildarlöndin nú því átta talsins. Hvert aðildarland skipar einn stjórnarmann og einn til vara. Þá skipar hvert land einn mann í endurskoðunarnefnd bankans. Á árinu voru haldnir átta stjórnarfundir hjá NIB, þar af einn í Reykjavík. Meginviðfangsefni stjórnar NIB tengjast hefðbundnum stjórnarstörfum svo sem frágangi áætlana um rekstur og fjárhag bankans og eftirliti með framgangi þeirra innan ársins. Þá eru allar stærri lánveitingar bankans háðar samþykki stjórnar. Málefni Íslands, sem tengdust falli íslenska fjármálakerfisins, hafa verið til umfjöllunar hjá stjórn bankans en bankinn varð fyrir verulegu tapi á árinu 2008 vegna fallsins. Meðal annars vegna þessa hefur NIB haldið að sér höndum um lánveitingar til Íslands frá þeim tíma en nú liggur fyrir að jákvæð breyting er á þeirri afstöðu.

Í stjórn og endurskoðunarnefnd af hálfu Íslands sitja Þorsteinn Þorsteinsson, stjórnarformaður Bankasýslu ríkisins, og Ragnheiður Ríkharðsdóttir alþingismaður.²⁷

Önnur starfsemi á vegum fjármálaráðherra:

1) Eystrasaltsnefndin

Norræna fjárfestingaráætlunin fyrir Eystrasaltsríkin miðaði að því að hjálpa litlum og meðalstórum fyrirtækjum og koma á fót fjárfestingabönkum í þessum ríkjum með árlegum fjárframlögum frá Norðurlöndum. Hlutverk Eystrasaltsnefndarinnar var að hafa eftirlit og yfirumsjón með þessu verkefni, meðal annars í nánu samstarfi við fulltrúa NIB, Evrópubankans í London (EBRD) og Norræna verkefnaútflytningssjóðsins (Nopef). Áætluninni lauk formlega árið 2000 en nefndin hefur þó áfram fylgst með einstökum þáttum hennar eftir því sem þörf er á.

2) Norræn-baltnesku ráðgjafanefndirnar

Tvær embættismannanefndir eru starfandi til að tengja samstarf Norðurlanda og Eystrasaltsríkjanna við fulltrúaskrifstofu þeirra í stjórn Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Nefndirnar eru skipaðar fulltrúum frá fjármálaráðuneytum og seðlabönkum landanna. Önnur nefndin, Norræn-baltneska fjármálanefndin, er skipuð ráðuneytisstjórum og bankastjórum. Hin nefndin, Norræn-baltneska fulltrúanefndin, er undirnefnd þeirrar fyrri og í henni sitja fulltrúar þeirra efnahags- og alþjóðaskrifstofa sem sinna málefnum Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Þessar tvær nefndir tóku við því starfi sem áður hafði verið sinnt af ráðgjafanefnd um fjármál (NFU) og annarri, óformlegri nefnd sem var skipuð embættismönnum frá Norðurlöndum og Eystrasaltsríkjunum. Helsta verkefni nefndanna er að móta sameiginlega afstöðu norrænu landanna og Eystrasaltsríkjanna til mála í stjórn Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og

²⁷ Sjá nánar um NIB á bls. 78.

leggja þá afstöðu í hendur fulltrúa landanna í stjórninni. Þá undirbýr hún aðkomu landanna að ársfundi Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og fundi í fjárhagsnefnd Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Einnig er nefndunum ætlað að skoða hvernig megi efla starf norræn-baltnesku skrifstofunnar í Washington og gera tengsl hennar við stjórnvöld heima fyrir markvissari.

3) *Ritnefnd „Nordic Economic Policy Review“*

Skrifstofustjóri efnahagsskrifstofu efnahags- og viðskiptaráðuneytisins hefur tekið þátt í störfum ritnefndar „Nordic Economic Policy Review“ sem er tímarit sem gefið er út á vegum MR-Finans. Tvö tölublöð hafa komið út og undirbúningur vegna útgáfu 3. bindis ritsins er langt kominn. Verið er að leggja drög að 4. bindi sem mun fjalla um hagfræði menntunar.

Fjármálaráðherrar Norðurlanda hafa um árabíl haft náið samráð á vettvangi ýmissa alþjóðastofnana eins og fyrir fundi Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Ennfremur má nefna hliðstætt samráð vegna funda á vegum OECD. Meginlínur eru gjarnan lagðar á norrænum ráðherrafundum og þeim fylgt eftir á hinum ýmsu fundum innan OECD, jafnt ráðherrafundum sem öðrum. Þá má nefna aðild ráðherranna að Eystrasaltsráðinu, ásamt fjármálaráðherrum Þýskalands, Póllands, Rússlands og Eystrasaltsríkjanna en þessir aðilar halda að jafnaði einn fund á ári.

13. Umhverfismál

Norrænt samstarf um umhverfismál byggist á áætlunum þar sem fram koma pólitískar áherslur norrænu umhverfisráðherranna um þau málefni sem þeir leggja áherslu á á Norðurlöndum, í svæðisbundnu samstarfi og á alþjóðavettvangi. Þessar áætlanir gilda til fjögurra ára í senn en nú er unnið eftir *áætlun sem gildir fyrir tímabilið 2009–2012*.²⁸ Eftirtaldir málaflokkar eru í brennidepli:

- Loftslagsmál og loftgæði.
- Hafið og strandsvæði.
- Líffræðileg fjölbreytni og þjónusta vistkerfa.
- Sjálfbær neysla og framleiðsla.

Auk áætlunarinnar í umhverfismálum hafa norrænu umhverfisráðherrarnir einnig mótað stefnu um loftslagsmál og hættuleg efni á norðurslóðum.²⁹

Loks má nefna norræna stefnu um sjálfbæra þróun sem rekja má til sameiginlegrar yfirlýsingar norrænu forsætisráðherranna á árinu 2001 um sjálfbær Norðurlönd. Umhverfismál hafa frá upphafi verið ríkur þáttur í stefnunni en áherslur eru endurskoðaðar á fjögurra ára fresti. Sú stefna sem nú er unnið

²⁸ Sjá norrænu umhverfisáætlunina: www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2008-735

²⁹ Sjá stefnu um loftslagsmál og hættuleg efni: www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2006-788

eftir gildir fyrir tímabilið 2009–2012. Auk umhverfismála er rík áhersla lögð á félagslega þætti og menntun til sjálfbærrar þróunar.³⁰

Ofangreindar áætlanir eru leiðarljós fyrir norrænt samstarf um umhverfismál. Sú forgangsröðun sem fram kemur í þeim endurspeglar ekki einungis þau málefni sem eru efst á baugi og talin mikilvægust fyrir Norðurlönd, heldur er æ ríkari áhersla lögð á að tengja norrænt samstarf við alþjóðlega strauma og stefnur um umhverfismál með það fyrir augum að koma norrænum sjónarmiðum og áherslum á framfæri. Norrænt samstarf beinist því ekki aðeins inn á við heldur í æ ríkara mæli að starfi stofnana eins og ESB og Sameinuðu þjóðanna en einnig að svæðisbundnum samtökum eins og Norðurskautsráðinu.

Norræna ráðherranefndin um umhverfismál (MR-M)

Loftslagsmál voru í brennidepli á fundum umhverfisráðherranna á árinu og lögðu ráðherrarnir mikla áherslu á að Norðurlönd verði samstíga og reyni að leggja fram sameiginlegar tillögur um tiltekin málefni í því skyni að greiða fyrir samningaviðræðum. Til að kynna norræn sjónarmið og lausnir í loftslagsmálum hafa umhverfisráðherrarnir stofnað tímabundinn starfshóp sem vinnur að faglegum úttektum af ýmsu tagi til að undirbyggja stefnumótun. Hópurinn vinnur náið með samninganefndum norrænu landanna um loftslagsmál og hefur meðal annars staðið fyrir kynningum um tiltekin efni á samningafundum Sameinuðu þjóðanna um loftslagsmál. Málefni hafsins eru einnig ofarlega á baugi og samþykktu ráðherrarnir meðal annars áætlun um að kanna og þróa aðferðir við skipulag hafsvæða. Líffræðileg fjölbreytni var í brennidepli í aðdraganda 10. fundar samningafundar alþjóðasamningsins um líffræðilega fjölbreytni sem fram fór í Japan í október. Sjálfbær neysla og framleiðsla og grænt hagkerfi verða æ ríkari þáttur í norrænu umhverfissamstarfi. Þessi málefni verða í brennidepli á Rio+20 ráðstefnunni sem Sameinuðu þjóðirnar efna til árið 2012.

Norrænu umhverfisráðherrarnir hafa um árabil bent á þá hættu sem stafar af mengun af völdum kvikasilfurs og hafa þeir unnið náið saman að því á alþjóðavettvangi að vinna fylgi hugmyndum um alþjóðlegan skuldbindandi samning um kvikasilfur. Ísland hefur meðal annars tekið þátt í að flytja tillögur þar að lútandi á vettvangi Sameinuðu þjóðanna. Tillaga um að hefja samningaviðræður var samþykkt á ráðherra fundi Umhverfisstofnunar Sameinuðu þjóðanna (UNEP) í febrúar 2009. Fullyrða má að sú ákvörðun byggist ekki síst á frumkvæði og samstarfi norrænu umhverfisráðherranna um þetta mikilvæga hagsmunamál. Til að fylgja málinu eftir ákváðu norrænu umhverfisráðherrarnir að standa fyrir fyrsta samningafundinum um kvikasilfur og var hann haldinn í Stokkhólmi í júní 2010. Norræna ráðherranefndin veitti styrk til að fjármagna fundinn. Áætlað er að alþjóðasamningur um kvikasilfur líti dagsins ljós á árinu 2013.

Umhverfisráðherrarnir héldu fund á Íslandi í tengslum við þing Norðurlandaráðs í byrjun nóvember. Á fundinum var þemaumræða um horm-

30 Sjá stefnu um sjálfbæra þróun: www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2009-729

ónatruflandi efni sem er að finna í daglegum neysluvörum fólks. Ráðherrarnir ákváðu að hvetja Ungverja, sem gegna formennsku í ESB fyrri hluta árs 2011, til að taka málið til umfjöllunar í tengslum við efnavörulöggjöf ESB með það fyrir augum að herða reglur og jafnvel banna notkun sumra efna. Til að vekja enn frekar athygli á málinu meðal íbúa á Norðurlöndum ákváðu ráðherrarnir einnig að skrifa sameiginlega grein um málið til birtingar í öllum helstu dagblöðum á Norðurlöndum í byrjun árs 2011.

Norræna embættismannanefndin um umhverfismál (EK-M)

Embættismannanefndin og vinnunefnd hennar hafa það hlutverk að fylgjast með framkvæmd umhverfisáætlunarinnar, að undirbúa ráðherrafundi og fylgja eftir verkefnum sem ráðherrarnir fela þeim.

Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið

Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið (NEFCO) heyrir undir norrænu ráðherranefndina um umhverfismál.³¹

Vinnuhópar

Til að fylgja eftir áherslum í þeim áætlunum sem í gildi eru hverju sinni og undirbyggja stefnumótun hafa meðal annars verið settir á laggirnar vinnuhópar sem í eru sérfræðingar frá umhverfisráðuneytum eða umhverfisstofnunum í öllum norrænu löndunum. Vinnuhóparnir vinna eftir starfsáætlunum sem mótaðar eru fyrir hvert ár og hrinda verkefnum í framkvæmd. Niðurstöður og framlag vinnuhópanna birtist meðal annars í skýrslum og úttektum sem nýttar eru við stefnumótun í löndunum sjálfum, í alþjóðlegum samningaviðræðum og ekki síst í því fjölþætta samstarfi sem norrænu löndin eiga með sér í tengslum við undirbúning fyrir innleiðingu tilskipana og annarra gerða á vettvangi ESB. Umhverfismál, að undanskildum náttúruverndarmálum, eru umfangsmikill þáttur EES-samningsins.

1) Vinnuhópur um loftslagsmál og loftgæði

Hópurinn var stofnaður í tengslum við innleiðingu núgildandi umhverfisáætlunar og hefur því einungis verið starfandi í eitt ár en starfsemin er því í nokkurri mótun. Markmiðið með starfi hópsins er annars vegar að stuðla að aukinni þekkingu á loftmengun og loftslagsbreytingum og hins vegar og ekki síður að greina tengslin milli þessara tveggja þátta. Viðmið í vinnu hópsins er einnig að fylgja eftir framkvæmdaáætlun norrænu umhverfisráðherranna í umhverfismálum 2009–2012 hvað varðar loftgæði og loftslagsmál með áherslu á að fyrirbyggja alvarlegar loftslagsbreytingar og koma í veg fyrir að loftmengun skaði umhverfið og heilsu fólks. Auk þess gegnir hópur-

³¹ Sjá nánar um NEFCO á bls. 81.

inn mikilvægu hlutverki í verkefnum sem tengjast umhverfismálum á norðurskautssvæðinu. Á árinu hafði hópurinn umsjón með 15 verkefnum. Fulltrúar úr hópnum taka einnig þátt í fundum og ráðstefnum sem fjalla um málefni á verkefnasviðinu.

2) *Vinnuhópur um vistkerfi haf- og strandsvæða*

Hafið er ein mikilvægasta auðlind Norðurlandabúa. Þess vegna leggja Norðurlönd mikla áherslu á að vernda hafið gegn afleiðingum af athöfnum manna og mengun sem hefur áhrif á umhverfi og starfsemi hafsins. Meginmarkmið norræns samstarfs um málefni hafsins er að auka skilning á vistkerfum í tengslum við stjórnun hafsins og nýtingu auðlinda þess. Mikilvægt er að tryggja sjálfbæra nýtingu á auðlindum vistkerfanna í því skyni að varðveita fjölbreytni þeirra, uppbyggingu, hlutverk og framleiðni. Áherslur vinnuhópsins á árinu beindust meðal annars að mikilvægi þess að beita vistkerfanálgun við stjórnun hafsvæða, að vinna gegn ofauðgun í hafinu og hættulegum efnum svo og að vernda líffræðilega fjölbreytni. Hópurinn er hluti af stærra samhengi sem norrænu löndin starfa í en þar er meðal annars um að ræða regluverk ESB, alþjóðlega samninga svo sem OSPAR, MARPOL, Norðurskautsráðið og Samning Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni. Íslenskir vísindamenn og stofnanir taka þátt í mörgum verkefnum á vegum hópsins, svo sem um eiturfni í hafinu og beitingu vistkerfisnálgunar við stjórnun og mat á hafsvæðum. Á formennskuári Íslands árið 2009 var ýtt úr vör viðamiklu verkefni um gerð vákorts yfir Atlantshafið. Kristján Geirsson deildarstjóri á Umhverfisstofnun stýrir verkefninu en það er unnið í samvinnu við Norðmenn, Færeyinga og Grænlandinga. Gert er ráð fyrir að verkefninu ljúki fyrri hluta árs 2011.

3) *Vinnuhópur um vistkerfi á landi*

Á árinu var unnið að fjölmörgum verkefnum og má þar einkum nefna verkefni er lúta að líffræðilegri fjölbreytni, þar á meðal um mat á ástandi líffræðilegrar fjölbreytni með hliðsjón af þeim markmiðum sem alþjóðasamfélagið setti sér fyrir árið 2010, verkefni um sjófugla í vestnorrænu löndunum og skýrslu frá ráðstefnu um líffræðilega fjölbreytni sem haldin var í október. Einnig má nefna verkefni er varða útivist og heilsu og menningarminjar og tengsl þeirra við umhverfismál. Sú þjónusta sem vistkerfin veita hefur jafnframt sterka skírskotun í verkefni hópsins og verður áfram samkvæmt áformum hans. Stórt verkefni af þessu tagi er svonefnt RENO-verkefni sem ýtt var úr vör á formennskuári Íslands 2009. Verkefnið snýst um að afla þekkingar og safna upplýsingum um endurheimt vistkerfa á Norðurlöndum. Verkefninu lýkur með ráðstefnu sem haldin verður á Íslandi í maí 2011. Guðmundur Halldórsson rannsóknastjóri hjá Landgræðslu ríkisins er verkefnisstjóri.³²

32 Sjá nánar um verkefnið: www.reno.is

4) *Vinnuhópur um efni og efnavörur*

Eitt helsta markmiðið með starfi vinnuhópsins er að minnka áhrif efna á heilsu manna, dýra og á umhverfið. Eitt þeirra verkefna sem unnið var að á síðasta ári varðar nýja löggjöf ESB um flokkun, merkingu og pökkun efna og efnablandna. Útbúinn var upplýsingabæklingur og eftt var til norrænnar ráðstefnu um eftirlit með flokkun, pökkun og merkingu efna og efnavara. Samstarfið um innleiðingu á löggjöf ESB um efni og efnablöndur (REACH) er einnig stór þáttur í starfi hópsins. Í þeirri vinnu var sjónum einkum beint að atriðum sem snúa að því að byggja upp og þróa þekkingu á þáttum er snerta áhættumat efna og hvernig hægt er að nýta sér þá þekkingu þegar ákvarðanir eru teknar.

Á vegum vinnuhópsins eru starfandi nokkrir verkefnahópar um tiltekin málefni þar sem sértækrar þekkingar er þörf. Þannig er til dæmis samstarf og samráð um innleiðingu nýrrar löggjafar um varnarefni sem ráðgert er að taki gildi í ESB á árinu 2011. Samvinna beinist meðal annars að því að samræma útgáfu markaðsleyfa fyrir varnarefni. Einnig er starfandi vinnuhópur sem fjallar um samræmingu á útgáfu markaðsleyfa fyrir sæfiefni.

Nokkur sértæk verkefni voru unnin á vegum hópsins á síðasta ári. Má þar nefna þróun prófunaraðferða fyrir efni og meðhöndlun úrgangs sem inniheldur efni sem brjóta niður ósonlagið. Þá var unnið að því að samræma norrænt samstarf um rannsóknir á notkun nanoefna og hvers konar áhætta getur skapast við notkun þeirra. Einnig var gagnagrunnur um notkun efna á Norðurlöndum uppfærður. Gagnagrunnar sem þessi koma að miklum notum ekki einungis á Norðurlöndum heldur einnig á vettvangi ESB og OECD. Loks má nefna að vinnuhópurinn efndi til fjölmennrar norrænnar ráðstefnu um hormónatruflandi efni á árinu.

5) *Vinnuhópur um sjálfbæra neyslu og framleiðslu*

Helstu verkefni vinnuhópsins tengjast umhverfismerkingum, vistvænum opinberum innkaupum, nýsköpun í umhverfismálum, umhverfisupplýsingum og sjálfbærni. Á vegum hópsins starfar verkefnahópur sem fjallar um bestu fánlegu tækni (BAT) í ýmsum framleiðslu- og þjónustugreinum, svo og hópur um ýmis umhverfismál í litlum samfélögum. Á vegum hópsins er unnið að verkefnum sem tengjast þessum málefnum.

Ný stefnumótun fyrir norræna umhverfismerkið Svaninn var í brennidepli í starfi hópsins á árinu. Stefnumótunin „Svanen Vision 2015“ var formlega samþykkt af umhverfisráðherrum Norðurlanda í nóvember. Þá hófst vinna á vegum hópsins, í samstarfi við norræna umhverfismerkisráðið, við að fylgja stefnumótuninni eftir með ýmsum verkefnum. Ísland leiðir vinnuhóp sem skipaður hefur verið til að fylgja eftir þeim fjölmörgu þáttum sem lögð verður áhersla á í starfi að Svaninum á komandi árum. Í því tilliti má nefna samstarf við önnur umhverfismerki og umhverfisstjórnunarkerfi, vistvæn opinber innkaup og aukna áherslu á loftslagsmál.

6) *Vinnuhópur um úrgang*

Í samræmi við norrænu umhverfisáætlunina hefur megináhersla í starfi hópsins verið að styrkja norræna samvinnu í tengslum við túlkun og framkvæmd rammatilskipunar ESB um úrgang og tilskipunar um raf- og rafeindatækjaúrgang. Í samstarfi við vinnuhópinn um efni og efnavörur var haldið áfram að vinna að verkefni varðandi raf- og rafeindatækjaúrgang, sem beinist að því að auka samhæfingu milli efna og úrgangs, en í sameiginlegri stefnu Norðurlanda um sjálfbæra þróun er mikil áhersla lögð á þessa þætti. Stefnt er að því að verkefnið verði unnið á árinu 2011. Faghópur um raf- og rafeindatækjaúrgang á vegum vinnuhóps um úrgang fylgist með endurskoðun á tilskipuninni um raf- og rafeindatækjaúrgang.

Á árinu var jafnframt lögð áhersla á vinnu varðandi grænt hagkerfi í samvinnu við aðra vinnuhópa á umhverfissviðinu. Þá var einnig unnið að verkefni, sem snerist um að draga úr myndun matarúrgangs í verslunum, og fékk það verkefni þó nokkra umfjöllun í fjölmiðlum í öllum norrænu löndunum á árinu. Þá var lokið verkefnum um mengun seyru, fiskúrgang sem áburð, upplýsingar um lykt frá jarðgerð og upplýsingar um úrgang frá skipasmíðastöðvum.

7) *Tímabundinn starfshópur vegna samningaviðræðna um loftslagsmál*

Norrænu umhverfisráðherrarnir ákváðu að skipa hópinn tímabundið til að vinna náið með samninganefndum landanna í loftslagsmálum í því skyni að greiða fyrir viðræðum. Í starfi sínu hefur hópurinn skoðað ýmis tæknileg mál er varða loftslagsmálin og efndi meðal annars til fundar með norrænum sérfræðingum um lagaleg atriði tengd loftslagssamningum og Kyoto-viðaukanum. Einnig er unnið að verkefni þar sem samningaferlið er skoðað. Verkefninu lýkur með málstofu og skýrslu í febrúar 2011. Samantekt á stöðu vísindalegrar þekkingar á loftslagsbreytingum lauk með útgáfu skýrslu í apríl og málstofu í Stokkhólmi í september. Vinnuhópurinn vinnur nú að nýju verkefni um geiranálgun í samvinnu við Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið (NEFCO). Verkefnið hefst með því að kannað verður hvort verkefnið teljist fýsilegt og gerlegt en síðan tekur við tilraunaverkefni í þróunarlandi þar sem skilyrði eru ákjósanleg til að vinna að slíku verkefni. Hópurinn stóð fyrir kynningu á verkefninu á loftslagsfundinum í Cancun í desember. Gerð var könnun á því hvernig hin svokölluðu BASIC-lönd (Brasilía, Suður-Afríka, Indland og Kína) virka í sambandi við samningaviðræðurnar. Haldnar voru tvær málstofur og gefnar út tvær skýrslur um efnið. Von er á lokaskýrslu í febrúar 2011. Á árinu var einnig gefin út skýrsla um Rússland og loftslagsviðræðurnar. Um þessar mundir fer fram rannsókn á því hvað markmiðið um að halda meðalhækkun lofthita undir 2°C þýðir varðandi takmarkanir á losun gróðurhúsalofttegunda. Skýrsla verður gefin út í byrjun ársins 2011.

8) *Vinnuhópur um umhverfis- og efnahagsmál*

Hópurinn er þverfaglegur og eiga fulltrúar fjármálaráðuneyta og umhverfisráðuneyta norrænu landanna fulltrúa í honum. Meginmarkmiðið með starfi hópsins er að skoða samspil umhverfis- og efnahagsmála og hvernig rjúfa megi tengslin milli hagvaxtar og álags á umhverfið. Starf hópsins tengist alþjóðlegu starfi um þessi mál, ekki síst evrópsku starfi, meðal annars í ESB og OECD. Verkefni hópsins tengjast starfssviði margra annarra vinnuhópa umhverfisgeirans, meðal annars hvað varðar sjálfbæra neyslu og framleiðslu, loftslagsmál og úrgangsmál. Um þessar mundir, í kjölfar efnahagskreppu í heiminum, er grænt hagkerfi í brennidepli í alþjóðlegri umræðu um nýjar áherslur við uppbyggingu efnahagslífsins. Norrænu umhverfisráðherrarnir fólu vinnuhópnum að vinna skýrslu um grænt hagkerfi á Norðurlöndum og verður efni þeirrar skýrslu meðal annars notað sem framlag Norðurlanda í aðdraganda Rio+20 ráðstefnunnar sem Sameinuðu þjóðirnar efna til árið 2012. Hópurinn gefur með reglulegu millibili út skýrslu um mat á hagrænum stjórnækjum þar sem meðal annars er að finna upplýsingar um hagræn stjórnækni í hverju norrænu landanna fyrir sig.³³

14. Sjávarútvegur, landbúnaður, matvæli og skógrækt

Starfið innan *norrænu ráðherranefndarinnar um sjávarútveg, landbúnað, matvæli og skógrækt (MR-FJLS)* á árinu fylgdi þeim áherslum sem mótaðar voru á formennskuári Íslendinga 2009 og í samræmi við verkefnalýsingar sem þá voru markaðar fyrir umrædd svið. Starfsemi *norrænu embættismannanefndarinnar um sjávarútveg, landbúnað, matvæli og skógrækt (EK-FJLS)* er umfangsmikil með sterk tengsl við atvinnuvegi, rannsóknastarfsemi og stjórnsýslu. Af þeim ástæðum starfar embættismannanefndin í fjórum deildum, EK-FJLS/fiskveiðar og fiskeldi, EK-FJLS/landbúnaður, EK-FJLS/matvæli og EK-FJLS/skógrækt. Samræmingu á starfsemi deildanna annast EK-FJLS/stjórnarnefnd.

Unnið var samkvæmt *starfsáætlun fyrir árin 2009–2012*. Starfsáætlunin er í samræmi við heildarstefnumörkun norræns samstarfs og leggur megin áherslu á verkefni á sviðum þar sem samkeppnisstaða Norðurlanda er góð í alþjóðlegu samhengi og þar sem samstarfið gefur mikinn virðisauka. Þetta var leiðarstefið í starfseminni sem skiptist í nokkra megin þætti svo sem hagsæld og velferð, matvæli og heilsa, veðurfarsbreytingar, sjálfbær notkun erfðalinda og alþjóðastarf.

Nokkur brestur varð þó á að tækist að fylgja eftir formennskuáætlun Dana eins og hún hafði verið lögð fram en árlegur fundur ráðherranefndarinnar féll niður vegna lítillar þátttöku. Erfið mál komu upp í rekstri Norræna

33 Sjá einnig um vinnuhópinn á bls. 51.

erfðalindasetursins (NordGen) og urðu meginviðfangsefni EK-FJSL/stjórnar- nefndar seinni hluta ársins. Lending náðist í málefnum NordGen í lok ársins sem fól í sér að forstjóri stofnunarinnar vék úr starfi svo og öll stjórnin utan formaðurinn, sem er íslenski fulltrúinn, en hann hafði staðið utan við deilur í stjórninni. Íslenskur vísindamaður, dr. Árni Bragason, tók að sér að leiða stofnunina tímabundið þar til nýr forstjóri verður ráðinn fyrir mitt ár 2011.

Sjávarútvegur

Færeyingar og Grænlandingar tóku að sér formennsku í sjávarútvegs- deild EK-FJLS á formennskuári Dana. Öskuský frá Eyjafjallajökli torveldaði fundasókn á fyrri hluta árs og varð að aflýsa ráðstefnum og stytta fundi vegna þess. Sjávarútvegsdeildin og Vestnorræna ráðið héldu í júní sameiginlegan fund um fiskveiðistjórnun sem hófst á Sauðárkróki og lauk í Færeyjum. Þar tóku þátt ráðherrar sjávarútvegs mála í Færeyjum, Grænlandi og á Islandi. Í september var síðan ráðstefna í Færeyjum um nýtingu uppsjávarfiska með norrænni sem og evrópskri þátttöku.

Fram var haldið þeirri áherslu hópsins að styrkja samstarf við alþjóða- stofnanir í sjávarútvegi, svo sem FAO, sem og að beina samstarfi til vesturs, einkum Kanada.

Landbúnaður

Sjálfbær notkun erfðalinda er enn sem fyrr eitt af meginverkefnum landbúnaðardeildar EK-FJLS og fer þar mest fyrir starfsemi norræns erfða- lindaseturs (NordGen) en sú stofnun varð til við sameiningu Norræna gen- bankans fyrir nytjaplöntur, Norræna genbankans fyrir búpening og Norrænu frænefndarinnar í skógrækt í eina stofnun. Stofnunin gegnir lykilhlutverki í þróun samstarfsverkefna á vegum MR-FJLS á Norðurlöndum og ekki síður í tengslum við alþjóðlega samvinnu á sviði erfðalinda, til dæmis innan FAO þar sem mikill hagur er af norrænu samstarfi. Norðmenn hafa lagt mikið undir í þessu samstarfi með byggingu á glæsilegri fræhvelvingu á Svalbarða sem stendur einnig opin þróunarþjóðum sem vilja auka öryggi sinna fræsafna. Ofanefnd óvissa í rekstri NordGen hefur komið sér illa þar sem NordGen hefur annast reksturinn.

Ljóst er þó að erfðalindasamstarfið mun þróast áfram og jafnframt að því kunni að vera of þröngur stakkur skorinn ef það er einvörðungu rekið innan hins formlega samstarfs ráðherranefndarinnar og því er verið að skoða með hvaða hætti megi draga fleiri aðila að málinu og efla starfsemina. Fyrir liggur tillaga um að tengja samnorrænt átak í plöntukynbótum við starfsemi NordGen í framhaldi af úttekt á þeim málum sem unnin var á síðustu tveimur árum. Athygli manna hefur beinst að neikvæðri þróun í plöntukynbótum á Norðurlöndum þar sem dregið hefur úr nýsköpun samtímis því sem ljóst er að mikið mun reyna á þessa starfsemi í tengslum við hraðfara veðurfars- breytingar.

Á árinu var hrundið af stað öðrum áfanga í verkefninu „Ný norræn matargerð“ en það er til næstu þriggja ára. Verkefnið byggist á því að markaðssetja norrænar matarhefðir með skírskotun til þess hráefnis sem er að finna í löndunum. Verkefnið tengir saman mörg svið svo sem erfðaeefni, framleiðsluhætti, þjóðmenningu og matarmenningu við markaðsfærslu svo eitthvað sé nefnt. Unnið var að markáætlun á árinu.

Styrkt var 8. ráðstefna samtaka um norðurhjaralandbúnað (Circumpolar Agricultural Association) sem einnig hlaut stuðning frá NORA og var haldin í Alta í Norður-Noregi. Íslendingar áttu þar fulltrúa sem lögðu til efnis en þessi vinna er áhugaverður vettvangur vegna aukinnar áherslu á verkefni norður-slóða.

Skrifstofa Norræna samstarfsráðsins fyrir landbúnaðarrannsóknir (NKJ) fluttist frá Finnlandi í húsakynni NordForsk í Osló, sem er liður í að auka samþættingu í stjórnun norræna rannsóknasamstarfsins.

Matvæli

Matvælaeild EK-FJLS hélt tvo fundi á árinu; í maí í Kaupmannahöfn og í október í Færeyjum. Danir settu það á oddinn á formennskuári sínu að fela sjálfstjórnarlöndunum Færeyjum og Grænlandi meginábyrgð á þeim samstarfssviðum sem þau hafa mesta sérþekkingu á og nýta krafta landanna í fundahaldi og -stjórnun. Allir sérfræðingahópar matvælaeildarinnar – vinnuhópur um matvælaeftirlit og neytendafræðslu (NMF), vinnuhópur um matvæli, næringu og eiturefnafræði (NKMT) og vinnuhópur um örverufræði og dýraheilbrigði/dýravelferð (NMDD) – störfuðu í samræmi við starfsreglur sínar, auk þess sem samráðsnefnd forstjóra matvælastofnana á Norðurlöndum starfaði venju samkvæmt. Þá styrkti matvælaeildin eins og áður verulega starfsemi norrænu aðferðafræðinefndarinnar um matvæli (NMKL). Matvælaeildin hefur um langt skeið beitt sér fyrir leiðbeiningum um matarvenjur. Fyrstu opinberu norrænu næringarráðin (NNR) voru gefin út árið 1980. Næringarráðin eru endurskoðuð áttunda hvert ár og komu síðast út árið 2004. Miðað er að því að þau séu leiðbeinandi um matarvenjur en vísindalegar rannsóknir hafa sýnt fram á að gott mataræði og næring eru undirstaða góðrar heilsu. Ný endurskoðun stendur nú yfir en henni mun ljúka árið 2012. Annað stórt verkefni matvælaeildarinnar af sama meiddi er framkvæmd norrænnar áætlunar um betri heilsu og lífsgæði. Þá kemur matvælaeildin með öðrum deildum ráðherranefndarinnar að verkefninu „Ný norræn matargerð II“ sem er framhald verkefnisins „Ný norræn matargerð“. Verkefnið hefur að inntaki að halda áfram þar sem frá var horfið við að koma á framfæri, innan Norðurlanda og utan, þekkingu á tengslum matvæla við uppruna, menningu og matarhefðir í einstökum löndum og landsvæðum, þróa verkefnið áfram og koma á framfæri við umheiminn.

Skógrækt

Skógræktardeild EK-FJLS hélt þrjá embættismannafundi á árinu, alla í Kaupmannahöfn, sameiginlega með landbúnaðardeildinni eins og venja er.

Samstarf á vegum skógræktardeildarinnar byggðist að miklu leyti á starfinu innan Norrænu Skógræktarrannsóknanna (SNS). Á vegum SNS eru starfrækt fjölmörg verkefni sem skrifstofa SNS í Kaupmannahöfn stýrir. Jafnframt hefur verið unnið að því að móta samstarf við evrópsku skógræktarrannsóknastofnunina (EFI) og var sameiginleg skrifstofa SNS og EFI-Nord formlega opnuð á árinu. Á vegum SNS hefur verið unnið að auknu samstarfi við nágrannasvæði og funduðu norrænir forstjórar skógræktarrannsóknastofnana með starfsbræðrum sínum frá grannsvæðum við Eystrasaltið og í norðvestri á árinu.

Stefnumótun um eftirfylgni Selfossyfirlýsingar norrænu skógarmálaráðherranna frá 2008 var samþykkt og formlega gefin út en Ísland leiddi þá vinnu. Þetta er ítarleg skýrsla með tillögum að innra starfi, auk fjölmargra skilgreindra verkefna. Ákveðið var að ráða Hrefnu Jóhannesdóttur skógfræðing hjá Skógrækt ríkisins til að fylgja eftir framkvæmd einstakra verkefna fyrir hönd landanna en bæði Danir og Finnar lögðu á formennskuári sínu áherslu á verkefni sem eru skilgreind í Selfoss-stefnumótuninni.

Einnig kom út á vegum skógræktardeildarinnar ráðstefnurit frá alþjóðlegri ráðstefnu um hlutverk skóga í að efla lýðheilsu fólks í þéttbýli (Forests serving urban societies in the North Atlantic region). Ráðstefnan var eitt formennskuverkefna Íslands og var haldin í Reykjavík í september 2009.

15. Grannsvæðasamstarf

Ályktun Norðurlandaráðs um opnun ráðherranefndarskrifstofu í Minsk

Á þingi Norðurlandaráðs í Stokkhólmi haustið 2009 voru samþykkt til-mæli sem beint var til NMR þess efnis að opnuð skyldi sendiskrifstofa í Minsk með sama sniði og skrifstofur ráðherranefndarinnar í höfuðborgum Eystrasaltsríkjanna, í Pétursborg og í Kalínígrad. Norrænu samstarfsráðherrarnir fólu skrifstofunni í Kaupmannahöfn að gera úttekt á möguleikum þess að starfa í Minsk og kom það í hlut norræns ráðgjafahóps um málefni Hvíta-Rússlands að gera þá úttekt. Einnig fóru fram viðræður um málið við sendiherra Norðurlanda í Ríga, Tallinn og Moskvu, við fulltrúa utanríkisráðuneytanna í Ríga og Tallinn og loks við sendiherra Svíþjóðar í Minsk. Niðurstaðan af þeim viðræðum sem og úttekt ráðgjafahópsins var kynnt fyrir samstarfsráðherrunum á fundi þeirra í Vilnús í febrúar og einnig fór fram umræða um efni hennar á sameiginlegum fundi ráðherranna og forsætisnefndar Norðurlandaráðs.

Svar NMR við ályktun Norðurlandaráðs var á þá leið að ekki væri um þessar mundir tímabært að ráðast í opnun skrifstofu í Minsk. Leiðbeinandi

reglur um samskipti og samstarf við aðila í Hvíta-Rússlandi væru væntanlegar og mikilvægt væri að átta sig á því að hvaða verkefnum og hvers konar starfsemi ætti að stefna áður en farið væri að ákveða hvaða leiðir væru árangursríkastar til að ná þeim markmiðum sem fram kæmu í reglunum, þ.m.t. opnun sendiskrifstofu.

Norðurlandaráð kaus að afskrifa ekki þessa ályktun á þingi sínu í Reykjavík í nóvember og mun hún því aftur koma til kasta NMR 2011.

Verkefni tengd Hvíta-Rússlandi

Í ljósi þess að starfsemi ráðherranefndarinnar sem snýr að Hvíta-Rússlandi hefur aukist ár frá ári, var ákveðið að ráðast í gerð leiðbeinandi reglna fyrir fagráðherranefndir og norrænar stofnanir um hvernig slíkt samstarf skuli fara fram, með áframhaldandi stuðning við lýðræðisöflin í Hvíta-Rússlandi í huga. Þegar eru í gildi slíkar reglur um samstarf við Eystrasaltsríkin og Norðvestur-Rússland og hafa þær á undanförunum árum verið leiðarljósið í samskiptum NMR við aðila í þeim ríkjum.

Enda þótt stjórn málaástand í Hvíta-Rússlandi geti seint talist gott er það mat ráðherranefndarinnar að henni séu ýmsir vegir færir í því að styðja við lýðræðisöflin í landinu. Þannig mun ráðherranefndin áfram styrkja Evrópska háskólann í húmanískum fræðum (EHU), sem er landflótta frá Hvíta-Rússlandi og starfar við afar góðan orðstír í Víníus, hvítrússneskum aðilum verður gefinn kostur á að nýta norrænt styrkjaverkefni fyrir frjáls félagsamtök á Eystrasaltssvæðinu auk þess sem fleiri verkefni til styrktar Hvíta-Rússlandi í samvinnu við ESB eru í burðarliðnum. Einnig felast möguleikar í því samstarfi sem fram fer á vettvangi Norðlægu víddarinnar en þar gegnir ráðherranefndin virku hlutverki í framkvæmd og þróun samstarfsverkefna. Loks má geta þess að Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið styrkir verkefni sem stuðla að því að bæta umhverfið á svæðinu.

Samstarfsráðherrarnir samþykktu reglurnar fyrir sitt leyti á fundi sínum í júní en þær voru síðan kynntar Norðurlandaráði sem ráðherranefndartillaga á þingi þess í Reykjavík. Ákveðið var að reglurnar skyldu fyrst um sinn ná til árána 2011 og 2012 og að gerð skyldi árangursúttekt á þeim áður en til hugsanlegrar framlengingar kæmi.

Samstarf við Eistland, Lettland og Litháen

Samstarf ráðherranefndarinnar við Eistland, Lettland og Litháen er í nokkuð föstum skorðum en segja má að það hafi löngu slitíð barnsskónum og byggist í dag á meginhugmyndinni um norrænt-baltneskt notagildi, þ.e. löndin starfa saman að málefnum þar sem hagsmunir fara saman og hagkvæmara er að takast á við viðfangsefni í sameiningu en hvert í sínu lagi. Í samstarfi ráðherranefndarinnar við nágrannana við Eystrasaltið er markmiðið að auka aðráttarafl svæðisins. Menntun, rannsóknir, nýsköpun og

umhverfistækni eru samstarfssvið sem athyglin beinist einkum að. Samstarfið á Eystrasaltssvæðinu ber að skoða í ljósi þróunar stefnu ESB í málefnum Eystrasaltsins en NMR tekur þátt í framkvæmd Eystrasaltsáætlunar ESB. Þá hefur ráðherranefndin hug á því að efla samstarf við Þýskaland og Pólland.

Skrifstofur NMR í Ríga, Vilníus og Tallinn eru kjölfestan í samstarfinu, þaðan er mikilvægum verkefnum eins og norræn-baltnesku mannaskipta-áætluninum stjórnað en þær eru sniðnar fyrir starfsmenn hins opinbera, í einkageiranum og menningargeiranum. Þá má nefna að skrifstofan í Vilníus er í lykilhlutverki þegar kemur að hvítússneskum verkefnum auk þess sem skrifstofurnar allar gegna mikilvægu upplýsingahlutverki gagnvart almenningsi í löndunum og styðja við þá aðila sem eiga í samstarfi við starfsfélaga á Norðurlöndum.

Samstarf við Norðvestur-Rússland

Samstarf NMR við Norðvestur-Rússland fylgir leiðbeinandi samstarfsreglum sem ná yfir tímabilið 2009–2013. Sem fyrr er það áætlun ráðherranefndarinnar um þekkingaruppbyggingu og myndun tengslaneta sem skiptir hvað mestu máli fyrir starfsemi ráðherranefndarinnar í Norðvestur-Rússlandi. Einnig skiptir áætlun ESB um Eystrasaltssvæðið miklu, sem og menningarsamstarfið á vettvangi Norðlægu víddarinnar (NDPC).

Á árinu tók ráðherranefndin að sér að reka skrifstofu vegna NDPC-samstarfsins sem stofnað var formlega til á menningarstefnu sem haldin var í Pétursborg í maí. Ráðherranefndin hefur samþykkt að reka skrifstofuna áfram 2011–2013, fáist til þess nauðsynlegir fjármunir frá þeim sem aðild eiga að samstarfinu.

Skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar í Pétursborg hélt upp á 15 ára starfsafmæli sitt á árinu með því að halda norræna viku í samvinnu við ræðismannsskrifstofur norrænu landanna í borginni en sendiráð Íslands í Moskvu tók einnig þátt í verkefninu. Skrifstofurnar í Múrmansk, Petrozavodsk og Arkhangelsk minntust einnig starfsafmælisins með viðburðum. Skrifstofan í Kalíníngard stýrir mörgum verkefnum sem heyra undir áætlun ráðherranefndarinnar um þekkingaruppbyggingu og myndun tengslaneta í Norðvestur-Rússlandi, meðal annars verkefni um orkusparnað og samstarf sveitarfélaga. Ágætis samstarf er milli aðila í Norðvestur-Rússlandi og ráðherranefndar um orkusamstarf.

Reglur um samstarf við nágretta Norðurlanda í vestri

Samstarfið við nágretta Norðurlanda í vestri, og þá einkum Kanada, er orðið mikilvægara í norrænu samstarfi, ekki síst vegna áhrifa loftslagsbreytinga.

Á formennskuári Íslands voru kannaðir möguleikarnir á samstarfi við hagsmunaaðila í austurfylkjum Kanada um nýsköpun og rannsóknir, einkum

á áhrifum loftslagsbreytinga á lífríki hafsins. Niðurstaðan var mjög jákvæð og ákváðu Danir á formennskuári sínu að fylgja málinu eftir. Úr varð, að ráðist var í að semja leiðbeinandi reglur um samstarf fagráðherranefnda og norrænna stofnana við hagsmunaaðila á grannsvæðum Norðurlanda í vestri. Skipaður var starfshópur með fulltrúum landanna og hittist hann á nokkrum fundum á árinu til þess að vinna verkefnið. Drög starfshópsins að samstarfsreglum voru kynnt á fundi NSK í desember sem samþykkti þau fyrir sitt leyti. Samkvæmt reglunum er lagt til að samstarf geti átt sér stað á nokkuð breiðu sviði, þ.e. í málefnum hafsins, atvinnumálum, umhverfismálum, loftslags- og orkumálum, menntamálum, rannsóknar- og nýsköpunarmálum, menningarmálum og heilbrigðismálum. Sérstaklega er vikið að Norrænu Atlantsnefndinni (NORA) og mikilvægu hlutverki hennar í samstarfinu við nágrannana í vestri.

Reglurnar verða lagðar fyrir fund MR-SAM í febrúar 2011 en miðað er við að þær verði kynntar Norðurlandaráði á þingi þess í Kaupmannahöfn haustið 2011 og að þær nái yfir tímabilið 2012–2016.

Norðurskautssamstarf

Málefni norðurslóða skipa mikilvægan sess í norrænu samstarfi en að þeim er nú unnið samkvæmt áætlun sem nær til loka árs 2011. Til ráðstöfunar í norðurskautsverkefni á árinu voru 11,1 milljón danskra króna en til þess að velja úr umsóknum reiðir ráðherranefndin sig á ráðgjafanefnd sem í eiga sæti fulltrúar Norðurlanda í Norðurskautsráðinu. Alls bárust 48 umsóknir og var ákveðið að styrkja 35 verkefni.

Ekki reyndist unnt að halda málstofu í samvinnu við ESB á árinu eins og áformað hafði verið og er nú stefnt að því að halda hana á fyrri hluta árs 2011. Ráðstefna ráðherranefndarinnar „Arctic – Changing Realities“ var hins vegar haldin í Kaupmannahöfn í lok maí en samstarfsráðherra var meðal framsögumanna.³⁴

NMR stendur að verkefninu „Megatrends in the Arctic“ ásamt Dönum en Ísland á aðild að verkefnisstjórn. Megintilgangur verkefnisins, sem er tíma-bundið, er að fara yfir þær margvíslegu rannsóknir og kannanir sem gerðar hafa verið á aðstæðum á norðurslóðum á undanförunum árum í þeim tilgangi að leiða í ljós hvaða breytingar hafa átt sér stað og hvort unnt sé að finna samhengi milli hinna ýmsu þátta. Gert er ráð fyrir að lokaniðurstöður verði kynntar á ráðherrafundi Norðurskautsráðsins í maí 2011.

Samstarf við önnur svæðasamtök í Norður-Evrópu

Norræna ráðherranefndin heldur reglulega samráðsfundi og á í ágætis samstarfi við önnur fjölbjóðleg samtök í Norður-Evrópu – markmiðið er fyrst og fremst að auka skilvirkni og koma í veg fyrir tvíverknað. Þessi samtök eru Norðurskautsráðið, Barentsráðið og Eystrasaltsráðið, einnig er samstarfið við

34 Skýrslu um ráðstefnuna má sækja á heimasíðu ráðherranefndarinnar: www.norden.org

Baltic Development Forum (BDF) í nokkuð föstum skorðum sem og samráð við Helcom. Þá er samstarf ráðherranefndarinnar og ESB að verða æ mikilvægara enda litið svo á að ráðherranefndin hafi mikilvægu hlutverki að gegna fyrir svæðasamstarf í Norður-Evrópu, einkum þegar kemur að því að koma á tengslum milli Rússlands og annarra ríkja á Eystrasaltssvæðinu. Samstarfsverkefni sem tengjast EHU héldu áfram á árinu, auk þess sem ráðherranefndin tekur þátt í verkefnum sem rúmast innan Eystrasaltsáætlunar ESB. Einnig má nefna að ráðherranefndin tók að sér að reka skrifstofu fyrir hið nýja menningarsamstarf sem stofnað var til á árinu á vettvangi Norðlægu víddarinnar. Unnið er að því að auka samstarfið við ESB í norðurskautsmálum.

Í samvinnu við Barentsráðið hélt ráðherranefndin ráðstefnu í desember um baráttu gegn spillingu. Niðurstöður verða nýttar til þess að móta nýtt norrænt-rússneskt samstarfsverkefni um sama efni innan ramma áætlunarinnar um þekkingaruppyggingu og myndun tengslaneta. Skrifstofur ráðherranefndarinnar á Barentssvæðinu eiga regluleg samskipti við fulltrúa í hinum ýmsu vinnuhópum sem starfa á vegum Barentsráðsins.

Samstarfið við Eystrasaltsráðið hélt áfram á árinu, meðal annars áttu sér stað mannskipti milli skrifstofanna. Þá á sér stað samstarf milli þessara tveggja samtaka innan ramma Norðlægu víddarinnar um leiðir til að vinna gegn mansali.

Ráðherranefndin er áheyrnarfulltrúi í Norðurskautsráðinu en norræn formennska í Norðurskautsráðinu í sex ár samfleytt hefur styrkt samstarf ráðherranefndarinnar og Norðurskautsráðsins verulega.

Samstarf við BDF var með svipuðu sniði og verið hefur. Ráðherranefndin tekur þátt í útgáfunni „State of the Region Report“ og einnig tók ráðherranefndin virkan þátt í BDF-Summit sem haldið var í Vínús í júní. Þá stóð ráðherranefndin í samvinnu við BDF og ESB að ráðstefnu sem haldin var í september um Eystrasaltsáætlun ESB.

16. Norrænar stofnanir á Íslandi

Norræna húsið

Dyr Norræna hússins standa öllum opnar en í ár voru börn og unglingar sérstakir áfúsugestir. Ein af aðaláherslum hússins árið 2010 var dagskrá fyrir börn og unglinga, sem bar yfirskriftina „Fjöregg – barnamenning í Norræna húsinu“. Markmiðið var að gefa börnum og unglingum tækifæri til að kynnst húsinu og starfsemi þess. Lögð var áhersla á að dagskráin væri fjölbreytt og að í hverjum mánuði allt árið væri eitthvað áhugavert í gangi. Dagskráin var kynnt fyrir öllum leik- og grunnskólum, frístundaheimilum og leikjanám-skeiðum á höfuðborgarsvæðinu og aldrei í fjörutíu ára sögu hússins hefur þessi aldurshópur verið jafn fjölmennur í húsinu. Allir viðburðirnir voru ókeypis.

Fjöregg – barnamenning

Aðalaðdráttarafli dagskrárinnar var náttúruvísindagarðurinn, *Tilraunalandið*, sem var opinn frá apríl og fram á haust. Sýningin var bæði innan og utan dyra. Í Tilraunalandinu gátu hinir ungu gestir prófað ýmsar nýjungar á sviði náttúruvísindanna. Kennarar í skólunum nýttu sér Tilraunalandið til kennslu fyrir nemendur sína og þúsundir skólabarna heim sóttu Tilraunalandið og Norræna húsið. Ákveðið var að gefa einnig börnum og unglingum á landsbyggðinni tækifæri til að kynnst vísindunum. Tveir bílar með tengivögnum hlaðnir fjölbreytilegum tilraunum gerðu víðreist og heimsóttu fjölda staða á landinu. Landsvirkjun var styrktaraðili ferðarinnar og verkefnið var unnið í samvinnu við Tilraunasmiðju Háskóla Íslands og Tom Tits Experimenter í Svíþjóð.

Meðal annarra viðburða má nefna dagskrá um *norræna matarmenningu* – *nýja norræna matargerð*. Sett var upp vinnustofa þar sem skólafólki var gefinn kostur á að upplifa mat með fleiri skynfærum og læra um uppistöðu í norrænum mat. Kennari var danski matfræðingurinn Mads Holm en verkefnið var unnið í samvinnu við Dill Restaurant og Slow Food Island. Í tengslum við *RIFF kvikmyndahátíð* voru sýndar barna- og unglingakvikmyndir. Dansk-sænski breikdanshópurinn *Freestyle Phanatix* hélt námskeið í breikdansi og komust færri að en vildu. Meðal annarra viðburða á dagskrá Fjöreggs má nefna tónleika með hljómsveitinni *Memfismafiunni*. Þá voru barnadjasstónleikar á vegum Jazzhátíðar í Reykjavík. *Prjónagraffití* var liður í viðburðinum *Lykkjur: Norræn prjónalist*. Hinum ungu gestum var gefið tækifæri til að kynnst prjónaskap á fremur óvenjulegan hátt, meðal annars var haldin prjónaveisla undir berum himni og prjónasmiðjur fyrir börn og unglinga. Í tengslum við *Alþjóðlegu barnabókahátíðina „Mýrin“* var haldið námskeið um *myndskreytingar í barnabókum*. Kennari var danski myndlistamaðurinn Ole Wich. Tuttugu börn tóku þátt í námskeiðinu. Sænski lektorinn Lars Göran og sænska félagið á Íslandi stóðu fyrir *sænskunámskeiði fyrir börn*. Í lok ársins hélt íslenski myndlistamaðurinn *Ísak Óli Sævarsson* málverkasýningu í anddyri hússins. Ísak Óli, sem er einhverfur, er undir áhrifum frá teiknimyndum úr norrænum barna- og unglingabókum. Allar myndirnar á sýningunni voru af norrænum persónum úr vinsælum barnasögum og leikritum eftir þekktu höfunda eins og Torbjörn Egner, Astrid Lindgren og Tove Jansson.

Listaleyapurin – Vestnorræn menningardagskrá fyrir börn og unglinga í grunnskólum

Listaleyapurin er færeysk menningardagskrá sem Norræna húsið í Færeyjum hefur undanfarin ár boðið nemendum í Þórshöfn og nágrenni upp á. Dagskráin er nú í fyrsta sinn samvinnuverkefni milli norrænu húsanna í Færeyjum og á Íslandi, auk norrænu stofnunarinnar í Nuuk á Grænlandi.

Framlag Íslands var *Dúó stemma* með tónlistarmönnum *Herdísi Önnu Jónsdóttur* og *Steeff van Oosterhout* og heimsóttu þau skóla í Grænlandi og

Færeyjum. Grænlencki listamaðurinn *Miki Jacobsen* og færeyska tvíeykið *Danjál á Neystabö og Bui Dam* heimsóttu samtals tólf skóla á Íslandi, auk þess sem Miki Jacobsen tók þátt í Grænlandskynningu í Fjallabyggð. Lögð var áhersla á að sýningarnar færu ekki eingöngu fram í skólum í Reykjavík og var nokkrum skólum fyrir utan Stór-Reykjavíkursvæðið boðið að fá listamennina í heimsókn. Flestir skólar tóku boðinu og var þetta skólunum að kostnaðarlausu. Á annað þúsund nemendur sáu sýningar norrænu gestanna. Allir listamennirnir komu síðan fram í sameiginlegri tónlistardagskrá á norrænu listahátíðinni *Ting* sem fram fór í Norræna húsinu. Norræni menningarsjóðurinn og sjóðurinn Nuuk-Reykjavík-Torshavn styrktu verkefnið.

Tónleikar

Tíu tónleikar á vegum *Jazzhátíðar Reykjavíkur* voru haldnir í Norræna húsinu. Tónleikarnir voru fjölbreyttir og vel sóttir. *15:15 tónleikasyrpan* hefur fastan samning við Norræna húsið og heldur eina til tvenna tónleika á sunnudögum í hverjum mánuði á tímabilinu september til maí. *Wagner-félagið* heldur reglulega tónleika og sýnir upptökur á tónlist Wagners. *Klassik í Vatnsmýrinni* er tónleikasyrpa á vegum FIT. Fimm tónleikar voru haldnir á tímabilinu mars til október, meðal annars þriggja daga norræn tónlistarhátíð, *Suður mætir norðri*, sem haldin var í samstarfi við norrænu einleikarasamtökin með styrk frá Norrænu menningargáttinni. Meðal atriða á dagskrá voru tónleikarnir „NordSol“ þar sem einleikarar hvaðanæva af Norðurlöndum tóku þátt.

Yfir sumartímamann heimsækja margir norrænir kórar húsið á leið sinni um landið.

Velunnurum hússins var boðið á *Lúsiútónleika* í desember en Lúsiúkór sænska félagsins á Íslandi söng.

Norræna húsið og *Airwaves* hafa frá 2007 í sameiningu boðið upp á dagskrá í Norræna húsinu. Dagskráin í ár bauð eingöngu upp á norræn tónlistaratriði og hefur þemað undanfarin tvö ár verið *Akústik Airwaves*. Viðburðurinn er meðal annars kynntur fyrir erlendum blaðamönnum sem og fólki frá útgáfufélögum og bókunarvefjum fyrir tónlistarviðburði. Á Akústik Airwaves í Norræna húsinu í ár komu fram tólf hljómsveitir.

Af öðrum tónlistarviðburðum má nefna tónleika með hljómsveitinni *Wildbirds & Peacedrums* frá Svíþjóð sem skipuð er hjónunum Andreas Werliin og Mariam Wallentin. Hljómsveit Christian Vuust *Dynamo* frá Danmörku hélt tónleika í húsinu. Hljómsveitin kom fram með mörgum af þekktustu rithöfundum Norðurlanda, meðal annars *Peter Laugesen* sem tilnefndur var til bókmenntaverðlauna Norðurlandaráðs í ár. Hljómsveitin *Nanook* frá Grænlandi hélt tónleika en hún hefur komið fram víðs vegar á Norðurlöndum.

Myndlistasýningar

Alls voru 26 myndlistasýningar í húsinu í ár. Sýnendur voru hvaðanæva af Norðurlöndum og frá Japan, Grikklandi, Litháen, Bandaríkjunum og Spáni.

Grænlenka listakonan *Linda Riber* sýndi portrettmyndir af fólki, umhverfi og náttúru, auk textabrota úr viðtölum. Sýningin fjallar um þjóðerni og ímyndir og gefur mynd af því hvað það er að vera grænlenkur. *Flushed* er nafnið á sýningu sem ungir íslenskir listamenn stóðu að. Sýningin leitast við að varpa nýju ljósi á vatnslitamiðilinn og var hún í samstarfi við norrænu vatnslitasýninguna *Nordisk Akvarell 2010* sem var haldin í Norræna húsinu. Sýningin er haldin þriðja hvert ár til skiptis í norrænu löndunum. Dómnefnd valdi 105 verk á sýninguna af 400 innsendum verkum. *Hljómar vel* er sýning á gjöfum til hússins sem allar tengjast tónlist á einn eða annan hátt. Má þar á meðal finna lúður sem Moras ungdómsspelmanslag í Svíþjóð gaf árið 1975. Lúður þessi er búinn til úr holuðum trjám og vafinn birkiberki og er eins og sá sem fannst í hinu forna Oseberg-skipi í Vestfold-fylki í Noregi árið 1904. Á sýningunni *Málað með skærum* gat að líta klippilist í háum gæðaflokki eftir dönsku listakonuna Karen Bit Vejle. Hún er einn fremsti klippilistamaður Norðurlanda og setja verk hennar klippilist í nýtt samhengi. Á sýningunni býr hún til heim fullan af táknum og mynstrum sem sum eru innblásin af tónlist en önnur koma úr náttúrunni. Sýning Karenar var ein besta sóttá sýning hússins á árinu.

Sýningin *List án landamæra* er orðin fastur liður. Að þessu sinni voru verkefni eftir nemendur á myndlista- og hönnunarsviði Myndlistaskólans í Reykjavík í samstarfi við Lyngás. *Facing the Climate: Loftslagsbreytingar frá skoplegu sjónarhorni* var óhefðbundin sýning þar sem hópur 25 sænskra skopmyndateiknara settu fram gamansama en jafnframt ógnvekjandi sýn á loftlagsbreytingarnar í tilefni loftlagsráðstefnunnar í Kaupmannahöfn 2009. Teikningarnar undirstrika vilja Svíþjóðar til að takast á við þann mikla umhverfisvanda sem við stöndum frammi fyrir. The Swedish Institute á frumkvæði að sýningunni og er henni ætlað að vekja athygli á sjálfbærri þróun. Fimm skopmyndateiknaranna eru þekktir en myndir þeirra, sem oft eru umdeildar, birtast reglulega í sænskum og alþjóðlegum dagblöðum og tímaritum.

Ráðstefnur, málþing og fyrirlestrar

Fjölmarginir fyrirlestrar, málþing og ráðstefnur voru haldin í húsinu í ár en umhverfismál og menning voru algengustu umræðuefni. Í febrúar var blásið til málþings þar sem *matur í bókmenntum* var tekinn til umræðu og jafnframt var fjallað um matreiðslubækur sem grein innan bókmennta. Norræna húsið og Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum stóðu fyrir málþinginu.

Norræna húsið tók að vanda þátt í *Grænum dögum* sem Gaia, félag nemenda í umhverfis- og auðlindafræði, stendur fyrir ár hvert. Þema í ár var líffræðilegur fjölbreytileiki. Í samstarfi við Arkítektafélag Íslands var

haldin fyrirlestraröð um skipulagsmál þrjá miðvikudaga í apríl undir heitinu *Lýðheilsa og skipulag*.

Í maí fjallaði Gustav Fridolin um bók sína *Blásta! Nedskärningsåren som formade en generation*. Bókin fjallar um þá kynslóð Svía sem fæddist á níunda áratug síðustu aldar og var komin á unglingsár þegar bankakreppan varð í Svíþjóð á tíunda áratugnum.

Stór alþjóðleg ráðstefna *Art in Translation* var haldin í Norræna húsinu í samvinnu við Háskóla Íslands. Þar var tungumálið og þýðingar á list til umfjöllunar. Reynt var að svara því hvernig mismunandi listform, tónlist, kvikmyndir og bókmenntir flytjast á milli landa og menningarsvæða í hnattvæddum heimi.

Norræna húsið, Háskóli Íslands og Reykjavíkurborg hyggjast fara í *endurbætur á friðlandinu í Vatnsmýrinni*. Í júní var efnt til málþings þar sem möguleikar friðlandsins voru til umfjöllunar. Jóhann Óli Hilmarsson og Erik Jeppesen prófessor við Árórsarháskóla ásamt Natalie Jeremijenko prófessor við háskólann í New York héldu erindi. Á ráðstefnu í ágúst var spurt *Hvað er hátíð?* og reyndu þrír stjórnendur norrænna hátíða að svara þeirri spurningu.

Í tengslum við þing Norðurlandaráðs í Reykjavík um mánaðarmótin október/nóvember var haldin mikil menningarhátíð, *Ting – norræn listahátíð í Reykjavík*. Tilgangurinn var meðal annars að leggja áherslu á verðlaun Norðurlandaráðs og kynna norræna menningu. Margir dagskrárliðir fóru líka fram í öðrum íslenskum menningarstofnunum. Ríkisútvarpið gerði hátíðinni skil í sínum miðlum.

Á hátíðinni voru fjölmargir fyrirlestrar og málþing. Í tilefni af umhverfisverðlaunum Norðurlandaráðs var haldin ráðstefna um *samfélagslega ábyrga banka*. Haldin var þriðja ráðstefnan um *fjármögnun PSB* (public service broadcasting) á Norðurlöndum. Markmið með ráðstefnunum er að breiða út fjölmiðlarannsóknir til stærri hóps og hvetja til umræðu og rökræðu um PSB. Á Ting var kynnt *tillaga teiknistofunnar Happyspace* frá Stokkhólmi fyrir svæðið sem liggur milli Ráðhússins og Nauthólsvíkurinnar en þar sjá þau tilvonandi „Reykjavík Central Park“. Tillagan var unnin að beiðni Norræna hússins. Einnig voru haldnar kynningar á styrkjamöguleikum innan NMR.

Ýmsir viðburðir

Að venju tók Norræna húsið þátt í Safnanótt og Menningarnótt. Á báðum hátíðunum var boðið upp á djasstónleika með hljómsveitum frá norrænu löndunum.

Á *Menningarnótt* voru tónleikar með franska djasspíanistanum *Jean-Marie Machado*. Auk hans lék norræna *spunahljómsveitin IKI* sem skipuð er níu söngkonum en þær eiga rætur í Noregi, Finnlandi, Danmörku og Íslandi. Öll tónlist þeirra er samin á staðnum eða snarstefjuð. Í tónlistarsköpun sinni nota söngkonurnar bæði innsæi og hvatvísi. IKI er samnorrænt verkefni.

Að auki voru nokkrir norrænir tónleikar í húsinu í tengslum við *Nordic-Baltic Choral Festival*, sem fram fór víðsvegar í borginni á þessum tíma.

Á *Safnanótt* voru auk norrænu djasstónleikanna tvær sýningar í húsinu: sýning á veggspjöldum Helga Hóseassonar sem flestir íbúar Reykjavíkur þekkja til. Hann var betur þekktur undir nafninu *Mótmælandi Íslands*. Í anddyri hússins var sýningin *52 húfur* eftir listakonuna Eddu Lilju Guðmundsdóttur sem setti sér það takmark að hekla eða þrjóna eina húfu á viku allt árið 2009. Í bókasafninu var kynning á bókum með verkum eftir Alvar Aalto, arkitekt hússins.

Íslenskur samtíma landslagsarkitektúr á Expó í Kína. Í nóvember var kynning og fyrirlestur um sýninguna „Nýtt norrænt landslag“ (New Nordic Landscapes) sem var haldin í Sjanghæ í tengslum við Expó 2010. Sýningin var styrkt af Norræna húsinu og NMR.

Space and Poetry – Ljóðarými. Í tilefni stofnunar Menningarsjóðsins Kína-Ísland var haldið ljóðþing í október. Dagskráin samanstóð af hádegisfyrirlesturum, ljóðaupplestrum og umræðum. Markmið sjóðsins er að stuðla að menningarlegri samvinnu milli Kína og Íslands með áherslu á bókmenntir, einkum ljóðlist. Sjóðnum hefur verið sett verkefnisstjórn á Íslandi en í henni situr meðal annars Max Dager, forstjóri Norræna hússins. Í tengslum við ljóðþingið verður gefið út rit í Kína með ljóðum þátttakenda og þýðingum á þeim.

Sjötta alþjóðlega ljóðahátíð Nýhils 2010 var haldin í október. Fjölmarginir þátttakendur íslenskir og erlendir voru í upplestri og pallborðsumræðum. Mennta- og menningarmálaráðuneytið styrkti ljóðahátíðina.

Lykkjur – Norræn þrjónalist er fyrsta sýning sinnar tegundar á Íslandi. Um er að ræða alþjóðlega sýningu á listaverkum þar sem nær eingöngu er notast við hekl- og þrjónatækni. Saman mynda verkin heilan heim þrjóns, heim sem er mjúkur, ævintýrlegur, litríkur og lifandi. Norræna húsið stóð fyrir viðburðadagskrá fyrstu helgi hátíðarinnar þar sem meðal annars var þrjónaveisla undir berum himni, smíðjur fyrir börn og fullorðna, fyrirlestrar og „þrjónum úti“-dagur. Sýning þessi var afar vel sótt af áhugafólki um þrjón og hekl. Þátttakendur voru frá Norðurlöndum og Bandaríkjunum.

Jóladagatal hússins er orðið að föstum lið á aðventu. Þetta er fjórða árið sem húsið stendur fyrir þessum margræða listviðburði. Fjölmarginir listamenn koma fram í dagatalinu en í ár var einn þátttakandi frá Færeyjum og einn frá Finnlandi.

Norræna húsið er einn af bakhjörllum *RIFF, Reykjavik International Film Festival*. Í húsinu voru sýndar kvikmyndir frá hádegi til miðnættis alla hátíðina. Áhersla var á myndir sem fjölluðu um mat og voru viðburðir haldnir í tengslum við sýningu á norrænum þáttum um *nýja norræna matargerð*. Aðrir viðburðir í húsinu á RIFF voru hreyfimyndasmiðja fyrir börn í leikskóla og grunnskóla, *Talent Lab* fyrir ungt kvikmyndagerðarfólk, kvikmyndatónleikar *Kríu Brekkan* og fyrirlestrar opnir almenningi.

Vatnsmýrarhátíð 2010 hófst 15. maí við Norræna húsið. Frú Vigdís Finnbogadóttir setti hátíðina, sem helguð var vísindum og leik, umhverfi

og náttúru, börnum landsins og barnamenningu. Á hátíðinni komu fram fjölmargir listamenn: Blikandi stjórnur, Lúðrasveitin Svanur og trúðar úr leikritinu Bláa gullið. Við gróðurhús Norræna hússins var bragðtilraunasmiðja fyrir börn.

Bókasafn

Bókasafnið hefur það hlutverk að kynna norrænar samtímabókmenntir og verk klassískra norrænna höfunda ásamt norrænni menningu fyrir börnum og fullorðnum.

Um mitt árið var tekin ákvörðun um að öll safngögn safnsins yrðu í framtíðinni í Landskerfi bókasafna og þar með hefði almenningur og önnur söfn aukinn aðgang að öllu því norræna efni sem hvergi annars staðar er til á Íslandi. Talið er að það séu fjögur ársverk að ljúka við skráningu allra safngagna í gegnir.is.

Bókasafnið er aðili að og tekur þátt í undirbúningi að alþjóðlegu barna- og unglingabókmenntahátíðinni „Mýrin“. Þemað í ár var „Myndir úti í mýri“. Hátíðin átti að vera í apríl en riðlaðist vegna eldgossins í Eyjafjallajökli. Íslenskur hluti hátíðarinnar var haldinn í apríl en í september fluttu erlendir fyrirlesarar erindi um tengsl mynda og texta í myndabókum.

Bókasafnið tekur beinan og óbeinan þátt í viðburðum í húsinu eftir aðstæðum hverju sinni. Fjöldi nýrra gesta hefur komið í safnið á árinu og má rekja það meðal annars til viðburða sem Norræna húsið hefur staðið að og allt húsið nýtur í heild. Sýning á teiknimyndasögum eftir *Magnús Ingvar Ágústsson* úr íslenskum þjóðsögum var í júlí og ágúst. Norræna bókasafnavikan var haldin í fjórtánda sinn í nóvember en þema hennar var „Töfrar Norðursins“. *Einar Már Guðmundsson* og *Andri Snær Magnason* fjölluðu um ævintýri fyrr og nú, *Margrét Vilhjálmsdóttir* las úr *Völuspá* og *Randi Brodersen*, lektor í dönsku, las. Safnið tók þátt í kynningu á bók *Kjell Espmark*, Vetrarbraut, og kynning var á bók *Sofi Oksanen* sem hlaut bókmenntaverðlaun Norðurlandaráðs.

Á veturna er tekið á móti skólahópum úr grunnskólum og framhaldsskólum. Húsið er kynnt, norræn menning og bókmenntir, lesnir textar á norrænu tungumálunum, kennt að telja á finnsku og fræðst um Sama og Grænlandinga. Alls var tekið á móti 640 nemendum, sem er nokkur aukning frá árinu áður.

Gerður var samningur við Helsingfors-háskóla um sumarvinnu 2010 fyrir námsmenn sem voru að læra norræn tungumál og gafst sú samvinna vel.

Lögð er áhersla á að vera í góðum samskiptum við önnur bókasöfn og að starfsfólk sæki endurmenntun. Fulltrúi frá safninu sótti meðal annars ráðstefnuna „Next Library“ sem er samvinnuverkefni nokkurra norrænna almenningsbókasafna um framtíðarfyrirkomulag og þjónustu.

Ný norræn matargerð

Norræna húsið var skipað miðstöð fyrir *nýja norræna matargerð* í október 2008. Áætlunin „Ný norræn matargerð II“ (2010–2014) var samþykkt vorið 2010 en í henni segir að Norræna húsið í Reykjavík sé „heppilegur vettvangur fyrir starfsemi sem eflir menningarleg tengsl við Nýjan norræna mat“. Í maí var skrifað undir þriggja ára samning þar sem segir að „með þessari fjárveitingu veiti norrænu menningarráðherrarnir Norræna húsinu það hlutverk að vera miðstöð sem kemur Nýjum norrænum mat á framfæri með nýsköpunartengslum milli matar-, hönnunar- og menningargeirans“. Húsið hefur með skírskotun til samningsins staðið fyrir ýmsum uppákomum, meðal annars í samstarfi við:

- *Norðurbryggju í Kaupmannahöfn*: samvinna um þátttöku í barnabókahátíð í Kaupmannahöfn í apríl. Þar að auki er samvinna um að miðla efni um vestnorræna matarmenningu.
- *NordGen*: samvinna um „norræna eldhúsgarðinn“.
- *Háskóla Íslands*: samvinna um ráðstefnuna „Matur og bókmenntir – matur í bókmenntum og matreiðslubækur sem bókmenntir“ þar sem þátttakendur voru frá Englandi, Danmörku og Íslandi.
- *Matis*: samvinna meðal annars um kynningarfund um nýja norræna matargerð.
- *Slowfood Reykjavík, Slowfood Norden*: samvinna um nokkra fundi.
- *Reykjavík International Film Festival (RIFF)*: samvinna um verkefnið matur og kvikmyndir á hátíðinni 2010, meðal annars með kynningu á norsku sjónvarpsþáttunum „Jagten på den nordiske smag“ og fyrirlestri og kvöldverði á veitingahúsinu Dill.

Mads Holm hefur frá því í september verið fulltrúi fyrir hönd Norræna hússins í vinnuhópi NMR um áætlun nýrrar norrænnar matargerðar, ásamt því að taka þátt í nokkrum norrænum ráðstefnum í tengslum við verkefnið um nýja norræna matargerð.

Norræna eldfjallasetrið

Norræna eldfjallasetrið (NORDVULK) er norræn rannsóknamiðstöð í eldfjallafræði og skyldum greinum sem grundvölluð er á sérstæðri og fjölbreyttri náttúru Íslands. NORDVULK er hluti af Jarðvísindastofnun Háskóla Íslands og myndar þar kjarna þverfagslegs þemahóps um rannsóknir í eldfjallafræði með áherslu á innri gerð og hegðun eldfjalla. Á NORDVULK er unnið að margvíslegum rannsóknaverkefnum á sviði jarðefna- og jarðeðlisfræði, samhliða þjálfun ungra norrænna vísindamanna.

Eitt meginmarkmið NORDVULK er að efla rannsóknir í eldfjallafræði og skyldum greinum á norrænum vettvangi, samhliða vísindalegri þjálfun og kennslu. Með starfsemi stofnunarinnar síðastliðin 36 ár (1974–2010) hefur orðið til viðtækt þekkingarnet á Norðurlöndum sem skapað hefur henni sess á alþjóðavettvangi. Sumarskólar eldfjallasetursins, sem styrktir hafa verið af

norrænum og bandarískum vísindasjóðum, hafa ennfremur leitt saman unga vísindamenn og sérfræðinga austanhafs og vestan. Á grundvelli þeirra hafa mörg alþjóðleg rannsóknaverkefni orðið til. NORDVULK miðlar þekkingu með því að gefa út og kynna niðurstöður rannsókna í virtustu vísindatímaritum á sínu sviði eins og sýndi sig á árinu þegar rannsókn sem leidd var af hópi vísindamanna við stofnunina var forsíðuumfjöllun Nature, virtasta tímarits í heimi á sviði náttúruvísinda. Rannsóknaniðurstöðum er einnig komið á framfæri við almenning, þar sem vísindamenn við NORDVULK eru meðlimir ráðgjafahóps Almannavarna, en einnig koma vísindamenn eldfjallasetursins á framfæri upplýsingum við almenning í gegnum fjölmiðla þegar eldgos eiga sér stað, með áherslu á en ekki bundið við fjölmiðla frá norrænu löndunum.

Rannsóknir

Á Norræna eldfjallasetrinu er unnið að margvíslegum rannsóknaverkefnum. Sem dæmi má nefna rannsóknir á fornveðurfari og umhverfisbreytingum, jarðefnafræðilegar rannsóknir á eðli jarðhitavökva, jarðfræðilegar rannsóknir á gosefnum eldfjalla og jarðeðlisfræðilegar rannsóknir á jarðskorpuhreyfingum á eldfjalla- og jarðskjálftasvæðum ásamt líkanreikningum af innviðum eldfjalla og kvikukerfum. Rannsóknir í eldfjallafræði hafa umtalsverða norræna skírskotun. Þannig eru til dæmis gömul berglög mynduð og mótuð af eldvirkni mikilvægur hluti í jarðfræðilegri byggingu Skandinavíu og Finnlands. Til að unnt sé að skilja aðstæður og myndun slíkra jarðlaga er nauðsynlegt að nýta reynslu frá rannsóknum á virkum eldfjallasvæðum. Jarðlög Skandinavíu og Finnlands mynduðust að mestu fyrir hundruðum milljóna ára en á Íslandi er jarðskorpan enn í mótun og myndun. Ein meginástæða hinnar miklu jarðfræðilegu sérstöðu Íslands er sú að hér á landi er úthafshryggur tengdur flekaskilum Norður-Ameríkuflekans og Evrasíuflekans ofansjávar. Ný jarðskorpa myndast á úthafshryggjum við eldvirkni og kvikuhreyfingar. Einstök tækifæri eru því hérlendis til að rannsaka úthafshrygg ofansjávar, þar sem slíkir hryggir liggja að öllu jöfnu á um 2–3 kílómetra sjávardýpi. Sérstaða Íslands er til orðin vegna samspils úthafshryggjar við heitan reit í jarðskorpu og möttli jarðar þar sem óvenjumikil eldvirkni er. Þá eru eldgos á Íslandi mjög fjölbreytileg og verða við mismunandi umhverfisaðstæður. Neðansjávargos og gos undir jöklum landsins verða auk sprengi- og hraungosa á þurru landi. Rannsóknir á eldvirkni úthafshryggja og öðrum mikilvægum þáttum flekahreyfinga á Íslandi eru mikilvægar til að skilja eðli sambærilegra ferla sem hafa myndað og mótað jarðskorpu annarra norrænna landa. Þá eru rannsóknir sem tengjast ferlum sem eiga sér stað í eldfjöllum og jarðhitasvæðum mikilvægar til að skilja myndun jarðefna sem unnin eru í dag úr rötum fornra eldstöðvakerfa annars staðar á Norðurlöndum.

Starfsfólk

Á hverju ári auglýsir Norræna eldfjallasetrið sex stöður fyrir unga norræna vísindamenn sem veittar eru til tólf mánaða í senn. Stöðurnar eru

ætlaðar nemendum í framhaldsnámi eða nýdöktum frá Norðurlöndum. Þeir sem fá stöðurnar öðlast tækifæri til að vinna rannsóknaverkefni í samstarfi við rannsóknahóp NORDVULK. Umsækjendur um þessar stöður eru valdir af norrænni verkefnanefnd NORDVULK en þar situr einn jarðvísindamaður frá hverju norrænu landanna. Jafnframt er ein staða fyrir reyndan norrænan vísindamann í eldfjallafræði. Sú staða er einnig tímabundin, veitt til fjögurra ára í senn, og sá sem situr í henni er gjarnan frá einhverju norrænu landanna utan Íslands. Þá er hópur fastráðinna jarðvísindamanna við Jarðvísindastofnun Háskólans tengdur NORDVULK, sem og tæknimenn og starfsfólk á skrifstofu. Umsjón Norræna eldfjallasetursins innan Jarðvísindastofnunar er í höndum Rikke Pedersen.

Rannsóknaniðurstöður

Gæði rannsóknastarfsemi innan NORDVULK má meta út frá birtingum rannsóknaniðurstaðna í alþjóðlegum vísindatímaritum. Á árinu birtust þrettán greinar í slíkum tímaritum eftir vísindamenn Norræna eldfjallasetursins og tólf aðrar greinar eru í vinnslu í slíkum tímaritum. Þessi árangur er vel umfram það sem kveðið var á um í samningi við NMR um starfsemi eldfjallasetursins. Þá voru rannsóknaniðurstöður kynntar með framlögum á fjölmörgum íslenskum og alþjóðlegum vísindaráðstefnum.

Almannatengsl

Norræna eldfjallasetrið er alþjóðlega þekkt meðal vísindamanna sem norræn miðstöð rannsókna í eldfjallafræði. Mikill áhugi er einnig meðal almennings á eldfjallarannsóknum sem fram fara á stofnuninni. Það lýsir sér til dæmis í hversu margir norrænir framhaldsskólanemar heimsækja NORDVULK í skipulegum ferðum til Íslands á vegum skólanna (sjö hópar á árinu). Þar fá norrænir framhaldsskólanemar kynningu á jarðfræði Íslands og hinum virku eldfjöllum landsins jafnframt því sem lýst er rannsóknum sem fram fara á eldfjallasetrinu. Eldgosið í Eyjafjallajökli og stóraukin alþjóðleg fjölmiðlaumfjöllun um eldvirkni og eldgos skilaði sér einnig í aukningu á heimsóknum erlends fjölmiðlafólks til NORDVULK. Samhliða daglegum vísindastörfum sinntu starfsmenn fjölmörgum heimsóknum fjölmiðlafólks, bæði hópa og einstaklinga.

17. Norrænar lánastofnanir

Norræni fjárfestingabankinn

Norræni fjárfestingabankinn (NIB) er alþjóðleg fjármálastofnun í eigu norrænu ríkjanna og Eystrasaltsríkjanna, samtals átta landa (hér nefnt heimasvæði bankans) og er með meginhluta útlánastarfsemi sinnar á því svæði. NIB er einnig með alþjóðlega útlánastarfsemi til þess meðal annars að styðja við

verkefnaútflutning fyrirtækja á heimasvæði bankans. Bankinn veitir lán til langs tíma og er markmið hans að styrkja samkeppnishæfni landanna og bæta umhverfið. NIB fjármagnar útlán sín með skuldabréfaútgáfum á alþjóðlegum fjármagnsmörkuðum og hafa skuldabréfin hæstu mögulega einkunn frá láns-hæfismatsfyrirtækjum.

Ársreikningur fyrir árið 2010 liggur ekki fyrir og er því í þessari skýrslu stuðst við upplýsingar um rekstur bankans á fyrstu átta mánuðum ársins. Alþjóðlegir fjármálamarkaðir, sem að mestu höfðu færst í eðlilegt horf á árinu 2009, urðu fyrir neikvæðum áhrifum á tímabilinu vegna efnahagserfiðleika nokkurra Evrópulanda en bankinn átti þrátt fyrir þetta ekki í erfiðleikum með fjármögnun sína. Eftirspurn eftir lánunum bankans er vaxandi enda er minnkandi lánsfjárframboð frá öðrum aðilum svo sem hefðbundnum viðskiptabönkum.

Afkoma NIB á tímabilinu var góð en grunnhagnaður varð 149 milljónir evra samborið við 127 milljónir evra árið áður. Að meðtekinni fjármálastarfsemi og virðisrýrnun útlána reyndist heildarhagnaður bankans 131 milljón evra. Hagnaður bankans hefur þar með færst í eðlilegra horf – en á árinu 2009 var hagnaður óvenju mikill – og bankinn hefur því náð til baka hluta af því tapi sem hann hafði orðið fyrir á árinu 2008 vegna mikilla erfiðleika á fjármálamörkuðum.

Niðurstöðutala efnahagsreiknings bankans í lok ágúst 2010 var 26,6 milljarðar evra. Útlánin námu 14,1 milljörðum evra sem er 3% aukning frá upphafi ársins. Útborguð lán á tímabilinu reyndust 618 milljónir evra en voru 1,2 milljarðar evra á sama tímabili árið áður. Dreigið hefur úr útlánagetu NIB, sem skýrir samdrátt í útlánunum, en eiginfjárukning hjá bankanum er nauðsynleg ef halda á uppi getu bankans til útlána á heimasvæði sínu. Virðisrýrnun útlána jókst um 42 milljónir evra á tímabilinu. Hún var þó ekki vegna íslenskra verkefna en meirihluti afskrifta ársins 2008 hafði verið vegna viðskipta við Ísland. Ekki var greiddur arður vegna ársins 2009 þrátt fyrir góða afkomu en álit stjórnar bankans var að vinna þyrfti upp tap ársins 2008 áður en arðgreiðslur hæfust að nýju.

Í útlánastarfseminni lagði NIB vaxandi áherslu á fjármögnun verkefna innan skilgreindrar kjarnastarfsemi bankans sem er á fjórum sviðum: umhverfi, orkuiðnaður, samgöngur og nýsköpun. 75% af útlánunum bankans voru innan kjarnastarfseminnar miðað við 70% á sama tíma árið áður.

Eins og áður er getið er NIB traustur útgefandi skuldabréfa með AAA-einkunn í láns-hæfi. Bankanum gekk vel að afla sér fjár á lánsfjármarkaði til endurlána og gaf út skuldabréf sem námu samtals 3,1 milljörðum evra á tímabilinu á hagstæðum kjörum.

Umhverfislán

Bankinn hefur þá yfirlýstu stefnu að veita fjármagni til umhverfisverkefna með lánastarfsemi sinni en einnig að bæta félagslegar aðstæður á einstökum svæðum. Bankinn hefur unnið eftir umhverfisstefnu sem var sett árið 2001

en endurnýjuð árið 2008. Byggist stefnan á samspili efnahagslegs vaxtar og ábyrgðar gagnvart umhverfi og félagslegri uppbyggingu. Á tímabilinu námu útborguð umhverfislán 40% af heildarútlánnum bankans á tímabilinu.

Norræni fjárfestingabankinn gegnir mikilvægu hlutverki í Northern Dimension Partnership (NDEP), sem er samstarf ESB, Rússlands, NIB, Endurreisnar- og þróunarbanka Evrópu (EBRD), Evrópska fjárfestingabankans (EIB), Alþjóðabankans og einstakra landa um fjármögnun brýnna umhverfisframkvæmda á Eystrasaltssvæðinu, í Barentshafi og Norðvestur-Rússlandi. Verkefnið varða meðal annars hreinsun á efnaúrgangi, fjármögnun á hreinum orkugjöfum og hreinsun kjarnorkuúrgangs. NIB hefur forystu um undirbúning, skipulagningu og fjármögnun umhverfisverkefna á vegum NDEP. Heildarfjárhæð verkefna á áætlun NDEP nemur meira en tveimur milljörðum evra.

Í samræmi við stefnu sína hyggst bankinn á komandi árum beina sjónum sínum enn frekar að umhverfistengdum verkefnum og einkum þeim sem varða sjálfbæra þróun, hagkvæmari orkunýtingu og minnkun gróðurhúsalofttegunda.

NIB á Íslandi

Á undanförunum árum hefur Norræni fjárfestingabankinn verið mikilvægur þátttakandi í fjármögnun verkefna á Íslandi, ekki síst virkjanaframkvæmda og annarra orkumannvirkja. Útistandandi lán til íslenskra lántaka námu 606 milljónum evra eftir fyrstu átta mánuði ársins. Þetta samsvarar 5% af heildarlánveitingum bankans til lántaka meðal aðildarlanda bankans á þessu tímabili. Til samanburðar er eignarhlutur Íslands í bankanum 0,9%.

Eftir verulegt tap á árinu 2008, sem að miklu leyti tengdist Íslandi, hefur bankinn haldið að sér höndum í lánveitingum til Íslands. Lækkandi lánshæfismat og óvissa um efnahagshorfur á Íslandi hefur einnig haft sitt að segja um þessa afstöðu bankans. Í skýrslu samstarfsráðherra fyrir árið 2008 er gerð svohljóðandi grein fyrir þessu atriði: „Áhrif efnahagskreppunnar á Íslandi hafa þó sýnu mest áhrif á afkomu bankans á árinu. Varúðarafskriftir útlána bankans í heild námu 79 milljónum evra (13 milljörðum króna). Af þessari fjárhæð má rekja tap vegna íslenskra lántakenda hjá bankanum sem nemur 64 milljónum evra (11 milljörðum króna), þar af íslenskra banka sem nemur 54,5 milljónum evra (9,3 milljörðum króna).“ Auk íslensku viðskiptabankanna og SPRON hefur NIB orðið fyrir tapi og/eða lent í erfiðleikum með lán til nokkurra einkaðila á Íslandi og er að vinna úr þeim en sú úrvinnsla er nú langt komin.

Þá ber að nefna að álit bankans er að íslenska ríkið hafi, með neyðarlögunum og skiptingu bankanna í nýja og gamla banka, þar sem lán vegna verkefna þeirra, sem NIB var að fjármagna með lánveitingum sínum til fjármálafyrirtækja, voru flutt yfir í nýju banka en skuldin við NIB skilin eftir í gömlu bönkunum, ekki að fullu gætt hagsmuna bankans.

Hefur fjármálaráðuneytið átt í viðræðum við bankann vegna ofangreindra mála. Þau samskipti hafa nú leitt til þess að bankinn hefur ákveðið að taka upp að nýju eðlileg samskipti við Ísland og íslenska lántakendur og er lánsúmsókn

Landsvirkjunar vegna Búðarhálsvirkjunar fyrsta íslenska fjárfestingarverkefnið sem NIB tekur upp til skoðunar eftir að hafa breytt afstöðu sinni til Íslands.

Aukning stofnfjár

Eins og nefnt er hér á undan er talið nauðsynlegt að auka stofnfé bankans til að hann geti haldið áfram að gegna hlutverki sínu við fjármögnun mikilvægra verkefna, en heildarútlán hans voru farin að nálgast það hámark sem núverandi stofnfé setur.

Á fundi bankaráðs NIB í júní komu fulltrúar eigenda, sem eru fjármálaráðherrar viðkomandi landa, sér saman um að auka stofnfé bankans um 2 milljarða evra frá 1. janúar 2011, með fyrirvara um samþykki þjóðþinga viðkomandi ríkja. Stofnfjárukningin yrði með þeim hætti að millifært yrði fé úr varasjóðum bankans, þannig að ekki kæmi til beinna fjárframlaga frá aðildarríkjunum.

Hlutdeild Íslands í stofnfjárukningunni nam 19,5 milljónum evra og var hún samþykkt á Alþingi sem hluti af fjárukalögum fyrir árið 2010.

Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið

Norræna umhverfisfjármögnunarfélagið (NEFCO) er alþjóðleg fjármála-stofnun sem stofnuð var af norrænu umhverfisráðherrunum árið 1990. Félagið fagnaði því 20 ára afmæli á árinu. NEFCO hefur aðsetur í Helsingfors. Stjórn félagsins er skipuð einum fulltrúa frá hverju norrænu landanna. Stofnfé NEFCO nemur 113 milljónum evra.

Meginmarkmiðið með stofnun NEFCO var að vinna að verkefnum sem bæta umhverfið í Austur- og Mið-Evrópu og í upphafi ekki síst í Eystrasaltsríkjunum sem þá höfðu nýlega hlotið sjálfstæði á ný. Eftir inngöngu Eystrasaltsríkjanna í ESB hefur verið lögð aukin áhersla á verkefni í öðrum löndum á svæðinu og þá fyrst og fremst í Norðvestur-Rússlandi, Úkraínu og Hvíta-Rússlandi. NEFCO setur í forgang verkefni sem miða að því að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda, bæta vistfræðilegt ástand Eystrasaltsins og norðurskautssvæðisins og draga úr mengun af völdum hættulegra efna.

Stuðningur NEFCO við verkefni er í formi lána eða hlutafjár, ýmist í fyrirtækjum eða hjá opinberum aðilum á starfssvæði félagsins. Félagið vinnur á eigin vegum, með öðrum alþjóðlegum fjármálastofnunum eins og Þróunarbanka Evrópu (EBRD) eða með svæðisbundnum samtökum eins og Eystrasaltsráðinu og Norðurskautsráðinu. Lögð er áhersla á að norræn þekking og fjármagn komi að verkefnum sem NEFCO tekur þátt í að fjármagna. Þannig eru norræn fyrirtæki jafnframt samstarfsaðilar í flestum verkefnum NEFCO.

Í öllu starfi er lögð áhersla á arðsemi þess að leysa mengunarfandamál svæðisbundið og hafa sérfræðingar sjóðsins þróað aðferðafræði til að nota sem mælistiku á umhverfisáhrif verkefna áður en ákveðið er að fjárfesta

í þeim. Útreikningar sýna meðal annars að mun ódýrara reynist að taka á umhverfisvanda þar sem rótin liggur í héraði en að takast á við afleiðingar hans þegar þær gera vart við sig á Norðurlöndum.

Verkefni, sem NEFCO tekur þátt í að fjármagna, beinast að því að bæta framleiðslutækni, bæta mengunarvarnir og hreinsa frárennsli, bæta meðferð úrgangs og veita ráðgjöf á sviði umhverfismála. Orkumál eru einnig mikilvægur liður í starfinu þar sem megináhersla er lögð á hreinni orku, endurnýjanlega orku og betri orkunýtni. Formlegt samstarf er milli NEFCO og Bank Lviv í Úkraínu, sem er í eigu Íslendinga, um bættu orkunýtni við húshitun í Úkraínu. Í Eistlandi og víðar hefur NEFCO tekið þátt í að byggja vindmyllur. Í Rússlandi hefur kolaverum verið lokað og lífmassi tekinn upp í staðinn. Þá hefur NEFCO stutt fjöldann allan af skólum, barnaheimilum og sjúkrahúsum í Norðvestur-Rússlandi og víðar til að bæta orkunýtni sína. Öll þessi verkefni eiga þátt í að auka lífsgæði íbúanna, draga úr útblæstri gróðurhúsalofttegunda og spara fjármuni til lengri tíma titið. Um þessar mundir tekur NEFCO þátt í u.þ.b. 350 litlum og meðalstórum verkefnum af því tagi sem hér er lýst.

Ennfremur eru verkefni, sem NEFCO tekur þátt í að fjármagna, rekin í nánú samstarfi við eiganda verkefnisins. Lögð er áhersla á beinar fjárfestingar, til dæmis í samstarfsverkefnum opinberra aðila og einkageirans og fyrirtækja í opinberri þjónustu. Í öllum verkefnum verður að vera skynsamlegt jafnvægi milli áhættu og hagnaðarvonnar allra hagsmunaaðila. Markmiðið er að réttlátt og gegnsætt jafnvægi verði milli fjárfestingarinnar og þeirra umhverfisbóta sem fást með henni. NEFCO stefnir að því að bjóða ætíð bestu fánlega skilmála í þessu sambandi miðað við áhættu.

NEFCO og Norræni þróunarsjóðurinn (NDF) hafa undanfarin tvö ár haft með sér samstarf um loftslagsverkefni í þróunarríkjum. Á árinu 2009 var ákveðið að hætta hefðbundinni starfsemi NDF en jafnframt var ákveðið að hluti endurgreiðslna sem berast sjóðnum á næstu 35 árum verði notaður til loftslagsverkefna í þróunarlöndum. Í þessu skyni var stofnaður sjóður, Norræni loftslagssjóðurinn (NCF). Með samstarfinu er ætlunin að nýta þekkingu og reynslu NEFCO annars vegar og NDF hins vegar til að hrinda í framkvæmd verkefnum sem auðvelda þróunarlöndum að takast á við og aðlagast loftslagsbreytingum. Stofnun sjóðsins er sameiginlegt framlag Norðurlanda til að koma til móts við hina miklu fjárförf þróunarlöndanna í þessu samhengi. Við val á verkefnum verður sjónum einkum beint að því að flytja norræna þekkingu og loftslagsvænni tækni frá Norðurlöndum til þróunarlanda.³⁵

Auk loftslagssjóðsins hafa verið stofnaðir ýmsir sjóðir innan vébanda NEFCO sem ætluð eru ýmis verkefni, til dæmis kolefnissjóður, auk þess sem NEFCO hefur tekið að sér umsýslu ýmissa annarra sjóða sem stofnaðir hafa verið til að vinna að tilteknum umhverfisverkefnum, til dæmis á norðurskauts-svæðinu.

35 Sjá einnig um NCF á bls. 85.

NEFCO efndi til tveggja kynningarfundu á starfsemi sinni á Íslandi á árinu í því skyni að hvetja íslensk fyrirtæki til samstarfs við sjóðinn. Fundirnir voru vel sóttir, meðal annars af fulltrúum atvinnulífs, iðnaðar og verkfræðistofa hér á landi, og þess er vænst að fleiri íslensk fyrirtæki muni hefja samstarf við NEFCO á komandi árum.³⁶

Norræni verkefnaútflutningssjóðurinn

Norræni verkefnaútflutningssjóðurinn (Nopef) var settur á stofn árið 1982 og hefur aðsetur í Helsingfors. Nopef hefur það að markmiði að efla alþjóðlega samkeppnishæfni lítilla og meðalstórra fyrirtækja á Norðurlöndum með því að veita lán, annars vegar til for- og hagkvæmniathugana vegna alþjóðavæðingar fyrirtækja, sem vilja koma á fót starfsemi erlendis, og hins vegar til útflutnings skilgreindra verkefna. Stuðningur sjóðsins felst meðal annars í að kosta að hluta for- og hagkvæmniathuganir, gerð viðskiptaáætlana, lögfræðiaðstoð, samningagerð og fleira. Lán til alþjóðavæðingar geta numið allt að 40% af viðurkenndum kostnaði og er láninu breytt í styrk þegar fyrir liggur skýrsla um niðurstöður verkefnisins og samþykkt kostnaðaruppgjör.

Sjóðurinn hefur frá upphafi afgreitt nálægt 4500 umsóknir um lán, veitt um 2600 fyrirtækjum lán eða styrki og að meðaltali hafa verið um 200 lán í gangi á hverjum tíma. Sjóðurinn býr yfir miklum upplýsingabanka í formi niðurstaðna af forverkefnum í ýmsum löndum. Það býður upp á einstakt tækifæri til að miðla upplýsingum á milli þeirra fyrirtækja sem þegar hafa lokið verkefnum og þeirra sem eru á byrjunarreit. Með þessum hætti hefur myndast grunnur að tengslaneti norrænna fyrirtækja sem starfa á sama landssvæði.

Á starfstímabilinu 2008–2010 lánaði Nopef til verkefna í löndum utan ESB og EES. Markmið sjóðsins voru að umsóknir fyrir árin 2008/2009/2010 yrðu 120/135/150 en þar af var gert ráð fyrir að a.m.k. 35/40/45 verkefnum lyki á sama tíma. Nopef lagði áherslu á að styðja við verkefni í Austur-Evrópu, Kína auk Norður- og Suður-Ameríku. Áhersla var á verkefni um að stofna til reksturs í Norðvestur-Rússlandi og útflutning verkefna þangað. Einnig var horft jákvæðum augum til hagkvæmniathugana á sviði orku- og umhverfismála og verkefna sem sýnt þótti að hefðu sterk jákvæð áhrif á atvinnurekstur á Norðurlöndum með því að auka umsvif og vöxt umsóknarfyrirtækjanna heima fyrir. Verkefni í Búlgaríu og Rúmeníu voru lánshæf til ársloka 2010 samkvæmt undanþágu.

Markmið ársins 2010 voru að fá 150 umsóknir og veita 100 lán. Fjöldi umsókna varð 151 (var 176 árið 2009) og af þeim hlutu 117 jákvæða afgreiðslu. Umsóknir frá Íslandi voru 3 (5 árið 2009) og voru 5 lán veitt til íslenskra fyrirtækja en 2 árið áður. Alls eru því 7 íslensk verkefni í gangi, 2 í Kína, 2 í Evrópu, 1 í Asíu og 1 í Afríku. Reikna má með að um 40% verkefna verði að veruleika ef marka má meðaltal verkefna undanfarinna ára. Lokið var við 126 verkefni á árinu.

³⁶ Sjá nánar um NEFCO: www.nefco.org

Alls voru 188 verkefni í gangi árið 2010 og námu útistandandi lánsloforð 6,1 milljónum evra (2009 voru 197 verkefni í gangi og nam upphæð lánsloforða 6,4 milljónum evra). Meðalupphæð lánsloforða er þannig rúmlega 32.000 evrur. Verkefni, sem veitt voru lán til, skiptust þannig á milli landsvæða: Kína 33%, önnur Asíulönd 16%, Rússland 13%, Suður- og Mið-Ameríka 13%, Norður-Ameríka 10%, Evrópa 9% og önnur landsvæði 6%. Umsóknarfyrirtæki eru flest lítil, þannig var helmingur fyrirtækjanna með færri en 50 starfsmenn og 75% þeirra voru með færri en 100 starfsmenn.

Á árinu voru uppi hugmyndir um verulegar breytingar á rekstri sjóðsins í þá veru að sameina hann öðrum stofnunum eða jafnvel leggja hann niður. Í byrjun nóvember tók Norræna ráðherranefndin þá ákvörðun að framlengja samninginn um starfsemina um þrjú ár til viðbótar en með skertu framlagi.³⁷

Norræni þróunarsjóðurinn

Norræni þróunarsjóðurinn (NDF) er í eigu Danmerkur, Finnlands, Íslands, Noregs og Svíþjóðar. Hann hefur aðsetur í Helsingfors og nýtur að hluta samrekstrar með NIB og öðrum norrænum stofnunum í borginni.

Markmið sjóðsins er að styrkja efnahagslegar og félagslegar framfarir í fátækustu þróunarríkjunum í samvinnu við aðrar lánastofnanir. Veitt voru vaxtalaus lán til stjórnvalda viðkomandi landa til afmarkaðra verkefna í samstarfi við aðrar alþjóðlegar lánastofnanir, s.s. Alþjóðabankann, Þróunarbanka Ameríku (IADB), Þróunarbanka Asíu (AsDB) og Þróunarbanka Afríku (AfDB). Einnig var unnið í samstarfi við tvíhliða þróunarstofnanir norrænu landanna, þar á meðal Þróunarsamvinnustofnun Íslands (ÞSSÍ).

Á árabílinu 1989–2005 veitti sjóðurinn lán til 190 verkefna í 39 þróunarlöndum að fjárhæð um einn milljarður evra. Um 50% lánsfjárens hefur farið til landa í Afríku, 33% til Asíu og 17% til Rómönsku Ameríku.

Árið 2005 náðist ekki samkomulag milli norrænu landanna um reglulega endurfjármögnun sjóðsins. Var í framhaldinu ákveðið að leggja hann niður og var stjórn sjóðsins falið að útfæra leiðir til þess. Athugun stjórnarinnar leiddi í ljós að hvað sem öðru liði yrði sjóðurinn að haldast sem lögaðili, svo meðal annars yrði komist hjá því að semja upp á nýtt um alla lánasamninga, til að tryggja framkvæmd þeirra þróunarverkefna sem enn eru í gangi og til að sinna umsýslu vegna endurgreiðslna á eldri lánveitingum. Á grundvelli tillögu stjórnarinnar ákvað ráðherranefndin að þeim fjármunum sem endurgreiðast til sjóðsins – samtals um einn milljarður evra á 35 ára tímabili – verði varið til loftslagstengdra verkefna í þróunarlöndum. Ráðherranefndin ákvað einnig að rekstri sjóðsins yrði haldið áfram til að framfylgja því nýja hlutverki sem honum var fengið og var samþykktum sjóðsins breytt til samræmis við það á árinu 2009.

Með aðstoð á sviði loftslagsmála geta Norðurlönd nýtt sérþekkingu sína í

³⁷ Sjá nánar um starfsemi sjóðsins á: www.nopef.com

umhverfismálum til að aðstoða þau ríki þar sem þörfin er mest. Ekki er gert ráð fyrir að norrænu löndin leggi sjóðnum til nýtt fjármagn. Mun stofnfé hans þar af leiðandi rýrna og taka verður afstöðu til hvort endanlega eigi að leggja sjóðinn niður síðar.

Stjórn NDF samþykkti í júní 2009 framkvæmdaáætlunina „NDF:s framtíða inriktning – Future and operations – an outline for 2009–2011“. Áætlunin er grundvöllurinn fyrir framtíðarverkefni sjóðsins.

Markmið NDF eru nú:

- að greiða fyrir stærrri fjárfestingum í þróunarríkjum, í samstarfi við aðra alþjóðlega fjárfesta, með það að markmiði að bregðast við orsökum og afleiðingum loftslagsbreytinga,
- að endurspeglar áherslur norrænu landanna á sviði loftslagsbreytinga og í baráttunni við fátækt og hungur,
- að auka samlegðaráhrif loftslagsverkefna og vera viðbót við aðra fjármögnun.

Á grundvelli nýs hlutverks hefur stjórn NDF samþykkt 21 styrk, samtals að upphæð 75 milljónir evra á árunum 2009 og 2010. Samþykkt verkefni eru staðsett í lágtekjulöndum í Afríku (46%), Asíu (31%), og Suður-Ameríku (23%).

Miða þau að því að styðja löndin við að laga sig að breyttum aðstæðum vegna loftslagsbreytinga sem og til þess að draga úr útblæstri á gróðurhúsalofttegundum. Verkefnunum er skipt nær jafnt á milli aðlögunar og fyrirbyggjandi aðgerða en 16% þeirra taka á báðum hliðum málsins.

Stjórnin ákvað í október 2009 að veita sex milljónum evra í Norræna loftslagssjóðinn (NCF) sem er stjórnað í samstarfi NDF og NEFCO og nefnist Nordic Climate Facility. Sjóðnum er ætlað að styrkja verkefni sem efla tækni- og þekkingarmiðlun á sviði loftslagsbreytinga. Markmiðið er að hvetja til samstarfsverkefna milli norrænna stofnana, yfirvalda, samtaka og fyrirtækja og samstarfsaðila þeirra í þróunarríkjum. Kallað var eftir tillögum haustið 2009 þar sem áhersla var lögð á verkefni tengd vatnsöflun og orkusparnaði. Af um það bil 130 umsóknum hlutu 14 styrki. Tvær umsóknir bárust frá íslenskum aðilum en hvorugt verkefnið fékk styrk þó annað hafi verið metið hæft.³⁸

Kallað var eftir styrkumsóknum í annað sinn í október. Að þessu sinni er áhersla lögð á áhrif loftslagsbreytinga í borgum og endurnýjanlega orkugjafa. Í tilefni umsóknarferlisins efndu NDF og NEFCO til kynningar á loftslagssjóðnum hér á landi í nóvember í samstarfi við utanríkisráðuneytið og umhverfisráðuneytið.

Í stjórn Norræna þróunarsjóðsins sitja fulltrúar norrænu ríkjanna fimm. Starfsmenn sjóðsins eru 11.

³⁸ Sjá einnig um NCF á bls. 82.

Lánasjóður Vestur-Norðurlanda

Lánasjóðurinn lánar fé til fjárfestinga fyrirtækja í Færeyjum og Grænlandi. Einnig til íslenskra fyrirtækja, að því tilskildu að um sé að ræða samstarfsverkefni íslensks og annað hvort færeysks eða grænlenks fyrirtækis. Þetta er í samræmi við samþykktir frá árinu 1998. Sjóðurinn greiddi á árinu út tvö lán til Grænlands, samtals að upphæð 2,75 milljónir danskra króna.

Samkvæmt ársreikningum var eigið fé sjóðsins um áramót 2010/2011 120,7 milljónir danskra króna og á sama tíma námu útlán samtals 99,7 milljónum danskra króna.

Breytingar á samþykktum, er tóku gildi um áramótin 1997/98, kveða svo á um að Lánasjóður Vestur-Norðurlanda skuli af hagnaðinum styrkja NORA um allt að 1,5 milljón danskra króna á ári.

Stjórn Lánasjóðs Vestur-Norðurlanda skipa sjö menn, einn frá hverju aðildarlandi og hefur hver þeirra einn varamann. Stjórnarmaður og varamaður hvers aðildarlands eru skipaðir af ríkisstjórn þess. Aðild að Lánasjóði Vestur-Norðurlanda eiga Danmörk, Finnland, Ísland, Noregur, Svíþjóð, Færeyjar og Grænland.³⁹

39 Sjá nánar um sjóðinn á: <http://vestnorden.is>

Fylgiskjal 1:**Styttingar**

ÄK-JÄM	Nordisk Embedsmandskomité for Ligestilling – Norræna embættismannanefndin um jafnréttismál
BDF	Baltic Development Forum
BÍL	Bandalag íslenskra listamanna
CSW	Commission on the Status of Women – Kvennanefnd Sameinuðu þjóðanna
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development – Endurreisnar- og þróunarbanksi Evrópu
EES	Evrópska efnahagssvæðið
EFI	European Forst Institute – Evrópska skógræktarrannsóknastofnunin
EFTA	The European Free Trade Association – Fríverslunarsamtök Evrópu
EHU	European Humanities University – Evrópski háskólinn í húmanískum fræðum
EIB	European Investment Bank – Evrópski fjárfestingabankinn
EK-A	Nordisk Embedsmandskomité for Arbejdsliv – Norræna embættismannanefndin um vinnumarkað og vinnuumhverfi
EK-Finans	Nordisk Embedsmandskomité for Økonomi- og Finanspolitik – Norræna embættismannanefndin um efnahags- og ríkisfjármál
EK-FJLS	Nordisk Embedsmandskomité for Fiskeri og havbrug, Jordbrug, Levnedsmidler og Skovbrug – Norræna embættismannanefndin um sjávarútveg, landbúnað, matvæli og skógrækt
EK-K	Nordisk Embedsmandskomité for Kultur – Norræna embættismannanefndin um menningarmál
EK-Lov	Nordisk Embedsmandskomité for Lovsamarbejde – Norræna embættismannanefndin um löggjafarsamstarf
EK-M	Nordisk Embedsmandskomité for Miljø – Norræna embættismannanefndin um umhverfismál
EK-NE	Nordisk Embedsmandskomité for Erhvervs- og energipolitik – Norræna embættismannanefndin um atvinnu- og orkumál
EK-NE/Energi	Nordisk Embedsmandskomité for Energipolitik – Norræna embættismannanefndin um orkumál
EK-NE/Näring	Nordisk Embedsmandskomité for Erhvervspolitik – Norræna embættismannanefndin um atvinnumál
EK-R	Nordisk Embedsmandskomité for Regionalpolitik – Norræna embættismannanefndin um byggðamál
EK-S	Nordisk Embedsmandskomité for Social- og sundhedsspørgsmål – Norræna embættismannanefndin um félags- og heilbrigðismál
EK-U	Nordisk Embedsmandskomité for Uddannelse og Forskning – Norræna embættismannanefndin um menntamál og rannsóknir
ESA	EFTA Surveillance Authority – Eftirlitsstofnun EFTA
ESB	Evrópusambandið
FAO	Food and Agriculture Organisation of the United Nations – Matvæla- og landbúnaðarstofnun Sameinuðu þjóðanna
FÍT	Félag íslenskra tónlistarmanna
GF	Nordisk Grænshindringsforum – Nefnd um afnám stjórnsýsluhindrana
HÖGUT	Rådgivningsgruppen for nordiskt samarbejde inom högre utbildning – Stjórnarnefndin um æðri menntun
ILO	International Labour Organization – Alþjóðavinnuumálastofnunin
KreaNord	Nordisk arbejdsgruppe for udvikling af kreative industrier – Norrænn samstarfshópur um skapandi greinar
MARPOL	Marine Pollution Convention – Marpol-samningurinn

MR-A	Nordisk Ministerråd for Arbejdsliv – Norræna ráðherranefndin um vinnu- markað og vinnuumhverfi
MR-Finans	Nordisk Ministerråd for Økonomi- og finanspolitik – Norræna ráðherra- nefndin um efnahags- og ríkisfjármál
MR-FJLS	Nordisk Ministerråd for Fiskeri og havbrug, Jordbrug, Levnedsmidler og Skovbrug – Norræna ráðherranefndin um sjávarútveg, landbúnað, matvæli og skógrækt
MR-JÄM	Nordisk Ministerråd for Ligestilling – Norræna ráðherranefndin um jafn- réttismál
MR-K	Nordisk Ministerråd for Kultur – Norræna ráðherranefndin um menningarmál
MR-Lov	Nordisk Ministerråd for Lovsamarbejde – Norræna ráðherranefndin um lög- gjafarsamstarf
MR-M	Nordisk Ministerråd for Miljø – Norræna ráðherranefndin um umhverfismál
MR-NER	Nordisk Ministerråd for Erhvervs-, Energi- og Regionalpolitik – Norræna ráðherranefndin um atvinnu-, orku- og byggðamál
MR-S	Nordisk Ministerråd for Social- og sundhedspolitik – Norræna ráðherra- nefndin um félags- og heilbrigðismál
MR-SAM	De nordiske samarbejdsministre – Samstarfsráðherrar Norðurlanda
MR-U	Nordisk Ministerråd for Uddannelse og Forskning – Norræna ráðherranefndin um menntamál og rannsóknir
NAU	Nordisk arbejdsretsudvalg – Norræn nefnd um vinnurétt
NB8	Nordisk-baltiske ministermøder – Norrænar-baltneskir ráðherrafundir
NCF	Nordic Climate Facility – Norrænn loftslagssjóður
NDEP	Northern Dimension Partnership
NDF	Nordic Development Fund – Norræni þróunarsjóðurinn
NDPC	Northern Dimension Partnership on Culture – Menningarsamstarf á vettvangi Norðlægu víddarinnar
NEF	Nordisk Energiforskning – Norrænar orkurannsóknir
NEFCO	Nordic Environment Finance Corporation – Norræna umhverfisfjármögn- unarfélagið
NFS	Samtök norrænna alþýðusambanda – Nordens Fackliga Samorganisation
NHR	Norræna ráðið um málefni fatlaðra – Nordisk Handicappolitisk Råd
NHV	Nordisk Højskole for Folkesundhedsvidenskab – Norræni lýðheilsuháskólinn
NIB	Den Nordiske Investeringsbank – Norræni fjárfestingabankinn
NICe	Nordisk InnovationsCenter – Norræna nýsköpunarmiðstöðin
NIKK	Nordisk Institut for Kundskab om Køn – Norræna kvenna- og kynjarann- sóknarstofnunin
NIOM	Nordisk Institut for Odontologiske Materialer – Norræna tannlækningastofn- unin
NIVA	Nordisk Institution for Videreuddannelse indenfor Arbejdsmiljøområdet – Norræna stofnunin um menntun á sviði vinnuverndar
NKJ	Nordisk kontaktoorgan for jordbrugsforskning – Norræna samstarfsráðið fyrir landbúnaðarrannsóknir
NKMT	Nordisk arbejdsgruppe for Kosthold, Mad og Toksikologi – Vinnuhópur á sviði matvæla, næringar og eiturefnafræði
NMDD	Nordisk Arbejdsgruppe for Mikrobiologi og Dyrehelse/Dyrevelfærd – Vinnuhópur á sviði örverufræði og dýraheilbrigðis/dýravelferðar
NMF	Nordisk arbejdsgruppe for madforvaltning og konsumentinformation – Norrænn vinnuhópur um matvæli og upplýsingar til neytenda
NMKL	Nordisk Metodikkomiteé for Levnedsmidler – Norræna aðferðafræðinefndin um matvæli
NMR	Nordisk Ministerråd – Norræna ráðherranefndin
NNR	Nordic Nutrition Recommendations – Norræn næringarráð

NOMESKO	Nordisk medicinalstatistikkomité – Norræna heilbrigðistöflfræðinefndin
Nopef	Nordisk Projekteksporfond – Norræni verkefnaútlutningssjóðurinn
NORA	Nordisk Atlantsamarbejde – Norræna Atlantsnefndin
NordForsk	NordForsk – Norræna rannsóknarráðið
NordGen	Nordisk Genressourcecenter – Norræna erfðalindasetrið
NORDRED	Nordisk redningstjenestesamarbejde – Norræn samvinna um björgunarsamstarf
Nordregio	Nordic Centre for Spatial Development – Norræn rannsóknastofnun í skipulags- og byggðamálum
NORDVULK	Nordisk Vulkanologisk Center – Norræna eldfjallasetrið
NORIA	Nordic Research and Innovation Area – Norræna rannsókn- og nýsköpunarsvæðið
NOSOSKO	Nordisk socialstatistikkomité – Norræna hagskýrslunefndin á sviði félagsmála
NSHF	Nordisk samráðsgruppe i flygtningespørgsmål – Norræn samráðsnefnd um málefni flóttamanna
NSK	Nordisk Samarbejdskomité – Norræna samstarfsnefndin
NSS	Rådgivningsgruppen for nordisk skolesamarbejde – Norræn ráðgjafanefnd um samstarf um skólamál
NVC	Nordens Velfærdscenter – Norræna velferðarmiðstöðin
NVL	Nordisk netværk for voksnes læring – Norrænt samstarfsnet um fullorðinsfræðslu
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development – Efnahags- og framfarastofnun Evrópu
OSPAR	Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic – Samningur um verndun Norðaustur-Atlantshafsins
PSB	Public Service Broadcasting – Ríkisútvarpsstöðvar
RENO	Restoration of Damaged Ecosystems in the Nordic countries – Endurheimt skemmdra vistkerfa á Norðurlöndum
RIFF	Reykjavik International Film Festival – Alþjóðleg kvikmyndahátíð í Reykjavík
SCIFA	The Strategic Committee on Immigration, Frontiers and Asylum – Stýrniefnd um hælismálefni, landamæri og innflytjendur
SFK	Skandinavisk Forenings Kunstnerhus – Norræna listamiðstöðin í Róm
SÍM	Samband íslenskra myndlistarmanna
SNS	SamNordisk Skovforskning – Norrænar skógræktarrannsóknir
SVL	Styregruppen for voksnes læring – Stjórnarnefnd um fullorðinsfræðslu
TFI	Topforskningsinitiativet – Öndvegisrannsóknarverkefnið
UNEP	The United Nations Environment Programme – Umhverfisstofnun Sameinuðu þjóðanna
WHO	World Health Organization – Alþjóðaheilbrigðismálastofnunin
PSSÍ	Próunarsamvinnustofnun Íslands
ÖSE	Öryggis- og samvinnustofnun Evrópu

